IUSTI LIPSI DE CRUCE LIBRI TRES AD SACRAM PROFANAMQUE HISTORIAM VTILES...

Justus Lipsius

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
I I
30

Ad usum fratris Laurentij à Spessano

IVSTI LIPSI
DE CRVCE
LIBRI TRES

Ad ſacram profanamq́; hiſtoriam vtiles.

Vnà cum NOTIS.

Secunda editio correctior.

ROMAE
Ex Typographia Dominici Baſæ.
M. D. XCV.

SVPERIORVM PERMISSV.

AD

TRES ORDINES BRABANTIAE

ANTISTITES
NOBILES
MAGISTRATVS.

LIBELLOS de CRVCE quos ſcripſi, meritiſſimò ad vos defero, patriæ noſtræ primores viri. Primùm, quia in ſolo veſtro concepti natique ſunt, in hac Louanienſi vrbe: tum quia aura fauoris veſtri elicuit, qui me benignè huc arceſſendum putaſtis, bono rei litterariæ & iuuentutis. Laudo hunc animum, atque etiam miror. qui in tot circumſtantibus turbis, & cùm vndique inſonuit bellorum tuba; tibias tamen & fiſtulas, vt ſic dicam, Muſarum cogitatis, & pacis artes neglectum non itis inter media arma. Quod rectè & vtiliter à vobis fieri, prudentes magis ſentiunt quàm vulgus. Nam reuera, inclyti Ordines, hæc non ornamenta ſolùm reip. ſunt, ſed auxilia & fulcra. Tollite; quid niſi

ſquallor & tenebræ occupant,& ferox quędam, aut vt veriùs dicam, ferina vita? Ab omni æuo(Annales ſacros & profanos conſulite) Deus exſtare artes iſtas voluit, velut pharos & lucentes quoſdam ignes in tempeſtuoſo mari. Iſtæ pacem dirigunt,bellum dirimunt: iſtæ vitia virtuteſque premunt aut excitant,teſtes temporum, arbitræ meritorum. Reges,& magna illa nomina,obliuionem æternam iamnunc cogitent, niſi pennatus iſte currus euehat,& oſtendat per æuum & per gentes. Quid argumenta colligo? vno verbo rem dixi, Deus exſtare artes iſtas voluit: & hoc quoque ab eo, quod vos iuuatis. Eat in ſæcula, fuiſſe in vnà prouinciâ per quinque ampliùs luſtra bellum, idque ciuile, imò inteſtinum; collapſa tractu, aut deiecta impetu omnia; publicam priuatamque inopiam: vos animo ſtetiſſe dites & vberes, & de rebus ſalutaribus iudicaſſe magis quàm computaſſe. Enimuerò facite ita Ordines, manum labenti patriæ ſupponite,nec præſentia ſolùm in oculis habete, ſed futura. Potens ille Deus viuit, & magnus noſter Rex: vterque auxiliabitur, ille & iſte in ſuà cauſsà. Interea CRVCEM accipite, atque etiam ferte. Vt co-

columna, quæ recta ſtat, impoſito magis pondere firmatur: ſic altas rectaſque mentes oportet, non cedere oneri, ſed obniti. Vos per vos facietis. ita vterque ille faueat & auxilietur, quem dixi. Louanij, pridie Nonas Nouembr. ∞. IↃ. XCII.

AD LECTOREM.

HABES *Lector quæ de Cruce ſcripſimus, ſed germana. Anteà atque alibi quæ edita (credes hoc nobis) non ſunt noſtra. Quid ergo? non illa dictauimus? fortaſſe. ſed ò imperitiam! quaſi edendi illo fine. Reuerentior poſteritatis ſum: & aliud ſcio eſſe Schedia, aliud Opera; nec ſubitaria hæc noſtra dedicanda in Memoriæ templo. Quid, quod alij grauiùs etiam peccant? qui excipiunt aut intercipiunt dicta aut oratiunculas noſtras, & in contumeliam mei diuulgant. Aliter non accipio. Aeuum hoc vt multis delictis fibulam, ita petulantiæ & licentiæ laxat: & quod auet procaciſſimus quiſque, id etiam audet. Ego ſemel & seriò teſtor, audite, qui in Europa.* NIHIL MEVM EST, AVT ERIT, QVOD NON DE AVTOGRAPHO MEO, ET ME VOLENTE, SIT EXPRESSVM. *Quicunque aliter, mihi iniuriam facit, vobis fucum. Deus bone, hæc monenda publicè eſſe? Ecce in bona opesque externas ius eſt non viuo mihi ſolùm ſed mortuo, & ſolatium fati eſt voluntas vltra fatum: in iſtis animi & ingenij verè bonis non idem erit? Reprimite Principes qui poteſtis, & vos lectores quà poteſtis: illi puniendo, vos ſpernendo. Ego præter teſtari nihil habeo. & hoc etiam addo, Siquid vſquam præter religionem moresque veterum, non agnoſco: & tibi adhæreo* Statu felix Eccleſia, cui totam doctrinam Apoſtoli Petrus & Paulus cum ſanguine ſuo profuderunt. *Hæc ex animo ſcripta, vt in animum demittas, te, per ſpes tuas & per quidquid carum eſt; Lector rogo.*

Hoc de Romana. Tertull. l. præſcrip. aduerſ. hæret ca. XXXVI.

IN

IN IVSTI LIPSI V. CL. DE CRVCE LIBRVM,
Ad Principes Christianos

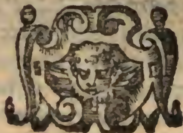
Elegia

IOANNIS BOCHII
S. P. Q. Antuerpiensi à Secretis.

SI QVA salutiferi tangit vos gloria signi,
Si qua fides, si quis relligionis amor;
Si meritum Crucis, & studium vos excitat vllum,
Et memores vestri nominis esse iuuat;
Christiadûm o proceres, positis aduertite mentes
Rebus, & hoc vno figite corda libro.
Hic decus, & factis seges hic vberrima vestris,
Laurus & hic vero Principe digna viret.
Qua genus humanum deuicta morte triumphat
Arbore, cui nostra stemma salutis inest.
Ipsa Dei pietas ramorum amplexibus haret,
Et riguus Christi sanguine vernat apex.
De trunco fidei pendent mysteria nostra.
Maiestate Deus, corpore verus homo.
Radicem cruor innocui purissimus agni,
Qui lauat humana vulnera sortis, alit.
O crux, o columen, spes vnica, planta salutis,
O lignum atherij fertile depositi.
Noxia prima fuit miseris mortalibus arbor,
Damna sed hac medica nostra resarcit ope.
Protulit illa necem, vitam hac, erat illa doloris
Mater, at hac plausus, lætitiæq; fuit.
Perq; nefas, vitiumq; suo de semine, calum
Clauserat illa, fores hac reserante patent.
Illam Tanario fallax è gurgite serpens
Occupat, impietas, & furor, ira, dolus.
Hanc natus genitore Deo, qui fœderis obses,

Lethæo veteres carcere traxit auos.
Nec voluit seros Erebo parere nepotes,
Colla sed excusso libera ferre iugo.
Victricis vexilla Crucis, credentibus omen
Extulit, imperij signa futura sui.
Vmbrarum hæc oculis haud aspicit arbiter æquis,
Sæuit, & auxilijs expedit arma nouis.
In Crucis excidium Latias aptare secures
Apparat, & dominæ concitat vrbis opem.
Primaq; Cæsareus tentauit verbera lictor
Incassum, & rabie proficiente nihil.
Nam lignum Crucis ad quosvis obduruit ictus.
Statq; magis, quanto cæditur illa magis.
Christiadumq; fides numerum cruciatibus auget,
Et Crucis imperium crescere pœna facit.
Crux vicit crucis artifices, tormenta propago,
Vnus & innumeros Christus in orbe Deos.
Non tamen antiquus furiarum in sede quiescit
Hostis, at indicto prælia Marte ciet.
Omnia conquirit pœnarum inuenta, tyrannos,
Monstra, faces, laqueos, flagra, metalla, feras.
Donec Romuleos Christi victoria fasces
Subdidit, & victo Cæsare iura dedit.
Hinc aquilæ cessere Cruci, vastumq; per orbem
Crux fuit augustis gloria prima viris.
Vt quoties fera barbaries, aut nominis hostis
Christiadùm, sacra mouerit arma Cruci;
Arsacides, vel mollis Arabs, Macedumq; phalanges,
Pontus, & Ismarij Luna superba ducis;
Aut Scytha, vel Garamas, medijs, vel Syrtibus Ammon,
Errorum aut furijs gens agitata nouis:
Protinus intrepidis animis, armisq; paratis,
Sancta salutifera pro Cruce turba stetit.
Nunc idem, & rabie nunc imminet hostis eadem,
O proceres, eadem caussa tuenda Crucis.
Iungite communes fata in communia dextras,
Ne pereant omnes, dum sibi quisque cauet.
Crux acies volet in medias, hoc vincite signo,
Cui didicit famulas mors dare victa manus.
Quod stygij tremuere lacus, quod mundus, & hostis
Quo viso, trepida perdidit arma fuga.

Hac monet antiqui ſcrutator Lipſius aui ,
Et ſtimulos ſcriptis ſubdit ad arma ſuis.
Vile crucis quondam leti genus eruit vmbris.
Pœnaq; ſupplicij quanta , quibusq; fuit .
Exemploq; docet, tantum ſi dedecus inſons
Mortis, ob humani criminis acta tulit :
Si Deus eſſe reus voluit , culpamq; piauit ,
Deleuitq; necem morte , cruore nefas :
Hortari benefacta Crucis vos ſtringere ferrum
Pro Cruce , coniunctas ſumere tela manus .
Hoc vos ſancta fides (nam defenſoribus iſtis
Tempus eget) pietas, officiumq; rogant .
Arma dabunt ſuperi victricia , teſſera Chriſtus ,
Crux ſignum , noſter buccina Iuſtus erit .

MA-

MAX AEMYLIANI DE VRIENDT,

Senatui Gandauensi à Secretis,

AD IVSTI LIPSI DE CRVCE LIBROS,

Epigramma.

SVPPLICII *ferale genus, trabs hoſpita leti,*
Crux olim, & dirus ſontibus horror erat.
Tormentum inuiſum, durum, execrabile lignum,
Quo grauius nullum terra nouerca dabat.
At poſtquam ſata patre Deo, ſata Virgine proles
Diluit in celſa crimina noſtra cruce:
Victima pro ſeruis dominus, pro ſontibus inſons,
Pro læſis medicus, pro grege paſtor amans;
Ilicet ex illo, Crux lux, mors vita, trophæum
Furca, decus probrum, pœna medela fuit.
Hoſpite preſſa Deo tanti Crux numinis, olim
Crux ſcelerum Nemeſis, nunc ſcelerum vna ſalus.
Hoc olim tam grande decus, tam nobile pignus
Terra diu cæco texit auara ſinu:
Dum veluti poſtliminio tandem extulit illam,
Et luci lucem * *Cæſar habere dedit.* **Conſtantinus*
Fallor? an & IVSTVS *ceu Cæſaris æmulus, atra*
Nocte laborantem tollit ad aſtra Crucem?
O factum iuſtè: ſic rident lumina iuſtis,
Inuidia iniuſtis lumina fracta dolent.

Anumam rex Delius indit.

DE IVSTI LIPSI LIBRIS DE CRVCE,

MICHAELIS VANDER-HAGHEN ANTVERPIENSIS

Ad Lectorem Epigramma.

SI te prisca iuuant: hoc, docti, DE CRVCE, LIPSI,
  Ingentis plenum, volue, laboris opus.
Supplicium Crucis ille vetus describit ad vnguem,
  Quale fuit, nostram SALVIFICAMQVE CRVCEM:
In qua hominum lapsus, scelerumque Piator, atrocem
  Mortem, insons, multo sanguine passus erat.
Vnde noua extinctis lux extitit, vnde sepultis
  Vita oriens, rutilam sustulit alta facem.
Vnde redemptio & alma reconciliatio manant:
  Vnde perennantis flumina pacis eunt.
Ista vetustatis reserat penetralia, Lector,
  Vtere eo; & quantus, disce, vir ille siet.

IN

IN CLAR. VIRI
IVSTI LIPSI
DE CRVCE LIBROS.

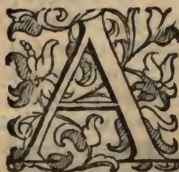

LIPSI, *Palladiæ decus coronæ,*
LIPSI, *delicium nouem Sororum,*
Quo nec est melior benigniorque:
Iam loquax nimium, nec æqua lingua,
Quæ, vah, artibus abrogare sanctam
Virtutem solet ac politiori
Doctrinæ, reprimetur illa, nam tu,
Qui doctissimus vnus es virorum,
Vnus es simul optimus virorum.
Est curæ pietas, & ipsa virtus,
Hac doctrina velut politur auro.
Testes DE CRVCE *sunto tres Libelli*
Docti, Iupiter! & pij libelli.
Coniunctam, bone lector, hic videre
Virtutem licet eruditioni.

Balthasar Moretus I. F.

IVSTI LIPSI
DE CRVCE
LIBER PRIMVS

Cap. I.
Precatiuncula. Materies & ordo operis.

GGREDIOR de CRVCE scribere, sed tuam prius opem auxiliúmque inuocans qui eam consecrasti, & infame illud lignum instrumentum fecisti publicæ salutis. Tu Deus à Deo genite, homo ex homine genite, hominibus genite, da mihi vera, da recta scribere, tibi in honorem, Cruci in splendorem, nobis in fructum. Materies & ordo mei operis iste. *Quid* Crux, & *Cuiusmodi* fuerit: *Vbi*, *Quare*, *Quomodo*, & *Quatenus* vsurpata. Hæc omnia non distinctè solùm, sed diffusè dicam: nec displicebit accuratio illi, cui salutare hoc signum placebit.

Cap. II.
Crucis nomen polysemon. Hæc nostra Gabalus etiam dicta, item Infelix lignum, & Infame. Sed & Crux non in ligno.

CRVX significatione duplici, Laxâ & Adstrictâ. Illa est, cùm pro omni angore, tormento, atque etiam interitu sumunt. vt Comici passim, qui *Abire* iubent *in malam Crucem*: vt Gracchus, qui dixit (alio etiam genere) *Malo Cruce perire*: vt Plautus de homine merso aquis, *Abstractum in maximam malam Crucem*. Sed & Terentius à cruciando, Meretrices

Crux quidquid cruciat.

Menæch. Prolog.

retrices dixit *Cruces*: nec dissimiliter Plautus, *Aliqua mala Crux semper est, quæ aliquid petat*. Paullo diuersius illud eiusdem: *Quæ te mala Crux agitat?* quod adfine istis, Quæ laruæ, aut quæ intemperiæ? At Adstricta significatio est hæc mea, & vulgo receptissima, cùm peculiariter cruciatum & interitum notamus in ligno. Quid ita? credo, quia eximius ille, mors tarda & planè cum sensu. Dixerunt & alio nomine *Gabalum*. Nonius ex Varrone citat: *Nos barbari quòd nocentes in gabalum suffigimus homines, vos non barbari noxios absoluitis*. Quæ vox etiam in priscis Glossis, sed vocali mediâ mutante: *Gabulum*, *Σταυρὸς*. explicátque laxè, vt vides, & pro quocunque tormento. Dixerunt aliter, *Infelicem arborem, lignũ, stipitem*. In carmine horrendo apud Liuium: *Caput obnubito, arbori infelici suspendito*. De Cruce accipi res docet, & Cicero, qui in eâ pro Rabirio palàm sic interpretatur. & Seneca: *Inuenitur qui velit adactus ad infelix illud lignum trahere animam tot tormenta tracturam*. Minutius Felix: *Deus ligneus, rogi fortasse vel infelicis stipitis portio*: id est, crucis. Dixit & *Infamem* Poëta incertus

Noxius infami districtus stipite membra,
Sperat & à fixà posse redire Cruce.

Natæ appellationes à iudicio & sensu vulgi, quibus hoc supplicium in horrore pariter & vilitate. Itaque Apuleius (in meo quidem & prisco libro) *Damnatam Crucem* dixit. * *Damnata*, inquit, *iam Crucis candidatus*: bene, & pro hoc sensu. Etsi autem Crux propriè in ligno: tamen adnoto, similitudine etiam ita dictam suspensionem aut fixionem in aliâ paraturâ. puta in monte aut petrâ. Sic Tertulliano sunt *Cruces Caucasorum*, alludenti ad Promethea illic affixum: quem ipsum Lucianus describit & appellat σταυρωθέντα. Sic & Manilius de Andromeda, quæ in scopulo vincta & ceto exposita: *Et cruce virgineâ moritura puella pependit*.

Margin notes: *Mors in ligno.* — *Gabalus.* — *Infelix arbor.* — *Infelix lignum.* — *Infelix stipes.* — *Infamis stipes.* — * Vulgò *destinata* — *Cruces in petra.* — Aulular. — Ibidem. — In Gabalum. — Lib. I. — Epist. CI. — In Octauio. — In Catalec. Virg. — Lib. I. de Asin. — Lib. I. aduersus Marc. c. I. — Lib. V.

Cap.

CAP. III.

Nomina phrasesue ad hoc supplicium: Figere, Configere, Cruciare. item Cruciarius, pro appendendo.

CRVCIS hæc nomina: supplicij quod per eam, ista. *Cruci suffigere*. vt Velleius de piratis, quos Cæsar, inquit, *Cruci suffixit*. *In crucè suffigere*. vt Hirtius. *Iuba Numidas eos, qui loco amisso fugà se receperant, in cruce omnes suffixit.* Item *Cruci affigere*, & *Cruci figere*, crebra in libris. Illud minùs, *Figere* ἁπλῶς & sine additione. Tertullianus sic vtitur: *Taceo quòd figitur* (Christus:) *in hoc enim venerat.* Quod idem *Configere* Paulinus Nolanus Episcopus dixit:

De Bello Africo. | De patiētia, cap. III. | Natali IX. Felic. | Figere. | Configere.

Agnoscant trepidi, quem confixere rebelles.

de Christo ad iudicium venturo. Etsi Tertullianus paullo aliter, *veterem hominem confixum esse Christo* dicit: quod vulgò, *vnà crucifixum*. Suo etiam & proprio verbo appellarunt *Cruciare*. Ausonius:

De Resur. carn. c.XLVII.

—— *Cruciauerat illic.*
Spreta olim, memorem Veneris, Proserpina Adonim.

Cruciare. | In Cupidine crucif.

Hegesippus: *Capiebantur innumeri* (Iudæi,) *quingenti fermè ad diem cruciabantur*. quod est in crucem agebantur: atque Iosephus in istâ ipsâ re dixerat, ἀνεσταυροῦντο. Paulinus:

Lib. V. ca. XVIII. | Lib. VI. Excid. cap. XII.

—— *Cruciatà in carne coruscum*
Agnoscant trepidi.

Natal IX Felic.

Glossæ veteres: *Cruciat, crucificat*, σταυροῖ. Nota ibidem & *Crucificat*, quod in ijsdem glossis alibi: *Crucificatus*, ἐσταυρωμένος. A *Crucio* siue *Cruce* ipsâ *Cruciarius* dictus, is qui in cruce, vel qui eà dignus. In ipsâ, vt Petronius: *Cruciarij vnius parentes vt viderunt noctu laxatam custodiam, detraxere pendentem*. Et in Declamationibus Calpurnij Flacci inscriptio: *Pædagogus cruciarius*, &: *Peregrinus cruciarius*. de his qui appensi iam in cruce. At qui eà digni, per conuicium aut minas quoque sic nominati. Isidorus: *Cruciarius, eo quòd sit cruce dignus*. Apuleius:

In Satyr. | Cruciarius, ὁ σταυρωθείς. | Declam. XVII. & XXIII. | Cruciarius, ὁ σταυρώσιμος.

-leius: *Nec tantillum cruciarius ille deterritus*. Ammianus: *Longum est, quæ cruciarius ille conflauit.* Lib. xxix

Cap. IIII.

Græcorum verba ad Crucem & crucifixionem. Hesychius & Ouidius emendati, iste etiam explicatus.

ISTA Latinis: Græcis duo ferè Crucis nomina, Σταυρὸς & Σκόλοψ. Illud frequentius: quod tamen propriè non nisi stipitem signat singularem & erectum. Latinè dixeris *Palum* siue *Vallum*. Eustathius: Σταυροὶ, ὀρθὰ καὶ ἀπωξυμμένα ξύλα· τὰ καὶ σταύαρα παρὰ τοῖς μὴ καλοῦσιν δὲ γνῶς· γίνονται δὲ παρὰ τὴν εἰς ἀέρα στάσιν, ἢ παρὰ τὸ εἰς εὖρος ἵστασθαι. οἱ δὲ αὐτοὶ Σκόλοπες λέγονται: *Stauri sunt ligna recta & præacuta: quæ & Stauara dicuntur ab ijs qui minùs ingenuè loquuntur. facta vox, vel quòd ad aerem stent, vel quòd in latum. Hi ipsi & Scolopes dicuntur.* Quod ait, εἰς εὖρος vel *in latum*, de pluribus iunctis verum est, vt solet in castrorum vallo. Neque immuto; etsi ex Hesychio paullo aliter deriuante, possim. Ille sic: Σταυροὶ, οἱ καταπεπηγότες σκόλοπες, χάρακες, καὶ πάντα τὰ ἑστῶτα ξύλα. ἀπὸ τοῦ ἑστάναι σταυροὶ, ἢ ἐκ τοῦ εἰς τὴν αὖραν ἵστασθαι: *Stauri, defixi stipites sunt, valli, & omnia ligna recta stantia: ab eo quòd stent Stauri, vel quòd ad auram consistant.* Allusisse ad postremum hoc etymon Prudentius videatur.

(Margin: σταυρὸς quid? Vnde vox facta? — In Odyss. ξ. initio.)

—— Crux istum tollat in auras
Viuentesque oculos offerat alitibus. Περὶ στεφ. Hym. xI.

Hæc Grammatici. sed Lucianus ingeniosè & pro argumento, in Iudicio vocalium, deriuat à Tau litterâ, quæ figurâ crucem refert. Ait ἀπὸ τούτου (τοῦ Ταῦ) καὶ τῷ τεχνήματι τῷ πονηρῷ τὴν πονηρὰν ἐπωνυμίαν συνελθεῖν: *ab istà etiam, instrumento pessimo* (cruci) *pessimum nomen venisse*. Atque hoc in fine etiam dialogi iterat. Iam Σκόλοψ propriè, vallum, sudémque significat acutam. Hesychius: Σκόλοπες, ὀξέα ξύλα ὀρθά:

(Margin: Luciani iocosa deriuatio. — Σκόλοψ quid?)

Scolo-

Scolopes, acuta ligna, recta. Homerus:

Iliad. μ. vers. 63. —— Σκόλοπες γὰρ ἐν αὐτῇ [τάφρῳ]
Ὀξέες ἑστᾶσιν.

Ibi Eustathius: Σκόλοπες, ὀρθὰ ξύλα καὶ ὀξέα, ἃ καὶ σταυροὺς ἐκάλουν· ἐφ' οἷς οἱ κρεμασθέντες ἀνεσταυρῶσθαι καὶ ἀνεσκολοπίσθαι ἐλέγοντο: *Scolopes recta ligna & acuta, quæ & Stauros vocabant: in quibus appensi, cruci aut vallo figi dicebantur.* Et bene, quòd duo illa verba suggerit, quibus ipsam crucifixionem signabant, Ἀνασταυροῦν & Ἀνασκολοπίζειν. Ita enim plerumque compositè, ad elationem scilicet fixionémque in alto notandam: etsi aliàs etiam simpliciter, Σταυροῦν & Σκολοπίζειν. Sunt & alia duo verba, quibus vulgò valdè vsi, Προσηλοῦν & Κρεμᾶν siue Ανακρεμᾶν. quorum illud clauationem ipsam in ligno propriè notat, hoc suspensionem. In illo, scriptoris aliquis error videtür apud Hesychium: Προσήλωται, ἀνέστωται. atque ego rescribam, ἀνεσταύρωται. In isto, sæpe interpretum, qui ad suspensionem vulgariam & in laqueo aptant. Ita quod Arrianus narrat de Musicano: τοῦτον κρεμάσαι Ἀλέξανδρος κελεύει ἐν τῇ αὐτοῦ γῇ: aliter versum legi, cùm sic debuerit: *Hunc Alexander crucifigi in suà regione iubet.* Curtius satis præit, qui scribit *in crucem sublatum.* Ita quod Diodorus Siculus in eiusdem Alexandri rebus, de Tyro captâ: τοὺς δὲ νέους πάντας, ὄντας οὐκ ἐλάττους τῶν δισχιλίων, ἐκρέμασεν: idem Curtius rectè: *Duo millia crucibus affixa, per ingens litoris spatium pependerunt.* Et exempla plusscula. Tale apud Latinos ipsum *Suspendere*, quod ad Crucem referendum moneo iuuentutem. Vt in Silio:

[Margin: Hesychius correctus] [Margin: Lib. VI.] [Margin: Lib. XIII] [Margin: Suspendere quid?]

Lib. I. *Hunc postquam diro suspensum robore vidit.*

Epist. VII In Senecâ: *Latrocinium fecit aliquis. quid ergo meruit? vt suspendatur.* in Ouidio:

In Ibin. *More vel intereas capti suspensus Achai,*
Qui miser aurifera teste pependit aquà.

Lib. VIII Quibus versibus vera historia & sensus è Polybio redda- [Margin: Ouidius explicatus]

reddatur iste. Antiochus rex per fraudem Achæum ex arce Sardium deduxit, & per insidias cepit. Καὶ ἔδοξε, addit, πρῶτον μὲν ἀκρωτηριάσαι τὸν ταλαίπωρον, μετὰ δὲ ταῦτα τὴν κεφαλὴν ἀποτεμόντας αὐτοῦ, καὶ καταῤῥίψαντας ἐς ὄνειον ἀσκὸν, ἀνασταυρῶσαι τὸ σῶμα: *Et visum est, primò admutilare illum miserum, & extremas partes succidere, deinde capite eius resecto, & in asininum culleum coniecto, reliquum corpus crucifigere.* Hæc res: sperne aliorum inanes logos. Sed & me- *Leniter emendatus* cum lege, *teste pependit aquà*: non *triste* aut *reste*, quod vulgatur. Vult enim, eum non in ipsâ auriferâ aquâ, id est Pactolo, suspensum: quî potuit? sed iuxta eam, atque illâ quasi arbitrâ & inspectante. Pactolus autem haud longè Sardes, vbi hæc gesta.

CAP. V.

Diuisio prima Crucium: & de specie vetustissimà dictum, Affixione. Tertullianus per occasionem correctus, atque Isis eadem cum Cerere existimata.

VERBA non vltrà me tenent: rem ordiamur. cui illustrandæ duplex genus Crucium statuo, *Simplex* & *Compactum*. Illud voco, *cùm in vno simplicique ligno fit affixio, aut infixio*. Quæ crux, meo iudicio, prima fuit, & in aliam speciem à rudi hac ventum. Sed ea quoque duplex, vt tetigi: altera ad *Affixionem*, altera ad *Infixionem*. Nam aliàs ad arborem siue stipitem alligabant figebántve hominem. vt in *Cupidine crucifixo* Ausonij, quem sic describit:

Crux simplex.

Eius discrimen.

Eligitur mæsto myrtus notissima luco,
Inuidiosa Deûm pœnis. Cruciauerat illic
Spreta olim, memorem Veneris, Proserpina Adonim.
Huius in excelso suspensum stipite Amorem,
Deuinctum post terga manus, substrictaque plantis
Vincula mærentem, nullo moderamine pœnæ
Adfigunt.

Verba omnia nota: videbis & in arboris stipite appensum,

pensum, nec manibus expansis, sed à tergo deuinctis, denique nec clauis sed funibus substrictum: nisi fortè in pedibus. Simile in Tertulliano, de Tiberio: qui Saturni *sacerdotes*, vt inquit, *in eisdem arboribus templi sui, obumbra-*

Apolog. cap. VIII

In arboribus Appensio.

tricibus scelerum, votiuis Crucibus exposuit. In Martyrologio, de Paphnutio: *Ipse palma arbori affigitur, ceteri autem ferro necantur*. Nec ambigimus

XXIIII. Septemb.

arbores plerumque huic rei seruisse, præsertim in grandi numero cruciandorum, siue recisas leuiter & ad Crucem aptatas, siue etiam comantes. Sed & in stipite simplici idem fuit. Ex Tertulliano: *Quanto distinguitur à Crucis stipite Pallas Attica, vel Ceres Ferrea, quæ sine effigie, rudi palo & informi ligno prostant?* Nam rudem ecce palum componit & assimilat cum Cruce. Sed in eius verbis menda de Cerere Farreâ. Cur enim sic appellet? an quia far inuenerit?

Siue in rudi stipite.

Apolog. cap. XVI.

Tertullianus emendatus.

esto. atqui non omnis Ceres sic effícta, sed certa aliqua, & in loco quem voluit expressum: sicut de Pallade, quæ Athenis. Legendum arbitror, *Faria*, siue *Pharia*: quasi dixerit Cererem, quæ in Aegypto. Et intellegi credam Isidem: quæ nomine diuertit à Cerere, numine communicat. Ita Herodotus; Δημήτηρ δὲ, Ἶσις. In Apuleio, ipsa de se Isis: *Me primigenij Phryges Pessinuntiam matrem nominant, me Eleusinij vetustam deam Cererem*. Eusebius de Præparatione: Φασὶ τοίνυν Αἰγύπτιοι τὸν μὲν Ὄσιριν εἶναι τὸν Διόνυσον, τὴν δὲ Ἶσιν τὴν Δήμητραν: *Aiunt Aegyptij Osirim esse Bacchum, Isidem vero Cererem*.

Ceres Pharia siue Aegyptia.

Lib. XI. de Asin.

Lib. II. cap. I.

CAP. VI.

Altera Simplicis Crucis species, Infixio. Seneca, Hesychius, Plato, Plinius, illustrati.

ATQVE hæc fuit in Simplici Cruce Affixio: est & in eâdem Infixio. qualis? *cùm nudum hominem erecto acutoq; stipiti infigebant*, eâ formâ & facie quam exempla hæc docebunt. Seneca: *Video istic Cruces nec vnius generis, sed aliter ab alijs fabricatas. Alij capite conuerso in terram suspendere, alij per obscœna stipitem egerunt*. Duo in ijs verbis obserues, & Cruces varias fuisse, quod nunc diducimus: & inter eas, Infixionem. Quam magis etiam aperit idem Seneca: *Cogita hoc loco carcerem & Cruces, & adactum per medium hominem, qui per os emergat, stipitem*. Viden' clarè medium hominem scissum & transfossum? Atque id imagine etiam illustrat Hesychius: Σκόλοψιν, ὡς ὀπτῶσιν· τὸ γὰρ παλαιὸν τοὺς κακούργους ἀνεσκολόπιζον, ὀξύνοντες ξύλον διὰ ῥάχεως καὶ τοῦ νώτου, καθάπερ τοὺς ὀπτωμένους ἰχθῦς ἐπὶ ὀβελίσκων: *Sudifixionem* dixeris, *quasi Assationem. Nam antiquitus maleficos sudi infigebant, acuto ligno penetrantes spinam & dorsum, sicuti assos in verubus pisces*. Vbi amplius disco, propriè hoc esse Σκόλοψιν; & Σκολοπίζειν

Infixio, quæ vulgò Impalatio

Consola. ad Mart. cap. XX.

Epist. XIIII.

Σκόλοψις, ea dicta.

vbi legitur, plerumque referendum ad hanc formam.
Mæcenati lxx. Iſta Crux neſcio an Mæcenati etiam deſcripta: cuius verſus apud Senecam iam olim ſic legimus: Epiſt. ci

Hanc mihi, vel acutà
Si ſedeam Cruce, ſuſtine.
Vita dum ſupereſt, bene eſt.

Vult miſer & adſuſpirat viuere, etiam inter tormenta, & in iſtâ maximè cruciante Cruce, quam ſignanter dixit *Acutam*. Sed aijt etiam *Sedere*: benè. Nam ille profectò habitus hominis ab infero in ſu-

perum ſic transfixi. Hoc ipſum genus Ἀνασκινδυλεύεσθαι dictum Græcis, quaſi diffindere & diſſecare. Heſychius: Ἀνασκινδυλεύεσθαι, ἀνασκολοπισθῆναι. Plato eo verbo vſus: Μαστιγώσεται, στρεβλώσεται, τελευτῶν δὲ πάντα κακὰ παθὼν ἀνασκινδυλευθήσεται: *Flagellabitur, diſtorquebitur, denique omnia mala paſſus Cruce diffindetur.* Plinij etiam verba huc referam narrantis, Polybium cum Scipione in Africâ leones homicidas *crucifixos vidiſſe, quia ceteri metu pœnæ ſimilis abſterrerentur eadem noxà.* Quis enim credat operoſam & compoſitam crucifixionem illam fuiſſe? non ego: & accipiam de hac promptâ & fortuitâ in ſtipite infixione, ſiue etiam affixione.

II. De Repub. — Et Platoni. — Lib. VIII cap. XVI — Et Plinio.

CAP. VII.

In genere de Cruce Compactà: tum de primà eius ſpecie, Decuſſatà. & an hæc ſit Andreana?

AT *Compacta* Crux eſt, quæ *manu facta, idq; è duplici ligno.* Ita ſeptuaginta Interpretes Ptolomæani, libro Ioſuæ quà vulgò eſt, *lignum*, & Chaldæo paraphraſte, *Crux*, ipſi verterunt * ξύλον δίδυμον: bene ſanè, ad hanc formã. Hæc eſt plena & vera Crux, in quâ brachia etiam explicantur, atque ideo *Patibulum* non ſemel dicta. Huius ſpecies triplex, vt diſtinctè, imò curioſè ediſſeram, & ſemel tollam dubitationes aut lites. Eſt *Decuſſata*, eſt *Commiſſa*, eſt *Immiſſa*. Illa prima mihi dicitur, *in quà duo ligna directa & æquabilia, inter ſe obliquantur.* Decuſſare hoc enim Romani dixerunt. Hieronymus: *Decuſſare, eſt per medium ſecare, veluti ſi duæ regulæ concurrant ad ſpeciem litteræ ·X· quæ figura eſt Crucis.* Nec minùs clarè Iſidorus; *X littera, & in figurà Crucem, & in numero decem demonſtrat.* Obſcuriùs paullo alij Patres & Doctores noſtri. vt Iuſtinus Martyr: qui illud Platonis in Timæo, Ἐχίαζεν αὐτὸν ἐν τῷ παντί: *Decuſſauit eum in vniuerſo:* adſeueranter ad Chriſtũ & Crucem noſtram retulit, quo niſi hoc aſpectu? Iam cùm tranſuerſis obliquatiſque manibus benedictio-

* Lignum geminum. — Patibulũ quid propriè. — Crux Decuſſata. — In Hiere. cap. XXXI — Lib. I. Orig. cap. III. — Aduerſ. Tryph. — Iuſtinus explicatus

nem Iacobi eôdem aptant: quid nisi hæc forma in oculis? Damascenus: Ἰακὼβ προσκυνήσας τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου, ἐνηλλαγμέναις ταῖς χερσὶ τοὺς υἱοὺς Ἰωσὴφ εὐλογήσας, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διαχαράφει σαφέστατα: *Iacob adorans extremum virgæ, alternantibus manibus liberos Ioseph benedicens etiam signum hoc Crucis describit manifestissimò.* Quid χεῖρες istæ ἐνηλλαγμέναι etsi non ambiguum, tamen audiamus Cedrenum commodè explicantem. Ἰσραὴλ (idem cum Iacobo) τὰς χεῖρας ἀμείβων, τὴν μὲν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ νεωτέρου, τὴν ἀριστερὰν

Lib. IV. de Orth. cap. XII.

Et Damascenus.

δὲ ἐπὶ τοῦ πρεσβυτέρου τὴν κεφαλὴν πεσῶν: *Israel manus permutans, dextram quidem in iunioris, sinistram vero in senioris caput imponens*. Et Tertullianum in istâ ipsâ re: *Impositis & intermutatis manibus benedixit, & quidem ita transuersim obliquatis inter se, vt Christum deformantes, iam tunc portenderent benedictionem in Christum futuram*. Quomodo *Christum deformarunt* illæ manus? imò *Crucem*: & sic mihi libido aliquando legere: sed refræno, & accipio Christum crucifixum. Hæc illa est quam Andreanam hodie dicimus, validâ & satis veteri famâ diuum istũ in eâ cruciatum. Anne verâ? facit me vt ambigam Martyrologium Romanum: in quo hoc saltem * legas, *in Cruce suspensum*. & magis Hippolytus, qui scribit *Crucifixum Patris in Achaià, ad arborẽ oliuæ rectum*. Quid magis contra famam? Atque hæc fixio ad Simplicem nostrâ potiùs abeat, longè à Decussatâ.

DeBapti. cap. VIII

Crux Andreana.

* Vti & in Abdia lib. III.

In Comment. Græco.

CAP. VIII.

Commissa Crux quid nobis sit? exemplis testibusq; asserta, tum etiam vestigio nostra lingua.

IAM *Commissam* Crucem appello, *cùm ligno erecto breuius alterum supernè, & in ipso capite committitur, sic vt nihil exstet*. ea forma examussim est in T litterâ, quam vno ore omnes cum Cruce componunt. Lucianus vbi Tau accusatur: τῷ γὰρ τούτου σώματι φασὶ τοὺς τυράννους ἀκολουθήσαντας καὶ μιμησαμένους αὐτοῦ τὸ πλάσμα, ἔπειτα σχήματι τοιούτῳ ξύλα τεκτήναντας, ἀνθρώπους ἀνασκολοπίζειν ἐπ᾽ αὐτά: *Huius enim corporis filum tyrannos aiunt secutos, eiusq; speciem imitatos, simili deinde figurà ligna fabricasse, & homines in ijs fixisse*. Palàm est Crucem intelligi. Tertullianus: *Ipsa enim littera Græcorum Tau, nostra autem T, species Crucis*. Isidorus: *Tau littera speciem Crucis demonstrat*. Hieronymus: *Antiquis Hebræorum litteris, quibus vsque hodie Samaritæ vtuntur, extrema Tau Crucis habet similitudinem*. Paulinus Nolanus: *Christus non multitudine nec virtute legionum, sed*

Commissa crux.

III. aduer. Marcion.

De vocat. gent.

In Ezech. cap. IX.

Epist. ad Seuer.

sed iam tunc in sacramento Crucis, cuius figura per litteram Graecam Tau numero trecentorum exprimitur, aduersarios Principes debellauit. Adstruunt etiã picturæ, & nostra lingua. In illis quidem, passim hodie videas D. Antonij vetustissimi monachi penulæ & manui assui aut imponi hanc crucem. An quia Aegyptius ille vir, quibus iam olim notum, & inter sacra hoc signum? Certè in obeliscis, qui inde Romam vecti, sculptum sic vidimus ☥: cum anulo tamen vel ansulâ supernè, nec satis solidè scio ad quam rem aut vsum. Sed de præcipuâ ipsâ notâ, dignum aliquid notâ Ecclesiasticæ nostræ historiæ prodiderunt. Ruffinus: *Signum hoc dominicæ Crucis, inter illas quas dicunt* ἱερατικὰς *id est Sacerdotales litteras habere Aegyptij dicuntur, velut vnum ex ijs quæ apud illos sunt litterarum elementis. Cuius litteræ seu vocabuli hanc asserunt esse interpretationem*, VITA VENTVRA. Sozomenus: Φασὶ δὲ τοῦ ναοῦ καθαιρουμένου τούτου (τοῦ Σαράπιδος) τινὰς τῶν καλουμένων ἱερογλυφικῶν χαρακτήρων σταυροῦ σημείῳ ἐμφερεῖς ἐγκεχαραγμένους τοῖς λίθοις ἀναφανῆναι. παρ᾽ ἐπισημόνων δὲ τὰ τοιάδε ἑρμηνευθεῖσαν σημᾶναι ταύτην τὴν γραφὴν, ζωὴν ἐπερχομένην. *Aiunt templo isto* (Sarapidis) *diruto & disiecto, quasdam ex ijs, quas vocant Hieroglyphicas notas, similes signo Crucis inscriptas lapidibus apparuisse. Ab ijs autem, qui docti hæc talia, explicatam eam notam, significare Vitam venturam.* In Suidâ etiam historiola hæc breuiter. Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου βασιλέως καθαιρουμένων τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν, εὑρέθησαν ἐν τῷ Σαράπιδος νεῷ ἱερογλυφικὰ γράμματα σταυροῦ ἔχοντα τύπους. ἅπερ θεασάμενοι οἱ ἐξ Ἑλλήνων χριστιανίσαντες, ἔφασαν σημαίνειν τὸν σταυρὸν παρὰ τοῖς ἱερογλυφικὰ γινώσκουσι γράμματα ζωὴν ἐπερχομένην. *Theodosio magno regnante, cùm fana gentilium diruerentur, inuenta sunt in Sarapidis templo Hieroglyphica litteræ habentes Crucis formas. quas videntes ij qui gentilium Christo iam addicti erant, aiebant significare Crucem apud peri-*

Antoniana Crux.

Aegyptijs inter notas.

Lib. II. c. XXIX.

Significatio eius.

Lib. VII. Eccl. Hist. cap. XV.

tos Hieroglyphicarum notarum Vitam venturam. Atqui & à linguâ argumentum petij, sed nostrâ. Nos inquam Belgæ hodie, bacillos in hanc formam, quos ægrorum brachijs sustentaculum subijcimus, vocamus ipsâ Latinâ voce *Cruckas*.

CAP. IX.

Affirmata Crux Immissa è scriptis maximè Patrũ: ipsi alij per alios, & imaginibus per nos etiam, explicati.

DENIQVE *Immissa* crux est, *cùm ligno erecto transuersum alterum iniungitur atque immit-* *Immissa quid?*

titur, sed sic vt ipsum secet. Ita eminentia hîc semper aliqua & capitellum, aliter quàm in Commissâ. Etiam anguli hîc siue fines quaterni, illic terni. Quis de istâ ambiget? Ingerunt eam oculis Picturæ pariter & Scripturæ priscæ. Sed illas omitto aut differo: hæ variæ & obuiæ sunt, atque ex ijs eligam, non colligam, nostro more. Iustinus signanter in primis deformat aduersus Tryphonem. Explicat vetus illud vaticinium de Vnicorni, & ad Crucem sic aptat. Μονοκέρωτος γὰρ κέρατα οὐδενὸς ἄλλου πράγματος, ἢ σχήματος ἔχοι ἄν τις εἰπεῖν καὶ ἀποδεῖξαι εἰ μὴ τοῦ τύπου ὃς τὸν Σταυρὸν δείκνυσιν. ὄρθιον γὰρ ἓν ἐστὶ τὸ ξύλον, ἀφ' οὗ ἐστὶ τὸ ἀνώτατον μέρος εἰς κέρας ἐπηρμένον, ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον προσαρμοσθῇ, καὶ ἑκατέρωθεν ὡς κέρατα τῷ ἑνὶ κέρατι παρεζευγμένα τὰ ἄκρα φαίνεται. καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι: *Vnicornis enim cornua alteri rei aut figura haud quispiam similia dixerit aut ostenderit, quàm illi quæ Crucem refert. Rectum enim vnum est lignum à quo est suprema pars in cornu sublata, cùm alterum lignum aptatum est: & vtrimque tanquam cornua illi vni cornu coniuncta, extrema apparent: & illud in medio defixum, & ipsum tanquam cornu eminet, in quo requiescunt & innituntur crucifixi.* Obscuriuscula alibi verba, sed hac parte liquidissima, quòd eminens vnum cornu facit à vertice crucis. Iam alij Patrum, variâ imagine, non sine lasciuiâ quadam ingeniorum & stili eam describunt & notificant. Vt Hieronymus: *Ipsa species Crucis, quid est nisi forma quadrata mundi? Aues quando volant ad æthera, formam Crucis assumunt. Homo natans per aquas, vel orans, formà Crucis visitur.* Vt Tertullianus: *Victorias adoratis, cùm in Tropæis Cruces intestina sint tropæorum. Omnes illi imaginum suggestus in signis, monilia crucium sunt. Sypara illa vexillorum & cantabrorum stolæ crucium sunt. Laudo diligentiam, noluistis incultas Cruces consecrare.*

A Iustino descripta.

Ab Hieronymo.

In Marc. cap. XI.

Apolog. cap. XVI.

Vt

In Dialogo Octauio. Vt Minutius Felix: *Cruces nec colimus, nec optamus. Vos planè, qui ligneos deos consecratis, cruces ligneas, vt deorum vestrorum partes, forsitan adoratis. nam & signa ipsa, & cantabra, & vexilla castrorum quid aliud quàm inauratæ Cruces sunt & ornatæ? Trophæa vestra victricia non tantùm simplicis Crucis faciem, verùm & affixi hominis imitantur. Signum* 1 *sanè Crucis naturaliter visimus in naui, cùm velis tumentibus vehitur, cùm expansis palmulis labitur: & cùm erigitur iugum, Crucis signum est: & cùm homo porrectis manibus Deum purà mente veneratur. Ita signo Crucis aut ratio naturalis innititur, aut vestra religio formatur.* Minutius.

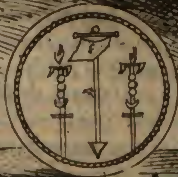
De Cruce Dom. Homil. 11. Vt Maximus Taurinensis: *Grande est Crucis sacramentum, &, si intelligamus, per hoc signum mundus ipse saluatur. Nam cùm à nautis scinditur mare, priùs arbor erigitur, velum distenditur, vt Cruce Domini factà aquarum fluenta rumpantur. Sed & bonus agricola, cùm parat terræ solum vertere, non nisi per signum Crucis id facere conatur. Dum enim aratro dentale subijcit, afficit (* lege, *affigit) aures, stiuam inserit, figuram Crucis imitatur. Cælum quoque ipsum huius signi figurà dispositum est. Nam cùm quatuor partibus distinguitur, Oriente, Occidente, Meridiano, ac Septemtrione, quatuor quasi Crucis angulis continetur. Ipsius etiam incessus hominis, cùm manus leuauerit, Crucem pingit. atque ideò eleuatis manibus orare præcipimur, vt ipso quoque membrorum gestu passionem Domini fateamur.* Maximus.

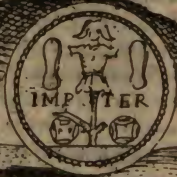
Apolog. II. Et diffusissimè omnium Iustinus: Κατανοήσατε πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, εἰ ἄνευ τοῦ σχήματος τούτου (Σταυροῦ) διοικεῖται, ἢ κοινωνίαν ἔχειν δύναται. Θάλασσα μὲν γὰρ οὐ τέμνεται, ἢν μὴ τοῦτο τὸ τρόπαιον ὃ καλεῖται ἱστίον ἐν τῇ νηῒ σῶον μείνῃ. γῆ δὲ οὐκ ἀροῦται ἄνευ αὐτοῦ. σκαπανεῖς δὲ ἐργασίαν οὐ ποιοῦνται, οὐδὲ βαναυσουργοὶ ὁμοίως, εἰ μὴ διὰ τῶν τὸ σχῆμα τοῦτο ἐχόντων ἐργαλείων. τό δε ἀνθρώπειον σχῆμα οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ἀλόγων ζώων διαφέρει, ἢ τῷ Iterum Iustinus.

ὀρθὸν τε εἶναι, καὶ ἔκτασιν χειρῶν ἔχειν, καὶ ἐν τῷ προσώπῳ ἀπὸ τοῦ μετωπίου τεταμένον τὸν λεγόμενον μυξωτῆρα φέρειν, δι' οὗ ἥ τε ἀναπνοή ἐστι τῷ ζώῳ, καὶ οὐδὲν ἄλλο δείκνυσιν ἢ τὸ σχῆμα τοῦ Σταυροῦ· καὶ τὰ παρ' ὑμῖν δὲ σύμβολα τὴν τοῦ σχήματος τούτου δύναμιν δηλοῖ. * * λῶμεν καὶ τῶν τροπαίων δι' ὧν αἵ τε πρόοδοι ὑμῶν πανταχοῦ γίνονται, τῆς ἀρχῆς καὶ δυνάμεως τὰ σημεῖα ἐν τούτοις δεικνύντες, εἰ καὶ μὴ νοοῦντες τοῦτο πράττετε. καὶ τῶν παρ' ὑμῖν ἀποθνησκόντων αὐτοκρατόρων τὰς εἰκόνας ἐπὶ τούτῳ τῷ σχήματι ἀνατίθετε, καὶ θεοὺς διὰ γραμμάτων ἐπονομάζετε. *Considerate omnia quæ in mundo ſunt, an ſine ſigno hoc Crucis gubernentur, aut poſſint præbere ſui vſum. Mare enim non ſcinditur, niſi tropæum iſtud, quod malus appellatur, ſaluum in naui maneat. Terra non aratur ſine eo. Foſſores verò opus non abſoluunt, neque alij item operarij Mechanici, niſi per inſtrumenta quæ formam hanc referant. At humana figura non aliâ re belluis differt, quàm quòd, & recta ſit, & manuum extenſionem habeat & in facie à fronte protenſum naſum per quem & reſpiratio animalibus eſt, neque aliud demonſtrat quàm ſignum hoc Crucis. Sed & apud vos notæ huius ſigni potentiam declarant: * cùm alia quædam, tum tropæa, ob quæ progreſſus & expeditiones vbique vobis fiunt imperij & potentiæ ſigna in iſtis præferentes, etſi ignorantes hoc facitis. Et Imperatorum qui apud vos mortui ſunt imagines in hac figurà ponitis, & Deos per litteras appellatis.* Quæ pluſcula poſui, quia me quoque inter exſcribendum delectarunt inuentiunculæ iſtæ Patrum. Spero & te, ſi plenè intelleges: atque adminiculum, figuras iſtas, habe.

Vide Not.

C A P.

IMP TER

Cap. x.

In quà Crucium formà Christus mortem tulerit? videri in vltimà, argumento è Patribus & picturis. Ruffini non bona fides notata in verbis Pauli citandis siue explicandis.

HAbes omnes Crucium species. In quâ earum ille mortuus, qui morte suâ nobis vita? Ne quærendum quidem censeam, nisi dubitasse & disputasse viderem viros graues & sacrorum peritos. ego arbitror & pronuncio, in hac postremâ. in illâ inquam, quæ quatuor finibus vniuersum orbem complexa est, non sine mysterio, quód toti orbi mortuus, Saluator noster pependit. Tangit hoc & docet Sedulius:

Crux quadrangula, quo mysterio?

Lib. v.

Neve quis ignoret speciem Crucis esse colendam,
*Quæ Dominum portauit ouans, ratione * potenti,*
Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.
Splendidus auctoris de vertice fulget Eous,
*Occiduo sacra * labuntur sidere planta,*
Arcton dextra tenet, medium læua erigit axem.

* Siue *patenti.*

* Siue *lambũtur.*

D. Paulus explicatus

Et auctoritas etiam firma à D. Paulo. cuius hæc verba, *Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, & sublimitas & profundum.* plerique Doctorum veterum referunt ad Crucem. Augustinus: *Erat latitudo, in quà porrecta sunt manus; longitudo à terrà surgens, in quà erat corpus infixum; altitudo, ab illo innexo ligno sursum quod eminet; profundum, vbi fixa erat Crux, & ibi omnis spes vita nostra.* Damascenus: Ὥσπερ τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ Σταυροῦ διὰ τοῦ μέσου κέντρου κρατοῦνται καὶ συσφίγγονται, οὕτω διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως τό, τε ὕψος καὶ τὸ βάθος, μῆκος καὶ πλάτος, ἤτοι πᾶσα ὁρατή τε καὶ ἀόρατος κτίσις συνέχεται. *Sicut quatuor extrema Crucis per medium centrum vinciuntur & iunguntur: sic per diuinam potentiam Sublimitas & Profunditas, Longitudo & Lati-*

Ad Ephes. cap. III.

In Psalmo CIII. & alibi.

De Orth. lib. IV. cap. XII.

Latitudo, siue omnis conspicua & inconspicua creatura continetur. Palàm & ipse quatuor fines nominat, & verba Pauli huc adaptat. Ruffinus cur dissentit? qui tres modò agnoscit, & ipsa Apostoli verba (nefas!) admutilat & detruncat. *Docet,* inquit, *Apostolus Paulus illuminatos esse debere oculos cordis ad intellegendum quæ sit altitudo, latitudo & profundum. Descriptio Crucis est. cuius eam partem quæ in terram defixa est, profundum appellauit: altitudinem verò illam, quæ in aërem porrecta sublimis erigitur: latitudinem quoque illam quæ distenta in dextram lauamq; protenditur.* Mirum, & in verbis Pauli, & in eorum sensu *longitudinem* vbique improuidè omisit, an de industriâ eiecit? Culpa, si illud: crimen, si istud. Sed ad rem. Poëtæ quoque & Pictores sunt à formâ istâ. Nonnus disertè scribit, Christum sublatum Εἰς δόρυ τετράπλευρον: *in lignum quadrilaterum.* Et in priscis sculpturis (illis meritò fides) quadrata conspicitur hæc forma. Constantinus Imp. in Labaro suo expressit: & Deus ipse in aëre ei deformarat. In columnis eiusdem Principis, quæ nunc in cognomine vrbe (heu, quò ea recidit?) Crux eiusmodi ✠ insculpta visitur, & vtrimque ab alatis Genijs sustentatur. Quid, quòd in Numis plurifariàm sic appâret? quorum alibi damus typos. Nec meo sensu, ambigi profectò potest, in tam veteri Christianorum sensu. Tamen sunt qui de Commissâ siue de Tau formâ contendunt. nec damno, etsi dissideo: quia & illi si Titulum supernè addis, efficere atque imaginari possis quaternos istos fines.

Ruffini singularis sententia.

In Symbol.

Crux in lapidibus.

CAP. XI.

Apud plerasque gentium Cruces ferè vsitatas. Apud Syros, Iudæos, Aegyptios, Persas, Afros, Græcos, maximè Romanos. Quando apud eos cœperit? An & apud Germanos?

CRVCES satis vidimus: vbi gentium eæ in vsu fuerint, addam. Etsi vno verbo pænè dixerim,

vbique gentium receptas. Oriens quidem plerusque vsurpauit, idque iam olim. De Syris in Esthêre scriptum: *Suspensus est Aman in patibulo, quod parauerat Mardochæo.* De Iudæis, in Iosuâ: *qui regem eius (Hai) suspendit in patibulo vsque ad vesperam.* Item in Numeris: *Tolle cunctos Principes populi, & suspende eos contra Solem in patibulis.* Atque in sacris libris sæpius. Aegyptios etiam vsos reperio. vt Thucydides de rege Inaro: προδοσίᾳ ληφθεὶς ἀνεσαυρώθη: *proditione captus, in crucem est actus.* Et Iustinus, in eâdem Aegypto: *Agathocles occiditur, & mulieres in vltionem Eurydices patibulis suffiguntur.* Et Persas crebrò. Herodotus de Polycrate: Ἀποκτείνας δέ μιν οὐκ ἀξίως ἀπηγήσιος Ὀροίτης ἀνεσταύρωσε: *Interficiens eum (quod indignum relatu sit) Orœtes in Cruce suffixit.* Ammianus de suo æuo: *Aelianus Comes & Tribuni patibulis sceleste suffixi:* capti nempe à Persis. Sed Afros vel omnium creberrimè: qui non in viles modò, sed illustrissimas personas adhibebant. Atque à Senatu Carthaginensium etiam *Duces,* (Valerij verba sunt) *bella prauo consilio gerentes, etsi prospera fortuna subsecuta esset, Cruci suffigebantur:* Video & Græcos vsitasse. Certè Alexander Macedo Glaucum medicum, & Tyrios, & plures crucifixit. Etiam Xantippus Atheniensis Artayctam Persam, de quo apud Herodotum in Calliope extremâ leges. Iam Romanis *vetus veterrimumque* (verba Victoris vsurpabo) *supplicium patibulorum.* Si Liuio fides, statim sub primis regibus vsurparunt: & exemplum in Horatio, cui id sub Tullo parabatur. Etsi Cicero dissentire videtur, & horridum illud Carmen ad Tarquinium Superbum auctorem referre. *I lictor,* inquit, *colliga manus. quæ non modò huius libertatis mansuetudinisque non sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numæ, sed Tarquinij, superbissimi ac crudelissimi regis ista sunt cruciatus carmina, Caput obnubito, arbori infelici suspendito.* Quæ tamen aut populariter & ad caussam

[Left margin: *Crux Syris in vsu.* — *Iudæis.* — *Aegyptijs* — *Persis.* — *Afris.* — *Græcis.* — *Romanis. & quando.*]

[Right margin: Cap. VII — Ca. VIII. — Cap. XXV — Lib. I. — Lib. XXX. — In Thalia. — Lib. XIX. — Lib. II. cap. VII. — Plutarch. in Alex. — In Constantino. — Lib. I. — Orat. pro Rabir.]

ſam Cicero dixerit; aut hoc ſentiens,non ab aucto- *Cicero explicatus.* re illa Tarquinio fuiſſe,ſed illo maximè digna, & apud eum crebra. Vtrum horum eſt,video etiam li-
Lib. v. Antiq. berâ rep. ſtatim in vſu cruces. Dionyſius de ſeruis coniuratis: Καὶ αὐτίκα οἱ μὲν ἐξ οἰκιῶν συλληφθέντες, οἱ δὲ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἀχθέντες ἀνεσκολοπίσθησαν ἅπαντες. *Et ilicò alij quidem è domibus extracti, alij è foris abducti, omnes in Crucem acti ſunt.* & deinceps * ψαμμακόσιοι, vt cùm Græcis dicam, teſtes. Quid Ger- ** Infiniti, & vt arena.*
De mor. German. mani? nunquid & illi vſi? diſtrahor. Tacitus videtur dicere: *Proditores & transfugas arboribus ſuſpendunt.* ſed fortaſſis ad laqueum & ſuffocationem hoc *An Germani crucifixerint?*
Annal. I. aliquis trahat. Tamen idem *Patibula* etiam attribuit: *Quot patibula captiuis, quæ ſcrobes:* quò niſi *Videri.* ſuo & Romano ſenſu?

CAP. XII.

Apud Romanos vile fuiſſe hoc ſupplicium, & plurimùm ſeruorum. Quas ob cauſſas ij affecti.

PLVRIFARIAM igitur receptæ Cruces,ſed vix tamen niſi in homines viliores, Romano quidem ritu. Atque apud eos ſeruorum ferè hoc ſupplicium, *Serui plerumque in Cruce.* aut plebeiorum qui iuxta ſeruos. De ſeruis mulier apud Iuuenalem:

Pone Crucem ſeruo.

Sat. VI. In Satyrico. Et alia apud Petronium: *Nec Dij ſinant, vt amplexus meos in Crucem mittam.* Ita enim venuſtè ſeruum cruciarium appellat, quâ facie ſermonis Scelus pro ſcelesto. Seruus ipſe apud Plautum comiter fatetur.

In Milite *Noli minitari,ſcio crucem futuram mihi ſepulcrum,*
Ibi maiores mei ſiti ſunt, pater, auus, proauus, abauus.

Atque adeò peculiare hoc ſeruis,vt nomine *Seruilis*
IV. Hiſt. *ſupplicij* Crux veniat capienda. In Tacito: *Aſiaticus* *Seruile ſupplicium quid?*
II. Hiſt. *(enim is libertus) malam potentiam ſeruili ſuppli-*

cio expiauit: Iterum. *Sumptum de eo supplicium in seruilem modum*. In Vulcatio explicatiùs: *Centuriones rapi iussit & in crucem tolli, seruiliq; supplicio affici*. In Capitolino: *Nam & in crucem milites tulit. & seruilibus supplicijs semper affecit*. Ergo Liuium sic euolues: *De captiuis, vt quisque liber, aut seruus, suæ fortunæ à quoque sumptum supplicium est*. Suæ fortunæ: nempe Crux seruo reposita, gladius aut securis libero. Ipsum hoc ita in Hirtio legas: *Prehensi serui tres, & vnus è legione vernaculà. Serui sunt in crucem sublati, militi ceruices abscisæ*. Seruile igitur hoc supplicium, sed non ob leuem aut cottidianam noxam. Horatius indicat:

In Auidio Cassio.
In Macrino.
Lib. III.
De bello Hispan.

Caussæ grauiores ad Crucem.

Si quis eum seruum, patinam qui tollere iussus
Semesos pisces, tepidumq; ligurrierit ius,
In cruce suffigat; Labeone insanior inter
Sanos dicatur,

Lib. I. Serm. III

Indicat, inquam, graues fuisse & in extremo supplicio extremas caussas. Sed quas illas? ægrè vniuersas dixerim: quasdam adnumerabo. Delatura domini. Pertinax apud Capitolinum, *eos qui calumnijs appetiti per seruos fuerant, damnatis seruis delatoribus, liberauit, in Crucem sublatis talibus seruis*. Sic Macrino iam Principe, συκοφάνται τὲ ἢ δοῦλοι, ὅσοι δεσπότας κατήγγελον, ἀνεσκολοπίσθησαν: *Sycophantæ, aut serui, quicunque dominos detulerant, in crucem sunt acti*. Et in genere, omnis machina contra dominicam salutem. Paulus: *Si serui de domini salute consuluerint* (Mathematicos, intellige:) *summo supplicio, id est Cruce, afficiuntur*. Item Fuga, sed (vt opinor) diuturna, aut repetita. Cicero tangit: *Quæ Crux huic fugitiuo potest satis supplicij adferre?* Et Valerius: *Cruce dignissimi fugitiui*. Quin Scipio, apud eundem, transfugas Romanos, *tanquam patriæ fugitiuos, Crucibus affixit*. Simile sub Augusto, in Sexti milite puniendo, qui ferè è fugitiuis: Τὸ μὲν δεδουλωκὸς, ait Dio, τοῖς δεσπόταις

Vt Delatio.
In Pertin.
Herodian. li. V.
Machinatio.
Lib. V. Sent. Tit. XXI.
Fuga.
Pro Deiotaro.
Lib. II. cap. VII.
Ibidem.
Dio. lib. LIIII.

ϖδτως ϖϱὸς τιμωϱίαν ἀπεδόϑη· εἰ δέ του μηδεὶς κύϱιος διέσχετο, ἀνεσκολοπίζετο: Seruitia dominis reddita ad pœnam; quorum domini non exstarent, Cruci sunt fixa. Quanquam hîc & alia caussa suberat, Hostilitas in rem Romanam. Hæc & plura in seruis: quos mitiores duriorésve domini, grauiùs, mitiùs, pro arbitrio sunt puniti.

CAP. XIII.

Etiam liberi quidam in Crucem dati, sed viliores aut nocentiores: vt Latrones, Sicarij, Falsarij, atque alibi & Fures.

QVID autem in liberis? Rara crux, vt prædixi. *Crux indigna liberis*
Lib. IV. Inst. cap. XXVI. Quin remouere prorsùs ab hoc genere Lactantius videatur, vbi de Christo: *Cur si Deus fuit, & mori voluit, non saltem aliquo honesto genere mortis affectus est? cur potissimum Cruce? cur infami genere supplicij? quod etiam homine libero, quamuis nocente, videatur indignum.* Sed frænanda ea assertio est: & ciue quidem indigna Crux, nec credo vsurpatam in eos nisi præter leges, & per sæuitiam: viliores liberi, & prouinciales, non ab eà profectò immunes. Atque hæc crimina in ijs cruciaria: primùm, *Præsertim ciuibus.*
Epist. VII Latrocinium. Seneca: *Latrocinium fecit aliquis. quid ergo meruit? vt suspendatur.* Caue de alio suspendio interpretêre, *Latrones sic puniti.*
In Satyr. Petronius: *Imperator prouincia iussit latrones Crucibus affigi.*
Lib. III. de Asin. Apuleius: *Latronem istum, miserorum pignorum meorum peremptorem, Cruci affigatis.*
Lib. XXXVIII. De pœnis. Callistratus Ic. tus: *Famosos latrones, in his locis vbi grassati sunt, furcà figendos compluribus placuit.* Scripserat ille, *Cruce*, vt pòst docemus. Cum ipso Seruatore vtrimque secus latrones duo fixi: quos duo Euangelistæ disertè λῃστὰς appellant, Lucas paullò communiùs κακούϱγους. Deinde
Lib. V. Sent. XXIII. Sicariatus. Paulus: *In honestiores (sicarios) pœna capitis vindicari placuit, humiliores verò in Crucem* *Et Sicarij.*

tolluntur, aut bestijs subijciuntur. Tertiò, crimen Falsi. Firmicus: *Facient in crimine falsi comprehensos in Crucem tolli*. Anne & furtum? ita, sed non Romæ. Lampridius: *Cùm quæreretur à regibus, quid apud eos fures paterentur? illi responderunt, Crucem*. Et mirum ni è Gallis Germanísve isti reges, quorum moribus etiam nunc Fures ad furcam. Alia etiam crimina in hanc pœnam, ne ambigas: sed ego sileo, quæ testibus aut tabulis non consigno.

Et Falsarij. *Alibi & Fures.*

Lib. VI. Matth. cap. XXVI In Alexand.

CAP. XIIII.

Quæ caussa falsò assignata in Cruce Christi? videri Innouationem & Seditionem esse.

CVM hæc vidimus, piè non curiosè quæro, in Seruatore nostro quis prætextus (nam caussa numquam fuit) ad Crucem? Blasphemiam aliquis dixerit, ex vocibus aut iudicijs Iudæorum. Atque ipsi sanè ita apud Pontificem accusant, & huic noxæ testes quæruntur, & ipse denique Pontifex eius damnat. Attamen, si legem spectes, hi tales lapidibus, non cruce puniti. An non veriùs ac simpliciùs, totum illud iudicium, etsi iudicij dissimile, Romanis moribus legibúsque directum? Mihi videatur. & respondeam damnatum innoxium nostrum agnũ, quasi Seditionis nomine & Regni affectati. Certè Romanâ lege, *auctores seditionis aut tumultus, pro qualitatis dignitate, aut in Crucem tolluntur, aut bestijs obijciuntur*. Quod autem sic etiam apud Pilatum accusatus, Lucas clarè: *Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, & dicentem se Christum regem esse*. Credidit, nec credidit Pilatus: & Titulum tamen caussamque mortis inscripsit, *Rex Iudæorum*. Ex Iudæorum quidem libris si rem decidimus, intricamur. nec vsquam traditum clarè quæ noxa ad crucem, nisi quod Philo prodidit de Homicidis. *contra quos* ait *Legisla-*

Christus non ob blasphemiam fixus. *Potius ob regni cupidinem.* *Apud Iudæos noxa cruciaria hodie incerta.*

Lib. V. Paulus. Tit. XXII Cap. XXIII. Libello de specia li lege.

Legiſlatorem mille mortis genera, ſi potuiſſet, dilecturum fuiſſe: cùm non potuit, τιμωρίαν ἄλλην προσδιατάττεται, κελεύων τοὺς ἀνελόντας ἀνασκολοπίζεσθαι: *pœnam aliam adiunxit, iubens homicidas & ſicarios crucifigi.* Sed tuâ pace Philo, vbi hoc Legiſlator? nuſquam expreſsè. hoc tantùm vniuersè: *Quando peccauerit homo, quod morte plectendum eſt, & adiudicatus morti appenſus fuerit in patibulo.* Peccatum non deſignat: & fruſtrà credo fore, ſi quis nunc quærat. Tamen Theologi vidento. ego * ἐν ἀλλοτρίῳ χορῷ πόδα οὐ τίθημι.

Deutero. cap. XXI.

* *In alieno choro pedem non pono.*

CAP. XV.

Crux interdum liberè & laxè vagata: in hoſtes, in ſeditioſos, in Chriſtianos, in fœminas denique.

IN hos ergo tales ex ordine & more Crux vſurpata. Interdum regnum ei largius, & præſertim apud reges. Nam hi ex libidine ſæpe ita ſæuierunt in hoſtes aut rebelles, & vno tempore multos. Alexander Magnus vt ſuprà tetigi, *duo millia Tyriorum, capta eorum vrbe, crucifixit.* Alius minutus Alexander in Iudæa, ἑστιώμενος ἐν ἀπόπτῳ μετὰ τῶν παλλακίδων, ἀνασταυρῶσαι προσέταξεν Ἰουδαίων ὡς ω: *Conuiuans in publico & conſpicuo loco vnà cum pellicibus, iuſſit in Crucem dari Iudæorum ad octingentos.* Quinctilius etiam Varus, ex eâdem gente, ob neſcio quem motum, ἀνεσταύρωσε περὶ δισχιλίους: *crucifixit circiter bis mille.* At Titus in obſidione illà exitiali, *quingenos, & plures, in ſingulos dies Crucibus affixit:* καὶ διὰ τὸ πλῆθος χώρα τε ἐνελείπετο τοῖς σταυροῖς, καὶ σταυροὶ τοῖς σώμασι: *& ob multitudinem terra Crucibus, & Cruces corporibus deerant.* Nota, nota. hiſtoricâ hæc fide, non attollendi cauſsâ dicuntur, & ab eo qui vidit, Ioſepho. Nec ego miſeror. abi peſſima natio, hæc præmia Crucis illius, quam impiè poſuiſti noſtro & tuo (voluiſſes modò) Seruatori. Iam &

Hoſtes ſic puniti.

Ioſeph. lib. XIV. Antiq. cap. XXII

Aut turbidi.

Ioſeph. lib. II. Excid. cap. III.

Idem lib. V. Excid. c. XXVIII

Grandi numero ſæpe.

Augustus confecto bello Siculo, * *sex millia seruorum, quorum domini non exstabant, in Crucem egit*. Et in Christianos Tyranni crebrò adhibuerunt, atque eos numerosos. Lego vno tempore, vno loco, *ad millia decem sic interfecta*. Atqui nec à fæmineo sexu abstinuerunt hoc supplicium. & Tiberius, ob adulteratam in templo Isidis Paulinam, *τούς τε ἱερέας ἀνεσταύρωσε, καὶ τὴν Ἴδην ὀλέθρου γενομένην αἰτίαν*: & *Sacerdotes crucifixit, & Idam* (ancillæ nomen) *quæ corruptelæ caussa fuerat*. E Christianis etiam Beata Eulalia, *vngulas flammasq́ue perpessa, demum cruci affixa martyrij coronam accepit*. Sed & in Corsicâ, *sancta Iulia virgo crucis supplicio coronata est*. Plura in Martyrum historijs exempla reperies, &, si voles, addes.

* Est idē quod ex Dione supra cap. XII.

Interdum & fæminæ.

Orosius lib. VI. ca. XVIII.

Martyrō. XXII. Iunij.

Ioseph. XVIII. Antiq. cap. VI.

Martyro. XII. Febr.

Idem XXII. Maij.

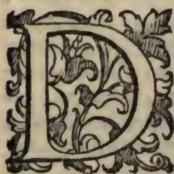

IVSTI

IVSTI LIPSI DE CRVCE LIBER II.

CAP. I.

Transitio ad Modum figendi. præmissum de atrocitate huius supplicij. quod Summum & Extremum dictum.

IXI satis *Quid* Crux & *Cuiusmodi* fuerit, *Vbi* & *Quare* vsurpata: pergo longius, & vniuersum hoc pœnale ædificium exstruo, per singula etiam membra. Dicam enim *Quomodo* vsurpata: & non animis solùm, sed pænè oculis subijciam sæuitiam & fœditatem eius supplicij: quæ sanè magna. Nec temerè Cicero *crudelissimum teterrimumq;* appellauit: & poëta Nonnus — ἐλέγχιστόν τινα πότμον: *damnatissimum quoddam fatum*. Quin etiam Iurisconsulti, nomine *Summi supplicij*, velut ob eminentiam, designant istud. Paulus: *Summo supplicio, id est Cruce afficiuntur*. Ab eâdem mente *Supremum* Vlpianus dixit: *Si liberi sint, ad bestias dari; si serui, supremo supplicio affici.* cùm enim aliud non exprimat, & de seruis responsum sit, iure capio Crucem. Cur non ignem? inquies: cùm Tertullianus etiam dixerit & censuerit, *Summam ignium pœnam?* Quia ex Iurisconsultorum mente, Crux etiam supra ignem. Certè Paulus hoc ordine *Summi supplicij tria genera* recenset: *Crucem, Cremationem, Decollationem*. Præit, vt vides, Crux: & cum caussâ, si infamiam, magnitudinem, & præsertim diuturnitatem pœnarum in eâ attendis. Dicta hæc ipsa

Crudele hoc supplicium.

Summum dictum,

Supremū,

v. in Verr.

In cap. XIX. Iohan.

Lib. V. Sent. Tit. XXI.

lib. VIII. Ad leg. Cor. Falsi

Ad Marty. ca. IV.

Lib. V. Sent. Tit. XVII.

Et Extremum. ipsa *Extrema pœna.* vt in Apuleio de seruo cruciando: *Certum extrema pœna, quæ more maiorum in eum competit.* An & sic Arnobius? *Crucem mereatur extremam quisquis vobis dominis supplicarit.* Quod tamen etiam laxè, & de peste aut pernicie capit interpretari. Lib. x. Lib. I. Adu. Gent.

CAP. II.

Duplex figendi Modus, Vulgaris & Rarus. In illo Flagellatio ex more semper anteiuit.

SED sæui fœdique quid in hoc supplicio fuerit, Modus ipse dixerit: quem graphicè imus repre- sentatum. Vt magis possit; partimur, & duplicem eum facimus: *Vulgarem*, & *Rarum*. Illum, *qui receptissimus & quò vulgò vtebantur*. Alterum, *qui magis sepositus, nec in tam assiduo vsu*. De illo priùs: & quidem ordine hæc tria, *Quæ ante fixionem, Quæ in ipsâ, Quæ post ipsam*. Ante fixionem duo adhibita: *Flagellatio & Deductio*. Flagellatio quidem sollennis antecessor, & rarò in crucem dati nisi sic purpurati. Apud Liuium, de seruis coniuratis: *Multi occisi, multi capti, alij verberati crucibus affixi.* Verberatos ecce prædixit. Alexander apud Curtium, moris huius retinens, eos qui Petram obstinatè defenderant, *omnes verberibus affectos, sub ipsis radicibus Petræ crucibus iussit affigi.* Iudæi, apud Iosephum, μαστιγούμενοι καὶ προβασανιζόμενοι τοῦ θανάτου πᾶσαν αἰκίαν, ἀνεσταυροῦντο: *flagellati & præcruciati ante mortem omne genus verberibus, crucifigebantur.* Philo item narrans Iudæos Alexandriæ in crucem actos à Flacco: hoc addit: μετὰ τὸ αἰκίσασθαι ἐν τῷ θεάτρῳ: *postquam flagellati fuissent in theatro.* Sollennis ergo mos, imò lex: & horrendum Carmen disertè canebat: *Verbera intra aut extra pomœrium*: & tum denique succinebat. *Arbori infelici suspendito.*

Diuisio dicendorũ. Flagellati ante crucem.

Lib. XXXIV. Lib. VIII. Lib. V. Excid. c. XXXII. Contra Flaccum. Apud Liu. lib. I

CAP.

CAP. III.

Flagellorum & Virgarum discrimen. Illa magis vilia, & magis acerba esse. solere & talis asperari.

VERBERATI igitur: sed vtrum virgis an flagellis? Illas interdum reperio: sed magis crebrò ista. Discrimen enim esse scimus: & quia Virgæ honestiores, inhonestissimo huic supplicio adtributa Flagra. Cicero illudens & cauillans in Labienum: *Porcia lex virgas ab omnium ciuium corpore amouit; hic misericors flagella retulit.* Quomodo retulit? vnà cum Cruce scilicet, cui hæc adiuncta. Dixi inhonestiora fuisse. Ita, & propriè seruorum, Sic apud Terentium

Flagra crux ciarys propria.

Orat. pro Rabir. perd.

Cicero explicatus.

Adelph. --- *ad necem operiere loris.* SAN. *loris liber?* *Terentius.*

Exclamat & indignatur, vt in re insolenti, quòd libero intentata lora. Et ab hac notâ seruilem conditionem Menæ Horatius opprobrat:

Epod. Od. IV.

Sectus flagellis hic triumuiralibus
Praconis ad fastidium. *Horatius.*

Vide Fabr. in Semestr.

Significat à Triumuiris (Imperium ijs & animaduersio in seruos) cæsum flagris publicè, idque sub præconis voce. Itaque & Macer Ic. tus scripsit, *Ex quibus caussis liber fustibus, ex his seruum flagellis cadi.* Et Impp. rescripserunt, mulierem habere iustas diuortij caussas, *si se verberibus, qua ingenuo aliena sunt, afficientem maritum probauerit.* Flagra hæc ipsa intelligunt: quæ cùm ab ingenuis, tum à fœminis remota maximè. Atque vt nouum & seuerum in Licinio Pontifice narrat Valerius: quòd ei virgo Vestalis, *quia parum diligens ignis aterni custos fuisset, digna visa est, qua flagro admoneretur.* Flagella autem hæc aspera. adeò vt Vlpianus scripserit, *ministrorum immanitate, multos sub eiusmodi flagellis interijsse.* Et *Horribile* etiam id Horatio visum agnominare.

Macer.

Lib. X. De pœnis. L. VIII. cap. I. de repud.

Lib. I. cap. I. *Valerius.*

Lib. VIII de pœnis

Lib. I. Serm. III

Nos

Nec scuticâ dignum, horribili sectere flagello.

Flagella taxillata. Quod magis fuit, cùm ea insitis talis aut ossiculis exasperabant. Factum Romæ, atque alibi. Eustathius dici notat ἀστραγαλωτὰς μάστιγας, τὰς ἐξ ἀστραγάλων ἐνειρομένων κατακροτουμένας: *Flagra talaria, quæ talis insertis inuolutisq; confecta sunt.* Apud Athenæum quispiam recenset, in Parthis optimates quoque & Satrapas, vbi visum Regi, ῥάβδοις καὶ ἱμᾶσιν ἀστραγαλωτοῖς μαστιγοῦσθαι: *virgis & loris taxillatis cædi.* Lib. IV. Apuleius agnoscit, & *Flagrum pecuinis ossibus cathenatum*, scitè appellat. Lib. VIII Gallis vsitata. Ille idem Gallis Matrisdeûm adscribit. *Arrepto flagro*, inquit, *quod semiuiris illis proprium gestamen est, contortis tæniis lanosi velleris prolixè fimbriatum, & multiiugis talis ouium tessellatum, indidem sese multinodis commulcant ictibus.* Et Plutarchus apposítè ad eius lucem: Οὐδὲ μάστιγος ἐλευθέρας δεόμενος, ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης, ᾗ τοὺς Γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς μητρῴοις κολάζουσι: *Nec qui libera verberationis egeat, sed flagri illius taxillati, quo Gallos aliquid offendentes in sacris Magnæ matris coërcent.* Contra Colot. An tale aliquod flagri genus, quo Christus etiam noster cæsus? imaginantur aut pingunt per pietatem nonnulli. Christus flagris cæsus. Haud ego assero: sed illud Euangelistæ, cæsum esse & quidem flagro. Sic enim Matthæus, corruptâ ipsâ Latinâ voce: Τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγελλώσας παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ. *Iesum cùm flagellasset, tradidit vt crucifigeretur.* Ἱμάσθλην, id est, loreum flagellum appellat Nonnus.

Ῥιγεδανῇ Χριστοῖο δέμας φοίνιξεν ἱμάσθλῃ.
Horribili Christi corpus rubefecit habenâ.

Cap. IIII.

Solitos ad Columnam verberari; atque aliâs per viam. De ipsâ columnâ cui sacrum corpus annexũ.

Plurifariã flagellatio. SED obserua. Flagellatio hæc non vno semper loco, aut tempore. Aut enim ante Deductionem

vtebantur, idque domi, aut in prætorio: quod in Seruatore factum. aut in ipsâ Deductione, per viam: quod moris fuit magis prisci. Si domi, ligabant interdum ad columnam. Firmamenta huic ritui non tam multa reperio, reperio tamen. Artemidorus vbi somnium narrat serui, qui visus sibi ab hero δέρεσθαι, *deglubi & turpiter tangi*: addit, προσδεθεὶς κίονι πολλὰς ἔλαβε πληγάς: *columnæ alligatus, multas accepit plagas*. Phileas etiam apud Eusebium, sæuitiam in Martyres, qui Alexandriæ, referens: Ἄλλοι δὲ πρὸς τοῖς κίοσιν ἀντιπρόσωποι ἐδεῦντο: *Alij autem ad columnas vultibus inter se aduersis, astringebantur*: & de flagellatione sentit. An & Plautum sic accipimus?

Ad columnam domi.

Lib. VIII Eccl. Hist. cap. X.

Bacchid.

Plauti lux

--- Abducite hunc

Intrò, atque adstringite ad columnam fortiter.

Ego quidem: etsi ad custodiam modò id factum aliquis pertendat. Sed de Seruatore nostro non ambiguum, pijs quidem & in religione antiquis. Etsi enim Euangelia non exprimunt: tamen secuti Patres. Prudentius clarè, & cùm ritus quoque prisci attestatione:

Id Christo factum.

Nouo Testam.

--- atque columnæ

Annexus, tergum dedit, vt seruile, flagellis.

Hieronymus & suo æuo exstitisse commemorat: *Ostendebatur illi* (Paulæ) *Columna, Ecclesiæ porticum sustinens infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur & flagellatus*. Indicat fulcri vsum habuisse in ædificio templi: quod ipsum Prudentius.

Epist. ad Eustoch.

Ibidem.

Perstat adhuc, templumq́; gerit veneranda columna.

Etsi Bedæ tempore in medio Ecclesiæ fuisse, ipse testatur. Meminit huius quoque, & miraculorum per eam, Gregorius Turonensis. Hæc domi flagellatio, & ad columnam: quid per viam? sub furcâ id factum, de quâ in * loco dicam.

De Glor. Marty. cap. II.

* Lib. III. cap. III.

CAP.

Cap. v.

Crucem suam tulisse, aut totam, aut eius partem.

Crucem humeris ferebant.

AD Deductionem venio, in quâ duo obseruo, *Ludibrium* & *Tormentum*. Ludibrium, quòd ipsi coacti crucem suam ferre, aut certè eius partem: vt verè esset illud quod dicitur, *Suo sibi iumento malum*. Artemidorus: βαστάζειν τινὰ τῶν δαιμόνων χθονίων κακούργῳ μὲν ἰδόντι Σταυρὸν αὐτῷ σημαίνει. ἔοικε γὰρ καὶ ὁ Σταυρὸς θανάτῳ, καὶ ὁ μέλλων προσηλοῦσθαι πρότερον αὐτὸν βαστάζει: *ferre aliquem Deorum inferorum, malefico quidem id videnti Crucem prodicit. Similis enim & Crux morti; & qui in eà figendus, prius eam portat*. Plutarchus etiam comparatione quadam vtili: Καὶ τῷ μὲν σώματι τῶν κολαζομένων ἕκαστος τῶν κακούργων ἐκφέρει τὸν αὐτοῦ Σταυρὸν, ἡ δὲ κακία τῶν κολαστηρίων ἐφ᾽ ἑαυτὴν ἕκαστον ἐξ αὐτῆς τεκταίνεται: *Et corpore quidem quisque maleficorum suam effert Crucem: malitia autem cruciatuum quemque in se, ex se, gignit & fabricatur*. Benè hoc & salubriter Plutarchus: *& Dij deaq;* (ait quispiam) *quàm malè est extra legem viuentibus? quidquid meruerunt, semper exspectant*. Sed repono me in gradum. Ferebant Crucem. atque ita Iohannes de Christo: βαστάζων τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ ἐξῆλθεν εἰς τὸν λεγόμενον κρανίου τόπον: *baiulans suam Crucem, exiuit in locum Caluariæ dictum*. Quâ solâ caussâ vetera quædam vaticinia aut imagines Doctores nostri ad Christum trahunt. Vt Tertullianus hoc de Isaaco. *Cùm*, inquit, *Isaac à patre hostia duceretur, & lignum ipse sibi portaret, Christi exitum iam tunc denotabat, in victimam concessi à Patre, lignum passionis suæ baiulantis*. Idem in Isaiæ verbis istis: *Cuius imperium factum est super humerum ipsius. Solus*, ait, *nouus rex Christus nouæ gloriæ potestatem & sublimitatem in humero extulit, id est Crucem*. Et Christus sanè totam plenámque

Lib. II. cap. LXI.

De tarda Dei vindicta.

Petron. Satyr.

Fecit Christus.

Cap. XIX

Vates testati sunt.

Aduersus Iudæos c. X.

Eod. lib.

namque Crucem tulit. Ni feciſſet, quid opus erat auxiliatore & ſubſequâ, qui adleuaſſet? Alij non ſemper totam: atque ideò cautè prædixi, *eius partem*. Nam qui ritu veteri ſub furcâ cæſi ducebantur, * ferebant non niſi iſtam. Imò interdum nec iſtam. Nam fac in arbore aliquâ crucifixum, & ſubitò: profectò, præter ſe, nihil tulit.

* Vide lib. III.

CAP. VI.

Deductos cum vexatione, Stimulis etiam actos.

TORMENTVM etiam in Deductione: quia trahere, diuexare, & ſtimulis agere per viam ſolent. Dionyſius de tractione: *δι' ἀγορᾶς αὐτὸν μαστιγούμενον ἐκέλευεν ἕλκειν*: *per forum flagellatum ipſum, trahere eos iuſſit*. Nec dubium eſt quin impulerint, deiecerint, erexerint, per ſæuitiam aut per luſum. De Stimulis etiam non temerè addo. & apertè auctor adfirmandi Plautus, apud quem conſeruo ſeruus:

Tracti per viam.

Lib. VII. Antiq.

Et ſtimulis foſſi.

Moſtellar.

Plautus illuſtratus.

O carnificinum cribrum! quod credo fore,
Ita te forabunt patibulatum per vias
Stimulis, ſi noſter huc reuenerit ſenex.

Habes *Stimulos*, idque in *Patibulato* (ad furcam aſtricto) & *per vias*. Iungit iterum cum Cruce Plautus: *Stimulos, Laminas, Cruceſq;*. & aliâs meminit, ſed ſic vt ſeorſim eos fuiſſe ſciamus inter cruciatus & tormenta, ſicut laminas & ignes. Pictores noſtri aſſerculum ſiue tabellam imæ Chriſti veſti appingunt, quæ clauis præacutis conſita pedibus calcibúſque euntis illidatur: nunquid alludentes ad hanc Deſtimulationem? quæ tamen ſtimulis alijs facta, quos oblongos, ſiue è ſudibus præacutis, ſiue & ferro præfixis geſtabant ad hunc vſum. Sumptum à bubus, quos ſic exſtimulabant. Sed niſi ea Pictorum mens, ipſi vidento: ego inuentiunculæ eius nec auctor ſim, nec interpres.

Aſinar.

Cap. VII.

In ipsâ Fixione nudi in crucem dati: an altam, an in terrâ depositam? id quæsitum, & vtrumque firmatum.

Ista sunt quæ Ante fixionem: nunc quæ In ipsâ. Tria considero, *Suspensionem, Astrictionem, Inscriptionem*. Suspensio præit, & ante illam etiam Nudatio. quia simul ad crucem ventum, spoliabant hominem, & sic in eam dabant. Receptum hoc in plerisque supplicijs, velut Naturæ suasu, quæ nudos induxit in vitam, & educit: etiam in isto. Artemidorus: Σταυροῦσθαι ἀγαθὸν τῷ πένητι. καὶ γὰρ ὑψηλὸς ὁ σταυρωθείς. τοὺς δὲ πλουσίους βλάπτει. γυμνοὶ γὰρ σταυροῦνται. *Crucifigi bonum pauperi, quia sublimis est crucifixus: noxium verò diuiti, quia nudi crucifiguntur.* In Christo factum hoc obserues: quem Euangelistæ narrant recepisse vestes post flagellationem, iam deducendum, & posuisse iterùm deductum. Ergo nudi dati in crucem: sed Iacentem an Erectam? Pro Iacente, Acta vetera de Pionio Martyre: *Vltrò se vestimentis spoliauit, & in cælum suspiciens ac Deo gratias agens, super lignum seipsum extendit, militiq; tradidit vt clauis configeretur.* Satis clarè: atque etiam mox clariùs: *Eum igitur ligno fixum erexerunt.* Dici nihil potest, quin fixio hîc in Iacente facta fuerit, quæ pôst erecta. Et ratio etiam aliqua suadet. Nónne enim faciliùs hominem sic affigere supinum & inclinatum: quàm tollere in erectam, pendulum, labentem, fortasse & reluctantem? videtur. Tamen quòd in Erectam, plusculi adfirmant testes. Cicero in Gauianâ cruce describendâ. *Quid attinuit, cùm Mamertini more atque instituto suo Crucem fixissent post vrbem in viâ Pompeiâ, te iubere figere in viâ quæ Rhegium spectat?* Et verba & rei

Nudati ante fixionem.

Lib. II. C. LVIII

Quomodo in crucem dati.

Pro Iacente.

Pro sublata.

Lib. V. in Ver.

& rei seriem vide, obseruabis fixam primò crucem, & tum in eam datum. Idem in Rabirianâ: *In campo Martio Crucem ad ciuium supplicium defigi & constitui iubes*. Stabat iam defixa, dum caussa diceretur, & cruciarium suum exspectabat.

Cap. IX. Galba apud Suetonium, cuidam inclamanti se ciuem Romanum esse, *multo præter cæteras altiorem & dealbatam crucem statui iussit*. Statui, ac tum suffigi.

Lib. VII. Excid. Iud. Iosephus de Iudæo quodam à Romanis capto: Ὁ δὲ Βάσσος προσέταξε καταπηγνύναι σταυρὸν, ὡς αὐτίκα κρεμῶν τὸν Ἐλεάζαρον: *Bassus iussit defigi crucem, tanquam statim suspensurus in eà Eleazarum*.

Lib. I. cap. VI. Denique & libro Esdræ: *Vt omnis homo qui hanc mutauerit iussionem, tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur, & configatur in eo*. Vtrobique hîc erectio, fixionem antecedit. Nec video quid obduci possit: nisi istud infirmum, statutas quidem, sed sub aduentum noxij iterùm demissas. [Reiectio cauilli.] Quis credat? aut irriti laboris quæ ratio? Abnuunt etiam phrases veteres, quas scimus plerumque adsimiles rebus ipsis: Dicunt enim *Tollere*, *Agere*, *Ferre*, *Dare* in crucem: quæ omnia elationis sunt aut molitionis. [Iterum pro Sublata.] Item in ipsis fontibus, *Excurrere*, *Ascendere*, *Salire* in crucem: quæ mihi videntur conuenire non nisi in Erectam. Priorum phrasium exempla nota atque obuia sunt: posteriorum cape ista. Plautus:

Mostellar.

> *Ego dabo ei talentum primus, qui in crucem excucurrerit.*

Prudentius.

Περὶ στεφ. Hymn. X.

> *Crux illa nostra est, nos patibulum ascendimus.*

Plautus.

Bacchid.

> *Credo herclè adueniens nomen mutabit mihi,*
> *Facietque extemplo Crucisalum me ex Chrysalo.*

Sed & testes, in ipsâ narratione, pro Erectâ. Nonnus de Christo:

> Εἰς δόρυ τετράπλευρον, ἐπήορον, ὑψόθι γαίης
> Ὄρθιον ἐξετάνυσαν.

In lignum quadratum, altum, terraq; leuatum,
Rectum extenderunt.

De eodem Nazianzenus. In Christo patiente.

Αὐτίχ᾽ ὅμιλος οὐρανοδρόμῳ ξύλῳ
Ανῆγον, ἦγον, ἦγον εἰς ἄκρον τέλος.
Ορθὸς δ᾽ ἐς ὀρθὸν αἰθέρ᾽ ἐστηρίζετο.
Ες κλῶνα δ᾽ ἐγκάρσιον ἄλλον αὐθέως
Ἔτειναν, ἐξέτειναν, ἥλωσαν χέρας,
Πόδας δὲ καθήλωσαν ἐν πηκτῷ ξύλῳ.

Quorum verſuum (haud ſanè* optimorum, liberè dicam) hæc ſententia. *Ductum & ſubductum in altam crucem, ad vltimum eius finem: rectum ita ſtatutum: tum ad tranſuerſarium lignum manus fixas: denique & pedes ad ſtipitem defixum.* Atque iſta pro Erectâ. In diſſenſu autem nos quid definimus? conſenſum, quâ licet. Dicimus vtrumque vſurpatum, ſæpiùs tamen hoc poſtremum. Imò interim neceſſariò hoc poſtremum. Pone enim in arbore ſuſpenſos (ſæpe factum:) quomodo demitti ea potuit, & tunc attolli?

* *Neque ſcio an ipſa Tragœdia germana Nazianzeni.*

Cap. VIII.

Clauis figi ſolitos, interdum funibus adſtringi.

SED iam ad *Adſtrictionem* tranſeo; quæ facta clauis, aut funibus, ſed plurimùm illis. Seneca: *Cum refigere ſe crucibus conentur, in quas vnuſquiſque veſtrùm clauos ſuos ipſe adigit.* Ita legendum, *non adijcit.* Illi, inquit, conantur tollere ſe de crucibus ſuis: vos contrà, magis magíſque affigitis, & clauos adigitis in lignum. Meminit & Apollo in oraculo quopiam, de Chriſto: De vit. beat. cap. XIX.

Γόμφοις καὶ σκολόπεσσι πικρὴν ἀνέτλησε τελευτήν:
Clauiſq; & palis mortem exantlauit acerbam. Apud Lactant. lib. IIII. cap. XIII.

Loquitur de hac eius morte per crucem: quia, vt Artemidorus ait, ἐκ ξύλων καὶ ἥλων γίγνεται ὁ σταυρός: *ex lignis* Lib. II. c. LVIII.

gnis & clauis crux confecta est. Atque ab hac re Græcis passim ipsa crucifixio, προσήλωσις dicta: quasi dicas *claui-fixio*. Vlpianus in Demosthenem explicat προσηλοῦσθαι, Σταυρῷ προσηλοῦσθαι τοῖς ἥλοις: *cruci affigi clauis*. Et fortasse eò respexit Strabo cùm de Cantabris dixit, ἀναπεπηγότας ἐπὶ τῶν Σταυρῶν: *suffixos in crucibus*. Ergo de clauis certum: an etiam de funibus? sunt exempla. Ausonius suum Cupidinem facit

Contra Mid.

Lib. III.

Deuinctum post terga manus, substrictaq; plantis
Vincula mærentem.

Lib. II. c. LVIII. Et communi *ligandi* verbo in hac re Artemidorus vsus: Σταυροῦσθαι, inquit, ἀνδρὶ ἀγάμῳ γάμον προσαγορεύει διὰ τὴν δέσιν: *Crucifigi* (in somnis) *viro cælibi nuptias designat, ob ligaturam*. quia scilicet ligno iungitur copulatúrque. Plinius inter magicas ineptias *Spartum* etiam *è cruce* numerat, id est sparteos funes. Quid, quod D. Andreas ita alligatus? Abdias apertè, & caussam etiam addit: *Proconsul mandat quæstionarijs, vt ligatis manibus & pedibus, non clauis affixus suspenderetur, quo diutino cruciatu deficeret*. Ex quo colligas, habitum id magis sæuum. Etsi prima fortasse crucifixio talis, & in Liuij priscis scriptísque libris legas: *Arbori infelici reste suspendito*. Recte, inquam, additur: quod tamen heri ac nuper eiecerunt correctores. An sic quoque appensi latrones bini, qui cum Christo? Vulgò sentiunt, nec aliter pingunt. Tamen falsò: quia illi, pariter ac Christus, fixi. Nonnus adfirmat.

Li. XXVIII cap. IV.

Lib. III. Hist. Apo.

Lib. I.

In cap. XIX.

Κέντροις ἀντιτύποισιν ἐπὶ Σταυροῖο δεθέντες:
In cruce praeduris clauis fixi, inq; ligati.

Et magis Historia prisca, quæ est de Helenâ Constantini matre. Ea cùm venisset sacra & Deo-homini trita loca, cupidine visendi & venerandi: de Cruce etiam inquisiuit nostra illâ seruatrice. Fodit, tres reperit, ac diu animi anceps hæsit quæ esset illa vera.

Nam Titulus, quo dignosci potuisset, iacebat seorsim disiectus. Denique miraculo & diuina indicatione opus fuit ad discernendum. Quid autem opus, si vestigia clauorum modò in vnâ? Argumentum certum est, & res ipsa per Ecclesiæ annales.

CAP. IX.

In quibus partibus claui, & quo numero?

CLAVOS autem istos, siue & funes, in manibus pedibúsque fuisse satis notum. Nonnus de Seruatore:

Καὶ ποσὶ καὶ παλάμῃσι σιδήρεα κέντρα κομίζων:

Et pedibus manibusq; ferens stimulos ferratos.

Tertullianus de veteri vaticinio: *Foderunt manus meas & pedes*] *quæ propria atrocitas crucis*. Habent *atrocia* libri scripti: & rectè, vt amat loqui ille scriptor. At quàm multi isti claui? enimuerò dissident. Alij de ternis asserunt. vt Nonnus, qui Christum depingit.

Adu. Iud. c.x.

Quot claui in pedibus.

—— ἀμετρήτῳ δὲ πεπαρμένον ἄζυγι γόμφῳ

Διπλόον ἦτορ ἔχοντα μιῇ τετορημένον ὁρμῇ,

Ποσσὶν ὁμοπλεκέεσσιν.

Tres quidam volunt.

Facit ecce *magno & singulari clauo pedis vtriusque pectusculum transfigi, & quidem vno ictu, idq; pedibus mutuò impositis & complicatis*. Clarum est. etiã illud Nazianzeni, pariter de Christo, vbi cruce deponitur:

In Christo patiente.

Γυμνὸν τριςήλῳ κείμενον ξύλῳ λαβών:

Nudum triclaui repositum ligno auferens.

At contrà tamen tendunt alij, & suggerunt quaternos. De eodem Christo Gregorius Turonus: *Clauorum dominicorum, quod quatuor fuerint, hæc est ratio. Duo sunt affixi in palmis, & duo in plantis.* Sed & Cyprianus melior maiórque auctor πληθυντικῶς scripsit: *Clauis sacros pedes terebrantibus*. Quid, quod Plautus ex more astruere videtur tantos?

Alij quattuor.

De Glor. cap. VI.

Serm. De Passione.

Ego

Mostellar. *Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit,*

Sed eà lege, vt offigantur bis pedes, bis brachia.

Nisi is tamen ibi sensus. vt seruulus ad maiorem quasi cautionem, & ne facilè se refigeret, voluerit non semel manus pedésque, sed bis singula figi: ita inquam, vt bini in quoque membro essent claui. Quàm magis considero, tam magis hoc dictum censeo: cùm id quoque reperiam, per sæuitiam multiplicatos alibi clauos. Vt in Martyrologio: *Agricolam plurimis clauis Cruci affigentes interemerunt.* Interdum & in aliâ corporis parte. In eodem Martyrologio: *Philomenus manibus pedibusq́; , ac demum capite clauis confixo, martyrium consummauit.* Itaque si morem veterem vides; arbitrarium fuit de clauis, & frustrà litigemus. Si de Christo tamen quæritur; nescio, & in dissensu Patrum non est meum arbitrari.

In Plauto noua explicatio.

Pluribus clauis fixi

IIII. Noueb.

XXIX. Noueb.

CAP. X.

Ordo & Modus affigendi. An lignum aliquod in Cruce suppedaneum?

ADDO magis de figendi modo. Is fuit, vt manus primùm figerent, inde pedes. Graphicè Lucianus in Dialogo vbi Prometheus figitur. Vulcanus Mercurio loquitur: Ἀνεσταυρώσθω, ἐκπετασθεὶς τὼ χεῖρε ἀπὸ τουτουῒ πρὸς τὸ ἐναντίον: *Crucifigatur, extensus ambas manus ab hac parte in aduersam.* Atque initium à manu dextrâ. Ibidem Mercurius Prometheo: Ἀλλ' ὄρεγε τὴν δεξιάν. σὺ δ' ὦ Ἥφαιστε, κατάκλειε, καὶ προσήλου, καὶ τὴν σφῦραν ἐρρωμένως κατάφερε· δὸς καὶ τὴν ἑτέραν, κατειλήφθω εὖ μάλα καὶ αὐτή: *Sed prabe dexteram. tu autem Vulcane, astringe, & confige, & malleum fortiter demitte. Da & alteram, quò illa etiam rectè astringatur.* Tum itum ad pedes. Sed ambigas, Manúsne fuerint toti moli ferendæ? Appâret enim corpus omne (præsertim si quis pedes inflecteret) pepen-

Manus primum fixa.

An ferre potuerint pendulum corpus?

pependisse à manibus solis. Ego ita arbitror. Quidni? Duræ & neruosæ illæ partes, & lentæ frangi. Fortasse nec in mediâ semper manus volâ claui fixi, sed superius paullò quà cum brachio coit, id est circa carpum. Plautus facit suspicari, qui disertè scribit *brachia offigi*, non manus. Sed puto equidem amplius. si corpus grauius, aut manus tenuior; adminiculum sæpe fuisse funes. Illos quoque additos, & circa humeros aut pectus medium, ad crucem astrictos. Hoc malim, quàm cum alijs asserculum siue tabellam inducere, in quâ innixi & fixi simul pedes. Nimis accurata ea fabrica, imò delicata. Tamen in Christi cruce Gregorius Turonicus agnoscit; quiáne fuit, an quia piè imaginatus est? Ipse quidem sic: *In stipite erecto foramen factum manifestum est. pes quoque parua tabula in hoc foramen insertus est: super hanc verò tabulam, tanquam stantis hominis, sacra affixa sunt planta.* Nec scio an illuc Innocentij hæc referenda: *fuerunt in cruce dominicà ligna quatuor, stipes erectus, & lignum transuersum, truncus suppositus, & titulus superpositus.* Nam vidi qui de *Trunco* sic acciperent; etsi vox videtur abnuere: quæ parùm apta ad minutam illam tabellam. Verba etiam plura & sequentia Innocentij cùm examino, sentire eum dixerim non de hac impositâ, sed verè (vt loquitur) *supposito trunco*, è quo ipsa crux surgat. Ita enim sensisse videtur: truncum aliquem fuisse, siue fulciendæ cruci in imo appositum (ἀντερείδια Græci id genus obliqui sustentaculi vocant;) siue sub ipso recto stipite in terrâ, cui ille immissus, vt firmior staret. Neque ego assero id factitatum: sed mentem scriptoris pono. Trahunt etiam Irenæum istuc, qui crucem sic deformat: *Ipse habitus crucis fines & summitates habet quinque. duos in longitudinem, & duos in latitudinem, & vnum in medio vbi requiescit qui clauis configitur.* En, inquiunt, medius ille finis tabella est in quâ corpus requiescit. Fateor verba

An semper in ipsa vola fixio?

De tabella suppedanea.

De Glor. Marty. cap. VI.

Serm. I. de vno Mart.

Lib. II. cap. XLII

verba huc ire, nec temerè contenderim de alienâ mente. Tamen Iustinus martyr, è quo sumpta hæc videntur, sic de isto fine: Καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ξύλον ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι: *Et illud in medio defixum lignum, vt cornu ipsum etiam eminet, in quo feruntur & quasi inuehuntur, qui crucifiguntur*. Cornu id appellat, & notare vult: quomodo aptè in planâ hac tabellâ? Videndum ne vterque ille scriptor aliud intellegat à iam dicto sensu. Diuidunt crucem in quinque fines

Aduers. Tryph. Iud.

Vide sup. Lib. 1. cap. IX.

(*Apices* Tertullianus ſcitè appellat:) quatuor illos, qui noti ſunt & incurrunt: quintum, quem in mediâ cruce collocant, vbi lignum tranſuerſum ſcindit tranſitque ſtipitem defixum. Hac conſideratione, quinquè ſunt fines: & vnus ille ſtipes (ſed ſectus) facit ternos. Quod autem aiunt *inuehi* & *requieſcere*: verum eſt. corpus acclinatur ei & quaſi innititur à tergo. Auguſtinus hoc ſenſu ſcripſit, *Longitudinem crucis à terrà ſurgentem, cui corpus erat infixum*. An totum corpus? imò pedes tantùm, quod liquet: ſed adfixum innixúmque intellegit, nec ſcio an *innixum* ſcripſit. Tamen in picturis ſculpturiſque etiam priſcis veſtigium tabellæ huius exſtare audio: non ergo temerè ſpreuerim. non certè à Chriſti cruce: de alijs, audacius. Quod enim veſtigium in ſcriptoribus antiquis?

Lib. III. adu. Marc. cap. XIX.

Vide ſup. lib. I. c. X.

Cap. XI.

De Titulo, quid is Latinis? quomodo aſſcriptus, aut prælatus.

Post Aſtrictionem *Inſcriptio*. Quid ea eſt? Cauſſa ſupplicij, & ipſum crimen, & Romanâ voce *Titulus*: quâ & Iohannes eſt vſus. Atque item Nonnus:

Titulus quid Latinis?

Γράμμα, τόπερ κικλήσκουσι Λατινίδι Τίτλον ἰωῆ.

Matthæus Αἰτίαν bene & ſignanter dixit. Gloſſæ Græcanicæ veteres: Αἰτία, *cauſſa, materia, titulus*. Eædem Latinæ, *Titulus*, ἐλέγχιον. Latini etiam paſſim pro cauſsâ. Vt poëta:

In cap. XIX.

Et poteris titulum mortis habere meæ?

Valerius: *Fine vitæ noſtræ varijs & occultis cauſſis expoſito, interdum quædam immerentia ſupremi fati titulum occupant*. Atque hic Titulus præferri aut apponi ſolet damnatis. Præferri, vt in Suetonij Caligulâ: *Præcedente titulo qui cauſſam pœnæ indicaret, per cœtus epulantium circumducitur*. Epiſtola

Lib. IX. cap. XII.

Damnatis anteferri ſolitus.

Cap. XXXVIII.

Apud Eusebius lib. v. cap. I. stola Lugdunensium, de Attalo Martyre: Περιαχθεὶς κύκλῳ τῷ ἀμφιθεάτρῳ, πίνακος αὐτὸν προάγοντος, ἐν ᾧ ἐγέγραπτο ῥωμαϊστὶ, Οὗτός ἐστιν Ἄτταλος ὁ χριστιανός: *Circumactus per amphitheatrum, tabellà ipsum praeunte, in quà Latinè scriptum, Hic est Attalus Christianus.* Sed & appendi, aut apponi damnatis solet. *Vel iis apponi.*
Cap. x. Suetonius Domitiano: *Patremfamiliàs detractum è spectaculis in arenam canibus obiecit cum hoc titulo, Impiè locutus parmularius.* Quinctilianus ostendit Gladiatores quoque sic productos: *Quidam vt patrem sepeliret, auctorauit se. Die muneris productus sub titulo caussæ, rudem populo postulante accepit.* (Declamat. CCCII.)
Lib. LIV. Sed facit propriè ad Crucem Dionis locus, de seruo, quem dominus agi in crucem, ídque per forum iussit: μετὰ γραμμάτων τὴν αἰτίαν τῆς θανατώσεως δηλούντων: *Cum litteris* (siue Titulo) *quæ caussam mortis aperirent.* Sæpe etiam neglecto aut spreto titulo contenti Superdictione fuerunt, id est vt Præconis præeuntis voce populo id nuntiaretur: de quo more alij, & ego aliàs. *Loco eius sæpe vox præconis.*

CAP. XII.

Post fixionem, quomodo mortui in cruce? languore, aut fame. Vitalitas quorundam.

BENE iam & fideliter fiximus: quid post fixionem? hæc tria, *Mors, Corruptio, Custodia.* Mors, lenta, molesta, & vel à stillante paulatim sanguine, vel à fame. Quid si etiam ab auium ferarúmque laniatu? videbimus, & singillatim diducemus. De sanguine quem demittebant fixi, clarum est, nec testimonij eget: & tùm eâ caussâ, tum ex acri verberatione quæ præiuerat, credo inualidiores multos obijsse. At de fame, Eusebius vbi Martyres narrat crucifixos in Ægypto: Τηρούμενοί τε ζῶντες, εἰσότε καὶ ἐπ' αὐτῶν ἰκρίων λιμῷ διαφθαρεῖεν: *& seruati sunt viui, donec in ipsis patibulis fame morerentur.* *Mors varia in Cruce, sed fere lenta.* (Lib. VIII cap. VIII.)

Itaque

Plusculos dies quidã vixere. Itaque legas quosdam diu in crucibus vixisse, vt ingenitum scilicet robur erat, aut vires. Beatus Andreas *in cruce suspensus, in eà populum docens*, (ô athletam Deo dignum!) *biduo superuixit*. Victorinus sub Neruâ, *iussus suspendi capite deorsum, ita per triduum vixit*. Quod sanè miror in schemate illo minimè apto ad longam vitam. Magis etiam istud: quòd *Timotheus & Maura in Cruce nouem diebus viui pendentes, ac seipsos in fide corroborantes, martyrium consumpserunt*. Vnde hæc vis aut vitalitas, nisi à vitæ ipso fonte? Quamquam & alij quidam animosè egisse in extremissimis istis rebus legantur. velut Bomilcar ille apud Iustinum: *qui patibulo suffixus in foro medio, magno animo crudelitatem ciuium tulit: adeò vt de summà Cruce, veluti de tribunali, in Pœnorum scelera concionaretur.* Quidam etiam petulanter: vt proteruuli apud Senecam, *qui ex patibulo spectatores suos conspuunt*. Atque etiam adnotaui quosdam miseratione Principis, aut Magistratuum è Cruce ablatos, pòst vixisse. Iosephus in vitâ suâ recitat: *Redibam*, inquit, *è vico quodam, & vidi multos ex hostibus* (Iudæis) *crucifixos: & tres ex ijs adagnoscens cum quibus antè mihi consuetudo, valdè in animo dolui, & cum lacrimis progressus, dixi Tito. Ille autem statim depositos eos mandat diligentissimè curari, atque ex ijs duo inter ipsam curam obierunt, tertius superuixit.*

Martyro. xxx. Nouemb.

Martyro. v. Septẽb.

Loquentes & sermocinantes.

Martyro. III. Maij

Lib. XXII

Alij illudentes.

De vit. beat. cap. XIX.

CAP. XIII.

Quosdam à volucribus, aut feris etiam viuos laceratos, & plerosque omnes mortuos. interdum & lanceis interfectos.

Ab auibus laniati.

AT de laniatu etiam addidi, & caussam illam quoque feci mortis. Haud temerè. quia sic ligati, & cùm se non commouerent, dati reuera * ἑλώεια, vt cum poëtâ dicam, κύνεσσιν Οἰωνοῖσί τε πᾶσι. Atque id etiam viui. Prudentius:

** canibus laniena*

Atque auibus cruciis.

Περὶ στεφ. Hymn.xi ---- *Crux illum tollat in auras,*

Viuentesq; oculos offerat alitibus.

Horatius aspexit:

Lib. I. epist.xvi *Non hominem occidi: non pasces in cruce coruos.* Horatij lux.

quia sicarij scilicet & homicidæ dari solent in crucem. Item Iuuenalis: Iuuenali.

Vultur iumento, & canibus, crucibusq; relictis

Ad fœtus properat, partemq; cadaueris affert.

Quin reperio in sententiâ iudiciali quoque id aliquando expressum. Actis Martyrum: *Claudius, Asterius, Neon, cruci affigantur, & corpora eorum auibus laceranda relinquantur.* Itaque Apuleius Apuleio. Lib. IV. De Asin. in fine. proprium hunc refert *Patibuli cruciatum, cùm canes & vultures intima protrahunt viscera.* Addit autem & *Canes:* & discas licet cruces non semper fuisse per-altas, Quomodo enim, si canes attingerent, atque etiam lupi? Nam & hos Catullus addit in Epigrammatio, quod mihi quidem non nisi circumlocutio videtur cruciariæ huius mortis. Opinio de Catulliano Epigrammatio.

Si Comini arbitrio populi, tua cana senectus

Spurcata impuris moribus, intereat:

Non equidem dubito, quin primum inimica bonorũ

Lingua exsecta auido sit data vulturio:

Effossos oculos voret atro gutture coruus,

Intestina canes, cetera membra lupi.

Istæ mortes. nisi quod interdum lanceis etiam transuerberatos lego, an ad accelerandum fatum, an explorandum? Illud fuit in Marcelliano & Marco: *quibus ad stipitem ligatis in pedibus eorum affixi sunt claui; cumq; transisset vnus dies & nox, iussit ambos* (Fabianus iudex) *lanceis per latera verberari.* At istud in nostro Domino; cui miles iam mortuo lanceâ latus aperuit, scilicet periculum an bonâ fide obijsset. Lanceis transfixi quidam. Martyro. XVIII. Iunij.

CAP.

Cap. XIIII.

Crurifragium à Cruce remotum. Quid fuerit, in quos receptum, & quomodo?

Non autem & crura ijs fracta, inquies, atque ita interempti? Vulgò inualuit hæc opinio, sed vulgò. Qui penetrant & examinant, vident disparata hæc supplicia & seorsim fuisse. Induxit vulgum, quòd in sacrâ historiâ latronibus duobus crura fracta leguntur. Atqui sciant pro moribus Iudæorum id fuisse: atque illic fortasse tantùm. Lactantius monuit: *Suffixus itaque Christus cùm spiritum deposuisset, necessarium carnifices non putauerunt ossa eius suffringere, sicut eorum mos ferebat.* Ait cautè *eorum mos*: nempe Iudæorum. Et cur hoc Iudæi? ne fraus legi fieret, quæ iusserat ad Solem occasum suspendiosos deponi. At deponi nisi mortui non debebant: diutius autem plerique viuebant: ergo hac, aut aliâ viâ mors festinanda. Aliâ etiam dicó viâ: nec crediderim fuisse hanc solam. Lex quam tango, est in Deuteronomio, & vertit sic doctor Afer: *Si autem fuerit in aliquo delicto, ita vt iudicium mortis sit, & morietur, & suspendetis eum in ligno, sed & sepulturà sepelietis eum ipsà die.* Ergo crurifragium propriè nihil ad Crucem: tamen quia se ingerit, & vile, atque item sæuum est iuxtà crucem, breuiter de eo dicam. Vox ipsa proba & vetus. Glossæ priscæ: *Crurifragium* σκελοκοπία. atque alibi *Crurifrangium* rectè etiam scribunt. Nam *Tago, & Tango*, & *Frago, & Frango*, dixerunt: sed prior scilicet scriptio magis pro archaismo. Diuisit elegantiæ gratiâ Apuleius: *Vxor diras in eum deuotiones deprecata, & crurum eius fragium abominata.* vbi *adominata* pro vero magis & pro sensu. Ipsa res antiqua, & iam Plauti,

Crura non ijs fracta. — *Nisi fortè in Iudæa.* — *Cur ibi?* — *De Crurifragio.* — *Olim in vsu.*

Lib. IIII cap. XXVI — Tertull. adu. Iud. cap. X. — Lib. IX. de Asin.

Plauti, & antè æuo, passim Crurifragium minati seruis. In eius Asinariâ:

Asinar. --- *Crura herclè offringentur.*

Age impudice, nisi istum percies.

Et credam, vt crucem ipsam, peculiare fuisse seruis. *Fere in seruos.* Seneca: *Magnam rem sine dubio fecerimus, si seruulum infelicem in ergastulum miserimus. Quid properamus verberare statim, crura protinus frangere?* (De Ira III. cap. XXXII.) Suetonius Augusto: *Thallo à manu, quòd pro epistolà proditâ denarios quingenos accepisset, crura effregit.* (Cap. LXVII.) Idem in Tiberio: *Vtrique mox* (ministro cuipiã, & tibicini) *quod mutuò flagitium exprobrassent, crura fregisse.* (Cap. XLIIII.) Ergo in seruis: sed ita, vt liberi non immunes, siue in crimine, siue potius per sæuitiam vindicantis. Ita M. Mario Gratidiano Cornelius Sulla *perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit.* (Sen. de Ira III. ca. XVIII) *Interdum & liberos.* Et Spendiani rebelles in Africâ, cùm Pœnorum optimates cepissent, Κολοβώσαντες, καὶ συντρίψαντες τὰ σκέλη, ἔτι ζῶντας ἔρριψαν εἰς τινὰ τάφρον: *admutilantes, & crura conterentes, adhuc viuos proiecerunt in foueam aliquam.* (Polyb. I.) Et in Martyres nostros plurifariam sic sæuitum. *Martyres sic occisi.* Eusebius de his quæ in Arabiâ aut Cappadociâ: τῶν Μαρτύρων τοτὲ πελέκεσιν ἀναιρουμένων, τοτὲ δὲ τὰ σκέλη κατεαγνυμένων: *Martyribus aliàs securibus interfectis, aliàs Crurifragio punitis.* (Lib. VIII cap. XII.) Martyrologium memorat *Hadrianum Nicomediæ, cum alijs vigintitribus, omnes sub Diocletiano martyrium crurifragio consummasse.* (IIII. Martij.) Idem de pluribus, atque innominatis: *Commemoratio SS. Martyrum, qui in persecutione Maximini fractis cruribus necati sunt.* (XXIII. Maij.) *Ratio frãgendi crura.* Et sæpius. Modus huius supplicij, vt incus cum malleo, vel vecte ferreo inferretur, ac tibias incudi imponerent, validis ictibus sic frangendas. Colliges ex Actis Martyrum priscis, quæ Surius vulgauit. (Tom. V. die VIII. Septẽb.) Sublatum hoc supplicium à Constantino Victor asseuerat, de quo in* loco.

*Lib. III cap. XIV.

CAP.

CAP. XV.

Corrumpi in cruce passi sunt, & nefas sepelire.

Corrupti in Crucibus. CORRVPTIO iam post Mortem. Quam sic intellego, quòd nec mortuos deponerent, sed tabo illic passi sunt diffluere, & à Sole ac pluuiâ corrumpi. Valerius impressè hoc narrat de Polycrate, qui ab Orœte cruci affixus: *E quà*, inquit, *putres eius artus, & tabido cruore manantia membra, atque illam lauam, cui Neptunus annulum manu piscatoris restituerat, situ marcidam, Samos lætis oculis aspexit.* De quo ipsô Afer noster, vt solet, succinctè: *Polycrati Samio filia Crucem prospicit de Solis vnguine & lauacro Iouis.* Tangit historiam, & somnium quod in Herodoto, & tu ab eo pete. Sed hæc mens somnij, sublimem in cruce madidandum à Ioue cùm plueret, à Sole vngendum cùm is calidus è nudo corpore saniem eliceret adipémque. Hanc in cruce putrefactionem intellexit Theodorus Cyrenæus, cùm Tyranno minanti eam respondit: *Suà nihil interesse, humi, an sublimi putresceret.* Neque aliam Artemidorus, cùm malum diuitibus ominatur à somniatâ cruce: τὰς γὰρ σάρκας ἀπολλύουσιν οἱ σταυρωθέντες: *Carnes enim amittunt qui in cruce fixi.* Ita inquam, amittunt, siue tempore & defluxu: siue & lanienâ volucrum ferarúmque, de quâ dixi.

Lib. VI. cap. IX.

Tertull. de Anima.

Tertullianus explicatus.

Lib. III.

Apud Cic. & Valer.

Et Artemidorus.

Lib. II. ca. LVIII

CAP. XVI.

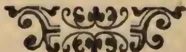
Custodia & miles ad Crucem, ne quis detraheret.

Rarò ablati è cruce. ITAQVE hoc fine asseruati in Cruce, & deponi rarum omnino fuit. Nisi quod Philo tamen notat, *receptum moribus fuisse in Natali Imperatoris, aut simili die festo quosdam è crucibus deponi, & permitti ad sepulturam: at Flaccum contra, nouos etiam tum ijs affixisse.* Ne quis autem deponeret, miles & custo-

Contra Flacc.

Custodes inibi.

In Satyr. custodia asſêdit. Petronius: *Miles cruces aſſeruabat, ne quis corpora ad ſepulturam detraheret.* Plutarchus in Cleomene: Ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις οἱ τὸ σῶμα τοῦ Κλεομένους ἀνεσταυρωμένον φυλάττοντες, εἶδον εὐμεγέθη δράκοντα τῇ κεφαλῇ περιπεπλεγμένον, καὶ ἀποκρύπτοντα τὸ πρόσωπον, ὥστε μηδὲν ὄρνεον ἐφίπτασθαι σαρκοφάγον: *Paucis pòſt diebus, ij qui Cleomenis cruci affixum corpus cuſtodiebant, viderunt magnum ſerpentem capiti eius circumplexum, & faciem velantem tegentemq́; ne qua carniuora auis attingeret.* Vbi vtrumque habes, & custodiri ſolitos mortuos; & aues faciem in primis inuolaſſe. Poſſis ad hanc Custodiam illud Matth. XXVII. Euangeliſtæ referre: Ἔχετε κουστωδίαν, ἀπάγετε: *Habetis cuſtodiam, abite.* Quæ Pilati vox fuit ad Iudæos petentes aſſeruari monumentum. Videtur autem intelligere cuſtodiam, quæ paullo antè ad crucem. niſi quis malit, *Habete cuſtodiam*; quaſi ab imperante, & indignanter dante. Vox enim Græca in vtrumuis valet. *Ambiguus intellectus in Euangeliſta.*

IVSTI

IVSTI LIPSI DE CRVCE LIBER III.

CAP. I.

Transitio ad Rarum figendi Modum. Furca diuisa, & hic de Ignominiosâ dictum.

BVNDE, quæ ad *Vulgarem* crucifigendi modum, diximus: *Rarus* superest, quem ipsum pari curâ imus expunctum. Eum suprà descripsimus (& vox præfert) *sepositum, & minus in assiduo vsu*. Sepositum *auo*, Inusitatum vel *Schemate* vel *Fine*. De his tribùs ordine & partitè dicam (iuuat in his talibus) & in lucem fortasse protraham, quæ vsque adhuc parum claro oculo conspecta. Aeuo seposita *Furca* est: olim quidem in creberrimo vsu, sed quæ paulatim desijt atque aboleuit. Mentio crebra non in historijs solùm, sed Comœdijs priscis: mentio tamen magis, quàm explicatio. ego hîc faciam, & pro copiâ ingenij dabo in splendorem. Vt possim, duplicem illam facio, *Veterem* & *Nouam*. Priorem, quæ priscis Romanis (non enim apud alias gentes legi) vsitata: atque hanc iterum duplicem. *Ignominiosam* & *Pœnalem*. Illa est, *quà collo impositâ serui circumduci solent ob culpam aliquam, ostentui & ad irrisum*. Isidorus: *Furcifer dicebatur olim, qui ob leue delictum cogebatur à dominis, ignominiæ magis quàm supplicij caussâ, furcam circa vrbem ferre, prædicans peccatum suum, & monens ceteros ne quid simile peccarent*. Plutarchus in Coriolano, *Humanè*

Quid rarus modus.

Is diuisus

Furca duplex.

Iterum duplex.

Ignominiosa.

Lib. x. Orig.

habitos seruos à priscis dominis notat, & addit: ἦν δὲ μεγάλη κόλασις οἰκέτου πλημμελήσαντος, εἰ ξύλον ἁμάξης ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερείδουσιν ἀράμενος, διεξέλθοι περὶ τὴν γειτνίασιν. ὁ γὰρ τοῦτο παθὼν καὶ ὀφθεὶς, οὐκέτι πίστιν εἶχεν, ἐκαλεῖτο δὲ φουρκίφερ: *Erat autem magna castigatio serui delinquentis, si lignum currus, quo temonem sustentant, tollens & ferens exiret circa viciniam. Id enim passus, & sic conspectus, non vltrà fidem habebat, & vocabatur Furcifer.* Talia idem in Quæstionibus Romanis. Et Glossæ veteres: *Furcifer*, σαυροκόμιστος, δικρανοφόρος. οἱ πταίοντες ἀντὶ τιμωρίας δίκρανον ἐν τοῖς τραχήλοις ἔχοντες περιεκόμιζον, διὰ τῆς πόλεως περιαγόμενοι: *qui patibulum fert, qui furcam. Qui peccauerant, pro pœna furcam in collo habentes circuíbant, per vrbem vndique ducti.* Atque hæc illa prima est, ab ipsâ re & fine *ignominiosa* à me dicta: quæ origo aut exemplar tamen *Pœnalis*.

CAP. II.

De Furcà Pœnali, & cæsos sub eà ad mortem.

EA est, *quà item collo impositâ circumducti, sed cum verberibus & pœna caussà.* Atque adeò mors plerumque huic consequa: siue sub ipsâ Furcâ ad necem cæsis, siue cum eâ in crucem latis. Seorsim vtrumque explicabo, & firmabo. Sub eâ ad mortem cæsi: ex Suetonio, *qui pœnam more maiorum* interpretatur, *nudi hominis ceruicem inseri furca, corpus virgis ad necem cædi.* Atque idem etiam Victor: *Senatus sententià constitutum, vt, more maiorum, collo in furcam coniecto, virgis ad necem cæderetur.* Ac reperio exempla etiam in historiâ, etsi haud crebra: Liuius * incestum cum Vestale sic punitum ostendit: *L. Cantilius scriba Pontificum, quos nunc minores Pontifices appellant, qui cum Floroniâ stuprum fecerat, à Pontifice Max. eousque virgis in Comitio cæsus, vt inter verbera exspiraret.* Dionysius in

Sub furca cædi.

Ad mortem.

Neron. ca. XLIX.

In Nerone.

* Vide Festū in *Probrum.*

Lib. XXII

Lib. IX. Antiq.

culpâ ſimili, & de ijs qui Vrbiniam ſtuprarant: τῶν δὲ διαπραξαμένων τὴν ἀνοσίαν φθορὰν, ὁ μὲν ἕτερος ἑαυτὸν διεχειρίσατο, τὸν δὲ ἕτερον οἱ τῶν ἱερῶν ἐπίσκοποι συλλαβόντες, ἐν ἀγορᾷ μάστιξιν αἰκισάμενοι, καθάπερ ἀνδράποδον, ἀπέκτειναν: *Ex ijs autem qui illicitam corruptionem patrauerant, alter ſeipſum interemit, alterum ij qui ſacris praerant* (ij ſunt Pontifices) *comprehendentes, in foro flagris ſecantes tanquam mancipium, interemerunt*. Nam etſi neuter furcæ hîc mentionem faciat, tamen cum verberibus ad necem datos denarrent, probabile id ita ritu priſco factum: hoc magis, quòd Dionyſius quaſi indicans addidit, καθάπερ ἀνδράποδον, *ſeruilem in modum*. Quòd autem liberi etiam ſub furcâ interdum cæſi, exemplum in Epitomâ Liuij clarum, de C. Matieno: qui *accuſatus apud Tribunos quòd exercitum in Hiſpaniâ deſeruiſſet, damnatusq́; ſub furcâ diu virgis cæſus, & ſeſtertio nummo vaniit*. Nam etſi ille non ad veram mortem cæſus, tamen ad ciuilem, & libertatem ciuitatémque pariter amiſit. Atque ideò dixi *plerumque* mortem conſequam: cùm & in Plauto legam:

Non ad mortem. | *Lib. LV.*

Et ob eam rem in carcerem ted eſſe compactum ſcio, Menæch.
Et poſtquam es emiſſus, cæſum virgis ſub furcâ ſcio.

Quæ obijciuntur ſeni viuo etiam & videnti.

CAP. III.

Ligatos ad Furcam in crucem ſolere tolli. Furcam & patibulum videri eadem, aut haud longè diſſita.

SED cum Furcâ in crucem latos etiam dixi: quod rei noſtræ facit. atque id tale fuit. Ligati ad Furcam, & ſub eâ cæſi, per viam ducebantur; fixi deinde ad eam, tollebantur in crucem. Firmamus veterum ſcriptis. Arnobius: *Seruum peſſimè meritum per Circi aream mediam traduxiſſe cæſum virgis, &, ex*

Cum Furca appenſi | Lib. VII. adu. Gēt.

more,

more, multasse post patibuli pœnà. Ita legimus, non *pœnam*. Et quod ait, *ex more*, huic rei seligimus: quasi receptum videlicet & tralaticium post cæsionem hanc, suspendi. Nam etsi Arnobius non expressit sub Furcâ cæsum: tamen ita fuit, & in ipsâ hac narratiunculâ alij omnes consensu produnt. Liuius: *Seruum quidam paterfamiliàs nondum commisso spectaculo, sub Furcà cæsum, medio egerat Circo*. Cicero: *Seruus per Circum, cùm virgis caderetur, Furcam ferens ductus est*. Valerius: *Cùm seruum suum verberibus multatum sub Furcà, ad supplicium egisset*. Denique Lactantius, qui & Patrisfamiliæ nomen expressit: *Antonius Maximus* (potius *Autronius*, ex Macrobio) *diuerberatum seruum sub Furcà, medio Circo ad supplicium egerat*. Ergo sub Furcâ ad supplicium acti: sed nunquid in eâ appensi? Ita quia hæc Furca non aliud quàm Patibulum fuit. Certa auctoritas Macrobij: qui de illo ipso facto. *Autronius*, inquit, *Maximus quidam seruum suum verberatum, patibuloq; constrictum, per Circum egit*. Quid hoc est, *patibulo constrictum*, nisi quod alij omnes *Furcam* dixerunt, & Liuius de Horatio, *sub Furcà vinctum?* Nam ita res fuit. Alligari brachia manúsque ad hanc furcam solent: atque ita circumduci, mox in eâ attolli. In Plauto legis, *Dispessis manibus patibulum habere*. item: *ire patibulatum per vias*. Et quod Nonius ex eo citat: *Patibulum ferre per vrbem, deinde affigi cruci*. Nota verba & seriem: *Ferre*, deinde *Affigi*. Quæ ipsa in Licínij historici fragmento apud eundem Nonium: *Ad patibulos* (ita mutato genere, pro *patibula*) *deligantur, & circumferuntur, cruci defiguntur*. Clarè omnia. Habes, vt in Macrobio, ligari constringíque ad patibulum; habes, circumferre; habes defigi. *Circumferre* inquam. nam quod vulgò est *circumferuntur*, vereor vt rectum sit. quia non profectò circumlati, sed ipsi pedibus suis ibant: nisi tamen capias quasi circumductos.

Marginalia: *Arnobius obiter correctus.* — Lib. II. — De Diuinat. I. — Lib. I. cap. VII. — Lib. II. cap. VIII. — *Furca & patibulũ, eadem.* — Lib. I. Saturn. cap. X. — Mostell. — In patibul. — *Plautinis locis facta lux.* — *Correctius Licinius Macer.*

ductos. Sed ego malim, *circumferunt* reponi. vt sit ligatos ad patibula, ea ipsa circumtulisse. Ita Plautus: *Tu quidem hodie canem & furcam feras*. Nam ibi Furcam, quod patibulum aliàs, dixit. sicut & hîc: *Cum furcà in vrbem, tanquam Carbonarium*. Atqui docendum etiam est, inquies, in eâ appensos: Nónne res clamat? Si enim Furca idem quod patibulum: quid ambigas? Constat certè in patibulo suspensos. Sed firmo & testibus. Festus: *Furcilla siue Furcilla, quibus homines suspendebant*. Cedò de quibus alijs hoc accipies? Plinius: *Supplicia annua canes pendunt, inter ædem Iuuentutis & Summani, furcà sambuceà, arbore fixi*. Vix est vt aliter intelligas, quàm in furcâ ad arborem fixos. At clarissimè iam Firmicus: *Seuerà animaduertentis sententià patibulo suffixus, in crucem crudeliter erigetur*. Ene, primò patibulo suffigitur, deinde tollitur in crucem. Atque hinc illa phrasis, *Patibulo crucis affigi*: quia patibulum scilicet, hoc sensu, pars crucis. Distinguit & Tacitus: *Patibula, ignes, cruces*. & quod patens hæc transuersáque pars sic dicta, Seneca indicat: *Alij brachia patibulo explicuerunt*. sicut inferior defixúsque stipes, *Crux* propriè dictus.

Casina.

In ipsa furca appensi

Lib. VI. Mathes. cap. XXXI

Patibulũ propriè à Cruce diuersum.

Cap. IV.

Quæ forma Furcæ fuerit, obscurè traditum in veterum scriptis.

Sed qualis hæc suspensio, & quâ verâ germanáque facie ipsa Furca; vt ingenuè dicam, hæreo, & velut inter Solem & Orcum erro. Video, non video; probo, improbo; & planè quod Græci dicunt, τὴν γνώμην ταλαντεύω. Suidas Furcam sic describit: Φοῦρκα παρὰ Ῥωμαίοις ξύλον δίδυμον: *Furca Romanis est lignum duplex siue geminum*. Plutarchus paullò magis videtur aperire: διπλοῦν ξύλον ὃ ταῖς ἁμάξαις ὑφιστᾶσιν: *duplex lignum quod curribus subijciunt*. Tamen

Quid Furca quæsitum.

Plutarchi designatio

In Caussis.

In Coriolano. men hoc ipsum satis γενικῶς & ἀοείστως. itaque distinctius alibi: *ξύλον ἁμάξης ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερείδουσι: lignum currus, quo temonem sustentant.* Atque addit: *ὃ γὰρ ἕλληνες ὑποστάτην καὶ στήριγμα, τοῦτο ῥωμαῖοι φοῦρκαν ὀνομάζουσι: quod enim Græci Hypostaten & Sterigma* (suffulcimentum & sustentaculum) *id Romani appellant Furcam*. Benè & clarè pro suis Græcis: nos an scitiores? In Hesychio hoc saltem reperio: *στήριγγας* (idem quod *στηρίγματα*) *dici à quibusdam*, *τὸ δίκρουν ὅπερ ὑποτιθέασι τῷ τῆς ἁμάξης ζυγῷ: illud biceps aut furcatum, quod subijciunt currus iugo*. Iuuat, an moratur? istud potius, quoniam Ζυγὸν scribit siue *Iugum*, quod Plutarchus *Temonem* & ῥυμόν. Vtri accedimus? Plutarcho magis, nec video quid Iugo fulciendo subieceris, quod dependet & fertur collo boum. Ergo, me quidem arbitro, Hesychius, in vicinis voculis, sic corrigatur. Atque ex istis rem factam habeamus, si nota veterum curruum membra. Nescimus, & aliunde, si potest, lucem etiam mutuemur. In Dionysio, vbi pœnam describit serui illius Autronij Maximi (de quo pluscula suprà) hæc lego: *Ἀνὴρ ῥωμαῖος οὐκ ἀφανὴς θεράποντα ἴδιον ἐπὶ τιμωρίᾳ θανάτου παραδοὺς τοῖς ὁμοδούλοις ἄγειν, ἵνα δὴ περιφανὴς ἡ τιμωρία τοῦ ἀνθρώπου γένηται, δι' ἀγορᾶς αὐτὸν μαστιγούμενον ἐκέλευσεν ἕλκειν, καὶ εἴ τις ἄλλος ἦν τῆς πόλεως τόπος ἐπιφανής. οἱ δὲ ἄγοντες τὸν θεράποντα ἐπὶ τὴν τιμωρίαν τὰς χεῖρας ἀποτείναντες ἀμφοτέρας, καὶ ξύλῳ προσδήσαντες περὶ τὰ στέρνα τε καὶ τοὺς ὤμους, καὶ μέχρι τῶν καρπῶν διήκοντι, παρηκολούθουν ξαίνοντες μάστιξι γυμνὸν ὄντα: Vir Romanus haud ignobilis, seruum suum ad mortis supplicium tradens conseruis alijs ducendum, vt conspicua & illustris pœna hominis eius fieret, per forum verberibus affectum trahere ipsos iussit, & si quis alius in vrbe locus celebris. Qui autem ducebant eum ad pœnam, manus eius ambas extendentes, & ad lignum alligantes, quod circa pectus & humeros ad manuum volam pertingeret, sequebantur flagris*

Dubitatis de Hesychij loco.

Fortassis emendandus.

Lib. VII. Antiqu.

Dionysij verba de Furca.

Plauti cō-paratio. gris cadentes sic nudum. Iam Plautus imagine etiam videtur voluisse expressam:

----- ego remittam ad te virum
Cum furcà in vrbem, tanquam carbonarium. Casina.

Cap. V.

Ex ijs tres sententiæ erutæ, & singulæ explicatæ. Tertiam πιθανωτάτην videri.

HAec sunt quæ apud veteres quidem legerim rei huic illustrandæ. Nos ex ijs sententias, an somnia nostra? proponemus: impetrabili tamen veniâ, sicubi in antiquitatis illis tenebris subsistemus, aut labemur. Sententias, dixi. nam tria sunt quæ ex descriptiunculis elicio iam dictis. Primùm, Furcam potuisse esse facie quâ nostrum hodie Patibulum: atque idipsum reliquias & exemplar esse à pœnâ priscâ. Ait Plutarchus, *currui aut temoni subiectum fuisse*. quid olim, nescio: tale aliquid in nostris curribus supra ipsum axem. Ait Dionysius, *per humeros, per pectus ijsse*: hoc in isto, si collo imponas. Obstat tamen huic, quod disertè aiunt ξύλον διπλοῦν, δίκροῦν, δίδυμον: *lignum duplex, biceps, geminum*. Nam certè hoc triplex lignum est: etsi ista quoque forma Furca olim dicta. Sententia altera, Lignum fuisse geminum, quod à tergo per humeros, & ante per pectus, hominem medium includeret; atque ita rectum ad expansas vtrasque manus iret. Forma, quam Dionysius ingerere videtur & suadere. Quid tamen hîc simile Furcæ? quomodo in vtroque isto ligno homo suspensus? Nam anterius illud incommodauerit, imò ad guttur strangularit. Sed nec in curribus quid simile, scio. Sententia tertia. Furcam, veram esse furcam: quam * hodiéque dicimus, & quam Varro indicat, vbi Vallum ἐτυμολογεῖ: *quòd singula ibi extrema bacilla furcillata figuram habeant litteræ* V. Pro hac sententiâ multa sunt. Primum quòd *Furca* δίκρανος:

[Margin: Opiniones tres de Furca. Prima.]
[Margin: Secunda.]
[Margin: Tertia: atque ea firmata.]
[Margin: *Etiam Belgæ, Vorcam, à Latino IIII. De L. L.]

δίκρανος : in bonis priſcíſque Gloſſis. item *Furcifer*, δικρανοφόρος. Atqui δικράνυς Heſychius deſcribit τὰς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἐπὶ δύο σχιζούσας, οἷον δύο τέλη ἐχούσας: *eas qua ab vno initio & capite in duo deſinunt, tanquam duos fines habentes*. Eſt planè figura Varroniana, & litteræ iam dictæ. Quid, quod in curribus hodie, quâ Temo cum axe coit, Furca eſt ſuſtentando illi aut fulciendo? Denique cum deſcriptione Dionyſij mihi conuenire videtur examuſſim. Da Furcam iſtam paulatim diuaricantem; ab humeris per pectus, & inde manus veniat; eſt illud ipſum lignum quod deſcripſit. Iam Plauti Carbonarium, quò niſi huc referas? Ecce qui lignarios faſces aut carbonum ſaccellos hodiéque ferunt, furcam iungunt. cuius caput cum exſtantiâ aliquâ bacillorum à tergo eſt; longiores duo fines diuerſi per pectus deſcendunt, & manu vtrâque (quaſi ad contranixum) ſuſtentantur. Atqui, inquies, manus hîc non in alto expanſæ. Fateor non in alto, expanſæ tamen: & cùm funibus traherentur, ligatis ad extremas manus, etiam protendebantur tollebantúrque. Quin alius locus Plauti eſt, qui videatur ab hac modeſtâ expanſione, ſi attendis. Nam in Milite, ſeruus quiſpiam in oſtio ſtabat, mulierculam redituram exſpectans, & nequa elaberetur. Ad eum ſeruus alter: *Iniectio remota.*

Credo ego iſtoc tibi exemplo eùndum eſſe actutum
extra portam,
Diſpeſſis manibus, patibulum cùm habebis.

Benè eſt, inquit. forma & ſtatus in te, qui mox erit; cùm herus alligatum te patibulo per vrbem ducet. Atquin ſtetiſſe ego eum opinor, manibus ante ſe proiectis & leuiter diductis, habitu quo ſolent captantes & apprehenſuri.

CAP. VI.

Ratio suspendendi per singulas illas formas exposita, atque etiam oculis proposita.

TRES sententias super Furcæ formâ habes: tu elige: etsi nos ad vltimam vides proclinatos. Quomodo autem nunc Suspensio? Pro formis distinguenda est. Si prima placet, res facilis. in trunco abscißo, in paxillo infixo, imò in fissurâ supernè factâ, potuit firmiter appendi. Imaginem (oculorum enim magis res quàm verborum est) infrà habes. Si altera, tùm sic censeo, ductos quidem cum duplici ligno ad Crucem, sed non cum vtroque in eam actos. Quod ante pectus, depositum putem: manus fixas in altero, atque idipsum in trunco, paxillo, fissurâ (vt prius) firmatum. Imaginem vide. Nec absurda aut vero nimis extranea sententia est: cùm & Patibulum reperiam singularem eiusmodi rectúmque stipitem dictum. Nonius ex Titinio citat:

In prima Furca appensio.

In secunda.

Patibulū vnus stipes etiam.

*----- si quisquam hodie * præter hanc*
Posticum nostrum pepulerit, patibulod hoc
Ei caput defringant.

In patibulum.

* Malim *preterhac, vt posthac antehac.*

Et interpretatur *Seram, quà ostia occluduntur, quò hac remotà valuæ pateant.* Credo eum ex ipso argumento fabulæ sic proferre, & quòd Ianitor aliquis atque ostij custos hæc dicat. Certè quidem Sera est lignum transuersum quod ostijs opponi solet, in postem vtrimque immissum. Hodie quoque vsus. Itaque Glossæ: *Sera*, μοχλὸς θύρας. Et Poëta aliquis --- *excute poste seram.* Atque ego amplius arbitror. etiamsi olim Furca aliâ facie fuerit: tamen commodi caussâ, & quia pronior faciliórque hæc appensio, successisse singulare hoc rectúmque lignum, & id tulisse in humeris, manibus inibi reuinctis, in eóque mox figendis. At si tertia sententia sedeat, duplex potuit fuisse suspensio. Prior ista, quòd hominem sic reuinctum clauis in loco fixerint: tum Furcâ sublatum appenderint funibus ijsipsis (siue & alijs, non refert) quibus traxissent. Figuram infrà vide.

Ouid. in Amor.

Furcæ species.

In tertia appensio.

Poste-

Posterior,quod Furcam ipsam,sed inuersam,in trunco,aut paxillo appenderint, facie quam hîc quoque vides.

Cap. VII.

De Nouâ Furcâ,quæ nostrum Patibulum. Tribonianum substituisse passim in Legum libris.

DE veteri Furcâ sic censemus,cum lege resipiendi & resiliendi, si quis meliora. Mutare in his talibus non mihi probrum. *Noua* sequitur quam dixi,quia inferioris æui inuentum. Ea est *instrumentum è ligno triplici,formâ Iugi veteris, cui appensos homines laqueo strangulamus*. Hodie quoque vsum & speciem hanc habet in pleràque Europâ. Non & priscis cognita? non arbitramur. Pœna quidem laquei Homero expressa, qui facit impudicas ancillas ab Vlysse sic puniri. atque idem infamem ϗ μὴ καθαρὸν θάνατον (ita loquitur) *& impuram mortem* ostendit: vti & Plinius,qui *præposteram*, dixit. quia *spiritus intercluditur, cui exitus quærebatur*. Sed à Græcis vsurpatam vix reperias:nec à Romanis quidem in publico. etsi ij,in carcere,damnatis gulam*laqueo frangebant. Credo cœpisse,cùm Crux desijt, & vicariam illi factam. Isidori quidem æuo nomen hoc & vsum habuit. *Patibulum vulgò*, inquit, *Furca dicitur* (ita nunc quoque in Hispaniâ,vbi ille scripsit) *quasi ferens caput. Suspensum enim & strangulatum hæc exanimat.* In libris legum,quas Tribonianus atque eius adiuuæ collegerunt, satis frequens hoc nomen: &,vt opinor,significatione nouitiâ:quia sublato Crucis supplicio, quidni etiam Furca vetus? Itaque ipsos Iurisconsultos vsurpasse,non habet fidem apud * iuris & moris antiqui peritos. qui verè notant, substitutum id pro Cruce: caussâ apertâ & liquidâ, quia Constantinus lege latâ sustulerat Crucem.

Quid noua Furca?

Laqueo an prisci necauerint?

*Sed non vt appenderent.

Lib. v. Orig.

Quando id cœperit?

*Cuiacium, Fabrum, alios.

cem. Ergo ipsi quoque, qui leges collectum ibant in æui illius & sequentis vsum. Exempla plura sunt, & notata alijs: quædam etiam vbi inconspectio. vt in isto Callistrati, de Pœnis: *Famosos latrones furcà figendos placuit*. Inconspectè, inquam, imò ineptè. Quid? ad Furcam nouam homines figuntur? certum est astringi. Sed fuerat *Cruci figendos*: mouerunt alterum, altero retento, quod non debebant. Simile in Vlpiani de Pœnis: quod exscriptor etiam fortasse corrupit. *Decuriones in metallum dari non possunt, nec furcæ subijci*. *Cruci in* Vlpiano fuerat: sed quis dixerit, *Cruci subijci?* Itaque* *subfigi*, vel *suffigi*, verum censeam, & eamdem ἀπειβλεψίαν hîc agnoscam.

Lib. xxix

L. ix.

*Vt in libris aliquoties scriptum vidimus, caussam corruptelæ.

Cap. viii.

De Raro modo in Schemate. & primùm de Inuersâ suspensione.

Varij figendi modi.

ADfatim de Furcâ, quæ inter *Raros* figendi primus Modus fuit. Alter qui *Schemate* à vulgari diuersus. Intellego, *cùm alto atque alio habitu hominem affigebant*. Id quoque factitatum, vt ingeniosa crudelitas est in pœnas. Iosephus, vbi narrat Iudæos iussu Titi crucifixos: Προσήλουν δὲ οἱ στρατιῶται δι' ὀργὴν καὶ μῖσος τοὺς ἁλόντας, ἄλλον ἄλλῳ σχήματι, πρὸς χλεύην: *Affigebant milites, ab irà & odio, eos quos ceperant, alium alio schemate, ad ludibrium*. Hæc schemata varia fuère; quæ in lectione vidi, tangam. Est illud, quod *Inuersum* dixeris, cùm hominem in caput suspendunt, pedibus sublatis. Seneca: *Alij capite conuerso in terram suspendere*. Eusebius ostendit Martyribus in Aegypto id factum: καὶ ἄλλοι πάλιν μὲν ἀνασκολοπισθέντες, οἱ μὲν κατὰ τὸ σύνηθες τοῖς κακούργοις, οἱ δὲ καὶ χειρόνως ἀνάπαλιν κατωκάρα προσηλωθέντες: *Atque alij iterum crucifixi. quidam more in maleficis recepto; quidam etiam deterius, inuersâ figurâ, & in caput pendentes*. Quod ipsum in D. Petro, sed

Lib v. Excid. c.xxviii.

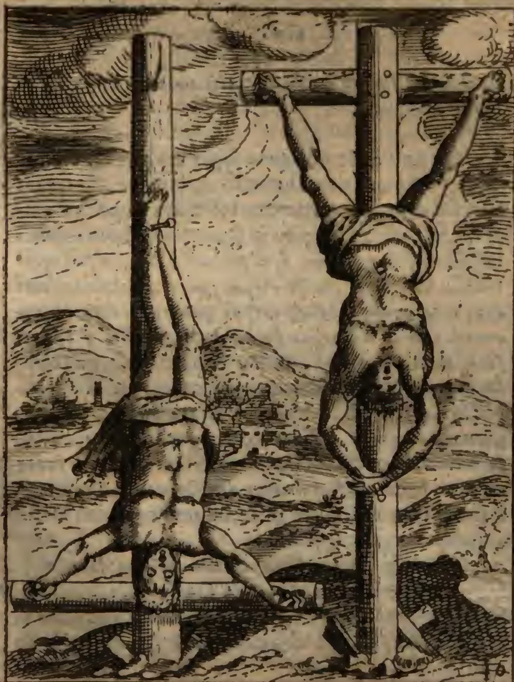
Inuerso capite.

Cõsolat. ad Mart. cap.xx.

Lib.viii cap.viii

eo rogante, ne aſſimilaretur Magiſtro. Abdias: *Et accedens ad Crucem, rogauit vt inuerſis veſtigijs figeretur.* Chryſoſtomus: Χαίροις Πέτρε, ὁ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ ἀπολαύσας, καὶ κατὰ ὁμοιότητα τοῦ διδασκάλου σταυρωθῆναι οὐ θελήσας ἐν ὀρθίῳ σχήματι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ κεφαλὴν, ὡς εἰς οὐρανὸν τὴν πορείαν ἐπὶ γῆς ποιούμενος: *Gaudeas, ò Petre, crucis lignum deguſtans, & ad inſtar Magiſtri crucifigi recuſans in recto Schemate, ſed magis in caput obuerſus, tanquam in cælum viam à terra faciens.* Et Petrum quidem etiam clauis inibi fi-

Oration. in Petr. & Paul.

xum, idem Chrysostomus testatur: Ὦ εὐλογημένοι ἧλοι οἱ τινες τὰ ἅγια ἐκεῖνα μέλη διῆλθον: *O benedicti Claui, qui sacra illa membra penetrarunt!* Sicut & Calliopius Martyr, *post tormenta, verso in terram capite Cruci affixus est.* Affixus, non deuinctus. Tamen & funibus adstricti. vt Symeon Metaphrastes de Philippo Apostolo: *Flagris cadunt & verberant, deinde cùm funibus à talis vinxissent, sublimem suspendunt præcipitem.* In cruce enim aut stipite sic suspensum accipio. Nec aliter Ammianum: *Dracontius & Diodotus, iniectis per crura funibus, exanimati sunt.*

Martyro. VII. Aprilis.

Lib. XXII

Cap. IX.

De obliquà suspensione, de varicante, & inter arbores scissione.

Reperio & obliquos super crucem crucésve positos: vt in Plutarchi Artaxerxe: Is narrat Parysatidem regis matrem infensam Eunucho cuipiam, arte eum redegisse in suam potestatem. tum iussisse ἐκδεῖραι ζῶντα, καὶ τὸ μὲν σῶμα πλάγιον διὰ τριῶν σταυρῶν ἀναπῆξαι, τὸ δὲ δέρμα χωρὶς διαπατταλεῦσαι: *cutem viuo detrahi, & corpus quidem obliquum iacensq; tribus stipitibus siue crucibus infigi, pellem seorsim in palo poni.* Video & inter duos palos dispessis manibus pedibúsque alligatos, vt in Martyrologio, de Anastasiâ: *Manibus & pedibus extensis ligata est ad palos.* Video & inter arbores appensos, & reductis ijs, scissos. De Coronâ Martyre: *Ipsa inter arbores scissa, Victor autem decollatus est.* Quod ipsum Schema ad Cruces referendum Propertio facilè accredam, qui sic appellat:

Obliqua infixio.

Decussata

Martyro. XIIII. Maij.

Arboreasq; cruces Sinis, & non hospita Graijs
Saxa, & curuatas in sua fata trabes.

Epist. XIV

Senecam etiam huc traham, si fidem libris priscis habeo, qui inter genera Crucium recenset, *distracta in*

diuer-

diuersum actis cruribus membra. Ita libri inquam, quos ego vidi. Est tamen vulgò *curribus*, bono & suo sensu. ad Metium enim respiciat: etsi vetus desitúmque id supplicium, nec inter vsitata fortasse ibi referendum.

CAP. X.

De Modo qui Fine diuersus, primùm de his qui in Cruce vstulati.

TERTIVS figendi modus Rarior, qui *Fine* diuertit à vulgato. Quem intellego, cùm *cruces aliò spectant, & hominem capiunt moriturum in ipsis, non per ipsas*. In exemplis disces. Tale, cùm ap- *Fumo necati in cruce.*
Lib. I. ad Q. Frat. epist. II. pensi flamâ aut fumo necati. Olim factum ex Cicerone discas: qui fratrem obiurgans, *Quid opus fuit*, inquit, *eiusmodi litteris, quas ad ipsum misisti? Illum crucem sibi constituere, ex quà tu eum antè detraxisses. te curaturum fumo vt comburatur, tota plaudente prouincià*. Verba Quincti & minæ eò spectant, vt homo in cruce fixus vstuletur fumo. Alexander etiam Imp. quempiam qui fumum vendiderat,
Lamprid. in Alex. quasi compari pœnâ affecturus, *ad stipitem ligari præcepit, & fumo apposito quem ex stipulis & humidis lignis fieri iusserat, necauit, præcone dicente, Fumo punitur qui vendidit fumum*. Atque in Martyribus nostris hoc genus crebrum. Acta vetera de Pionio: *Confixus clauis in cruce, aggestis lignis, flammà combustus est*. Nec aliter Polycarpus mortuus, *Aut flamma.*
Apud Euseb. lib. IIII. cap. XV. antistes Smyrnæorum. Ipsi in epistolâ: Μελλόντων δὲ αὐτὸν καὶ προσηλοῦν, εἶπεν, Ἄφετέ με οὕτως. ὁ γὰρ διδοὺς ὑπομεῖναι τὸ πῦρ, δώσει καὶ χωρὶς τῆς ὑμετέρας ἐκ τῶν ἥλων ἀσφαλείας ἀσκύλτως ἐπιμεῖναι τῇ πυρᾷ. Οἱ δὲ οὐ καθήλωσαν, προσέδησαν δὲ αὐτόν: *Cùm pararent eum cruci suffigere, dixit, Relinquite me sic. qui enim dedit exspectare ignem, dabit & sine vestrà clauorum firmitate*

mitate, solutum manere in rogo. Illi autem non confixerunt eum sed ligarunt. Quin vno etiam tempore plures, *appensi pedibus in sublime* (nota hîc & Schema inuersum) *capite verso deorsum, suffocati in fumo, & lento igne consumpti sunt.* Non ergo iniuriâ Tertullianus scripsit: *Licet nunc Sarmentitios & Semaxios appelletis, quòd ad stipitem dimidij axis reuincti, sarmentorum ambitu exurimur.* signifi-

Martyro. XXIII. Iunij.

Tertullianus explicatus.

Apologet. cap. vlt.

cat enim adeò crebrum in maiores illos noſtros & in religione proceres ſupplicium hoc fuiſſe, vt in ludium conuitiúmque venerit; & Chriſtiani vulgò *Semaxij*, à ſtipite cui aſtringebantur, & *Sarmentitij*, à ſarmentis quibus vrebantur, ſint dicti. Atque hoc eſt quod *Axem* vocat alibi *incendio conſtrictum*. id eſt, ad incendium iam cum homine ligatum.

Lib. de pudicit. cap. vlt.

CAP. XI.

De his qui beſtijs in Cruce obiecti.

CRVX & iſta *Fine* alia, cùm homines in eâ fixos beſtijs obijciebant. In publicis ſpectaculis id ſæpe factum. Epiſtola Lugdunenſium, de Blandinâ Martyre: Βλανδίνα ἐπὶ ξύλου κρεμασθεῖσα προὔκειτο βορὰ τῶν εἰσβαλλομένων θηρίων. ἣ καὶ διὰ τοῦ βλέπεσθαι σταυροῦ σχήματι, καὶ διὰ τῆς εὐτόνου προσευχῆς πολλὴν προθυμίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐνεποίει: *Blandina in ligno ſuſpenſa proſtituta eſt eſca & laniena incurrentium ferarum. Quæ & quòd in ſpecie Crucis videbatur, & ob continuam orationem, multam alacritatem inijciebat certantibus*. Sed factum & non Chriſtianis. vt illi apud Martialem Laureolo:

Apud Euſeb. lib. v. cap. I.

Beſtijs obiecti in cruce.

Lib. I.

Qualiter in Scythicà religatus rupe Prometheus
Aſſiduam nimio pectore pauit auem,
Nuda Caledonio ſic pectora prabuit vrſo
Non falsà pendens in cruce Laureolus.

Nec ſatis capiunt, certè non reuelant, interpretes. Vult quempiam ſuſtinuiſſe velut in fabulâ perſonam Laureoli: & cum is pro argumento crucifigendus eſſet, ſed in ſpeciem & moris cauſsâ: rem ex fabulâ Titus fecit, & noxium quempiam ita fixit, & fixum beſtijs etiam obiecit. Dico *obiecit*, atque ita propriè: aliud eſt, dare ad beſtias. Vopiſcus in Aureliano: *Sanè Mneſtheus poſtea ſurrectus ad ſtipitem, beſtijs obiectus eſt*. Surrectus, valet rectus ligatus. Hic eſt *Stipes*, quem Tertullianus appellat *Leoni conceſſum*. Ita

Martialis explicatus.

Tertullianus.

lego, non *Leone*, libello de Pudicitiâ extremo. Atque ad hunc ipsum morem infamis & infanda illa turpitudo Neronis: *quà viros feminasq; ad stipitem deligatos*, ipse *fera pelle contectus*, *emissus è caueà*, medios inuadebat. Xiphilinus è Dione: Μειράκια καὶ κόρας σταυροῖς γυμνὰς προσδέων, θηρίου τέ τινος δορὰν ἀνελάμβανε, καὶ προσπίπτων σφισὶν ἠσέλγαινεν, ὥσπερ τι ἐσθίων.

Et Suetonius. — Sueton. ca. XLIX. — In Nerone.

CAP. XII.
De mortuorum in Cruce suspensione.

AC postremò Crux Fine alia, cùm non viui sed mortui in eâ appensi. Notabis, & quod nobis sollenne in rotâ exponere supplicio iam affectos, ad notam sceleris & infamiam, id olim in Cruce, & Orientalibus præsertim. De Romanis nondum legi. nisi quòd Cæsar *piratas, à quibus captus esset, cùm in deditionem redegisset, quoniam suffixurum se cruci iurauerat, iugulari priùs iussit, atque ita suffigi.* Sed id per clementiam, & vt subtraheret diuturnæ pœnæ. Alij per sæuitiam & ad infamiam, vt dixi. Ita Carthaginenses in Hannone. *qui captus virgisq; casus, effossis oculis, & manibus cruribusq; fractis, velut à singulis membris pœna exigerentur, in conspectu populi occiditur: corpus verberibus lacerum in cruce figitur.* Idem Parysatis in Eunucho, de quo * suprà. Item Ptolomæus Aegypti rex, in Cleomene, qui etsi manu suâ animosè cecidisset, tamen προσέταξε τὸ σῶμα κρεμάσαι καταβυρσώσαντας: *iussit corpus crucifigi, cùm cutem priùs detraxissent.* Vbi obseruo obiter, antiquum hunc morem excoriandi in supplicijs, Aegyptijs Persisque fuisse, quem & hodie Ægyptij tenent. nam grassatores sicariósque ita puniunt, diu viuos, donec ad vmbilicum carnifex perueniat: quod narrat Iohannes Leo, qui cum fide satis & iudicio res Africæ & Aegypti scripsit. Nec cadauer solùm, sed imagines sublatæ in crucem. exemplo in Celso: cuius *corpus à canibus consumptum est, & nouo iniuria genere imago in crucem sublata.* Auctor Pollio in xxx. tyrannis.

Mortui in Crucem dati.

Suet. cap. LXXIIII

Iustin. lib. XXI.

Plerumque post mutilationem.

*Cap. IX. huius libri.

Deglubere olim crebrũ Orientalibus.

Cap. XIII.

E quo ligno Crux fuerit? Item in monte plerumque defixam, ipſam ſæpe altiuſculam.

PEregimvs de Formâ & Modo: duo velut ſucciſiua & extra diuiſionem relicta, nunc adiungo *Materiam* & *Locum*. E quâ materie Crux? ex obuio & prompto aliquo ligno. E quâ noſtri Seruatoris? cenſemus è quercu. Primùm, quia viri fide digni aſſerunt, fruſta ſacratiſſimi huius ligni quæ hodie exſtant, ſpeciem hanc referre. Tum, quia crebra & frequens in Iudæâ olim & nunc quoque illa arbor. Tertiò, quia robuſtum lignum & fixioni laturæque aptum. Itaque Silius in eo etiam crucifigit.

Crux Chriſti è quercus.

*Quem poſtquam diro ſuſpenſum * robore vidit.* Lib. I.

Iterum.

----- *Erecto ſuffixum robore mæſtis* Ibidem.

Oſtentabat ouans populis.

*poſſis tamen pro quouis lignó capere, more poetarū.

Nam quòd ſuperioris aliquot æui ſcriptores tria aut * quatuor genera ligni in Cruce dominicâ agnoſcunt, curioſè magis dictum arbitramur quàm verè. At quis *Locus* cruci? Incertus, & pro arbitrio: tamen plerumque conſpectus aliquis, & iuxta vias. Exempla enim exempla eſſe deſinunt, niſi aliorum animum oculóſque in ſe vertant. Quinctilianus: *Quoties noxios crucifigimus, celeberrimæ eliguntur viæ, vbi plurimi intueri, plurimi commoueri hoc metu poſſint.* Ita Alexander Imp. Eunuchum *in crucem tolli iuſſit per eam viam, quà erat ſeruis ſuis ad ſuburbana Imperatoria iter frequentiſſimum*. Quinetiam opida, certa loca habuiſſe videntur, huic rei adtributa. Sic Mamertini, *more atque inſtituto, crucem fixerunt in viâ Pompeiâ*. Sic Romæ iuxta vrbem Tacitus agnoſcit *Locum ſeruilibus pœnis ſepoſitum*: quod de Cruce & Crurifragio interpretamur. Hac ipsâ de

*Cedrū, Palmam, Cupreſſum, Oliuam.

Cruces vbi?

Iuxta vias.

Declam. CCLXXV

Cic. v. in Verr.

Annal. XV.

In alio.

causſâ

caussâ posita ea sæpe in monte. Vt Seruatoris nostri,
Valer. Lib. VI. cap. vlt. in Caluariæ: vt Polycratis, *in excelsissimo Mycalensis montis vertice*. Quin ipsa sæpe, alta, præsertim in noxio aliquo insigni. Irrisio Galbæ huc pertinuit.
Sueton. cap. IX. qui cuidam *imploranti leges & ciuem Rom. se testificanti, quasi solatio & honore aliquo pœnam leuaturus, mutari, multoq; præter ceteras altiorem, & dealbatam, statui crucem iussit*. Altiorem, vt digniori;
Li. XVIII albatam, * vt ciui, qui in veste albâ. Tale in Iustino, de Carthalone: quem pater, *cum ornatu suo, in altissimam crucem, in conspectu vrbis suffigi iussit*. Et Pœni factitarunt in Regulo. Apud Silium:

*Siue etiam, vt magis notabilis cõspicuaq. esset.

----. *vidi cùm robore pendens*
Italiam cruce sublimis spectaret ab altà.

In Esthere cap. VI & VII. Iam illa Amanis præalta: qui Mardochæo *crucem quinquaginta cubitorum* posuit, sed ipsi ascendendam. Sanè pleræque omnes altiusculæ. atque ideò
Ipsæ cruces sæpe altæ.
Ad Mart. cap. IV. communiter Tertullianus: *Timebit forsitan caro gladium grauem, aut crucem excelsam*. Quam ipsam
Lib. IIII cap. XXVI rationem Lactantius in Dominicâ assignat. *Nam quoniam*, inquit, *is qui patibulo suspenditur, & conspicuus est omnibus, & ceteris altior: crux potius electa est, quæ significaret illum tam conspicuum tamq; sublimem futurum, vt ad eum cognoscendum pariter & colendum cuncta nationes ex omni orbe concurrerent*. O inopinatam, sed veram dictionem! cui fides maximè nostro æuo facta: cùm, virtute & gloriâ magnâ Hispanicæ gentis, Nouus etiam orbis vênit in Christianas leges.
Crux omnia amplexa.

CAP. XIV.

Crux sublata, atque etiam Crurifragium fortasse. Quando id factum, quæsitum.

NVNC pedem in vltimo velut spatio pono, quod est *Quatenus* Crux vsurpata. Postquam enim Vitam ipsam interfecit, non diu illi vita: & sustulit

Constantinus crucē è suppliciis tulit.

ex humanis, aut certè Romanis rebus, Constantinus. Seriò iam ille Christianus, noluit salutare signum subseruire ad perniciem; & colendum illud atque eximium, pœnis vilescere damnatorum. Ergo sustulit. Victor: *Vetus veterrimumq; supplicium patibulorum, & cruribus suffringendis, primus remouit.* (In Constant.) Cassiodorus: *Supplicium Crucis, quod primitus apud Romanos erat in vsu, lege prohibuit.* (Hist. Trip. I. cap. IX.) Atque efficaciter etiam sustulit: nec posteà reperies reductam. Augustinus: *Antea homines cruci figebantur, quod posteà edicto prohibitum, manet.* (Quæst. in vet. Test.) Scholiastes Iuuenalis ad illud ---- *Partemq; cadaueris adfert*, notat: *Hominum. nam antiqui crucibus figebant.* Non ergo eius æuo. atque ex eo discas non nimis antiquum ipsum, etsi antiqua doctum.

Tempus inuestigatum.

Quando autem sustulit? serò, nec nisi sub imperij extrema. Colligo, quia illo iam imperante mentio etiam crucium: quid, quòd apud ipsum? Lex in eius nomine exstat Theodosij Codice (Lib. IX. Tit. V.): quâ serui ac liberti, *qui dominos aut patronos accusare aut deferre tentauerint, denegatà audientià, patibulo adfiguntur.* Iam Iulius Firmicus, qui eius regno scripsit, non semel Crucis meminit vt recepti supplicij atque vsitati. Suprà exempla reperies, atque adde istud de latronibus: Hi, inquit *in crucem tollentur, aut publicà animaduersione damnati crudelissimà nece peribunt.* (Lib. VIII cap. XX.) Atquin illa ipsa Firmicus scripsit, sub finem eius imperij, & liberis iam adultis. Disces ex fine libri primi. Ergo serò, vt dixi, & sub vitæ finem. Indicat clarè Sozomenus, qui inter omnes ab eo leges hanc recenset postremam. (Lib. I. cap. VIII) Ἀμέλει τοι πρότερον, inquit, νενομισμένην Ῥωμαίοις τὴν τοῦ σταυροῦ τιμωρίαν νόμῳ ἀνεῖλε τῆς χρήσεως τῶν δικαστηρίων: *Denique priùs vsitatam Romanis crucis pœnam, lege sustulit ex vsu tribunalium ac iudiciorum.*

Appensa verba Sozomeni.

Ait, δικαστηρίων: an hoc indicans, quod nondum sublata ex vsu omni priuato? & quod dominis etiam in seruos vetus suum ius? cogitandum sit. Si-

cut

cut & illud, ſatíſne Victor ex vero de Crurifragio pariter ſublato ſcripſerit, verbis quæ iam antè dedi. Ratio vix eſſe videtur. Quid enim Cruci aut Chriſto etiam cum Crurifragio? niſi quia latrones fortaſſe iuxta Chriſtum. Ridiculum videatur. & ſi fuit; illud magis ſit, quòd martyres multi eo tætro ſupplicio ſint interfecti. Sed profectò ſub Conſtantio eius filio viuum id reperio. *Apollinares ambo*, ait Ammianus, *pater & filius, vt mandatum eſt, fractis cruribus occiduntur*. Firmicus etiam agnoſcit: *Hi tales aut in crucem tolluntur, aut illis crura publicà iudicum animaduerſione franguntur*. Vbi notabis, palàm, vt diuerſum, à cruce ſeiungi: quod ſuprà monui.

An Crurifragium vnà ſublatum.

Lib. XIV.

Lib. VIII cap. VI.

CAP. XV.

Honores quos Conſtantinus Cruci habitum iuit. Signis ea & vexillis impoſita, aut inſerta.

HIC exitus Pœnalis Crucis fuit: & iam à Conſtantini primordijs Salutaris noſtra cœpta honorari. Cauſſa & origo à victoriâ contra Tyrannum. Nam cum Maxentium aggreſſurus eſſet, ἀγωνιῶντι διὰ ταῦτα, τύπος αὐτῷ σταυρικὸς μεσούσης ἡμέρας δι' ἀστέρων ἐφάνη κατ' οὐρανὸν, καὶ γραφὴ περὶ τὸν σταυρὸν ῥωμαϊκοῖς στοιχείοις, Ἐν τούτῳ νίκα. Ἐκ χρυσοῦ τοίνυν αὐτίκα σχεδιάσας σταυρὸν κατὰ τὸν φανέντα τύπον αὐτῷ, καὶ τοῦτον κελεύσας στρατιᾶς αὐτοῦ προπορεύεσθαι, τοῖς τοῦ Μαξεντίου συρρήγνυται καὶ ὑπερτερεῖ: *ambigenti & animo anxio ob iſta, figura ei crucis medià die, ſtellis effictа, apparuit in cælo. & ſcriptura circa eam Romanis litteris, In hoc vince. Igitur ex auro ſtatim ſubitario opere efformans crucem, iuxta ſpeciem quæ apparuiſſet, & hanc iubens prægredi exercitum, cum Maxentianis prœlium commiſit, & ſuperauit*. Itaque ſtatim victrix illud ſignum militaribus ſignis inſeruit, & maximè Labaro quod inter ea primum. Prudentius ad ipſam Romam.

Zonar. in Conſtantino.

Honos primus Cruci.

In ſignis militaribus.

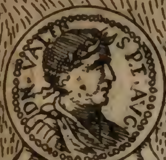
Contra Symmach.

Agnoſcas Regina lubens mea ſigna neceſſe eſt,
In quibus effigies crucis aut gemmata refulget,
Aut longis ſolido ex auro præfertur in haſtis.

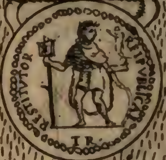
Dupliciter Poëta notat Crucem inſitam ſignis, ſemel in vexillorum purpurâ, gemmis intextam & expreſſam: iterum in haſtarum vertice ſuperſtantem, ſolido auro formatam. Sed, vt dixi, in Labaro maximè ea conſpicua. de quo Prudentius:

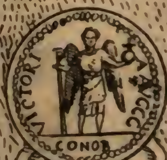
Chriſtus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum.

Duplex nota in Labaro. Quomodo Chriſtus? quia & nomen eius in ipſo velò expreſſum, & crux nihilominus in haſtâ. Euſebius diffusè: Ὑψηλὸν δόρυ χρυσῷ κατημφιεσμένον, κέρας εἶχεν ἐγκάρσιον, σταυροῦ σχήματι πεποιημένον. ἄνω δὲ πρὸς ἄκρῳ τοῦ παντὸς, στέφανος ἐκ λίθων πολυτελῶν καὶ χρυσοῦ συμπεπλεγμένος κατεστήρικτο. καθ' οὗ τῆς σωτηρίου ἐπηγορείας τὸ σύμβολον δύο στοιχεῖα, τὸ Χριστοῦ παραδηλοῦντα ὄνομα, διὰ τῶν πρώτων ὑπεσήμαινον χαρακτήρων, χιαζομένου τοῦ Ρ κατὰ τὸ μεσαίτατον: *Sublimis haſta auro circumueſtita cornu tranſuerſum habebat effictum in formà crucis. Suprà verò, in ipſo culmine omnium, corona è lapidibus pretioſis & auro contexta infigebatur: iuxta quam ſalutaris appellationis ſymbolum, duæ litteræ Chriſti nomen exprimentes, per primos dumtaxat characteres, litterà Græcanicà* P *ſcilicet decuſſatà & ſciſſà per medium ipſo* X. Lib. I. cap. XXV. De vita Conſtan. Neque cruces modò ſignis inſeri voluit; ſed hoc amplius, ſolas: καὶ τῶν χρυσῶν ἀγαλμάτων ὁποῖα πρότερον αὐτοῖς ἔθος ἦν, τὸ μηδέν: *& aurearum imaginum cuiuſmodi anteà ſolebant, nullas.* Intellegit aureas imagines vultúſque Imperatorum. Forma ecce in Nummis. Euſeb. De vita Conſtan. lib. IIII. cap. XXI.

Ex auro

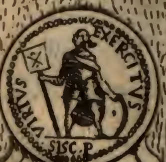

Ex auro

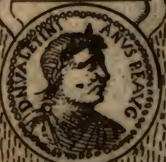

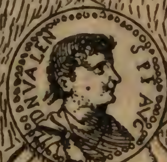
Ex lapide lazuli.

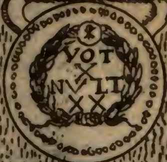
Ex argento.

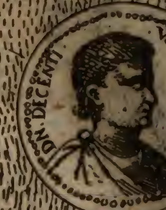

Ex argento.

Ix c

CAP. XVI.

Crux in Militum armis: in Imperatorum capite & manibus; & pro insigni.

NEC verò in Signis solùm Crux expressa, sed etiam ipsorum militum armis. Eusebius: Ἤδη δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὅπλων τὸ τοῦ σωτηρίου τροπαίου σύμβολον κατασημαίνεσθαι ἐποίει: *Iam vero in armis ipsorum militum salutaris tropæi signum iussit exstare.* Ibidem.

In clypeis Christus. Quibus armis? duplicibus, Clypeis & Galeis: sed ita, vt Christi quidem ipsum nomen (litteris & notis, *Crux in Galeis.* quibus in Labaro) clypeis inscriberetur, Galeis autem imponeretur supernè Crux ipsa. Prudentius sic discriminat:

----- clypeorum insignia Christus
Scripserat, ardebat summis crux addita cristis. Contra Symmach.

Et meritò Christus in clypeis, eo ritu quo solent nomina Imperatorum. Atque etiam hodie Constantinopoli sunt columnæ, à Constantino, vt putatur: in quarum basibus clypei cum his notis A ☧ ω.

Crux in Diademate. Sed & crucem in suum caput & ad Diadema Imperator transtulit, hícne, an alius? In Hieronymo quidem lego: *Regum purpuras & ardentes diadematum gemmas patibuli Saluatoris pictura condecorat.* Epist. ad Lætam.

Et in effigie Imperatoris. Et credo ab ipso esse Constantino: qui, *& in figurationibus solidorum & in imaginibus proprijs signum crucis iussit inscribi.* Historia Tripart. Lib. I. cap. IX. Id Sozomenus quoque asserit: Πλαττομένῳ τε ἐν νομίσμασι καὶ εἰκόσι γραφομένῳ ἐκέλευσεν ἀεὶ συγγράφεσθαι καὶ συντυποῦσθαι τοῦτο τὸ θεῖον σύμβολον: καὶ μαρτυροῦσιν εἰς ἔτι νῦν εἰκόνες αὐτοῦ ἐπὶ τούτου ἰσαι τοῦ σχήματος: *Impresso autem sibi in nummis, aut picto in imaginibus, iussit semper adprimi & adpingi istud diuinum symbolum: & testantur etiamnunc imagines quæ in eo schemate exstant.* Statuam etiam sibi erigi fecit Romæ in vrbe mediâ, quæ ma-

ILLVMINA VVLTVM TVVM DEVS.

ΑΠΟ ΝΙΚΗϹ

SVPER TENEBRAS NOSTRAS

HERACLII IMP. NVMMVS AEREVS.

Manu id tenet.

nu hoc salutare signum teneret, cum inscriptione, quam apud Eusebium, qui volet, leget. Et exemplum secuti Imperatores alij, in quorum *Nummis hodiéque cruces variè videmus. Aliàs victoriæ sunt quæ manu eas leuent; aliàs ipsi, ídque dupliciter. aut enim solam eam gestant, aut globulum cui ea infixa. De globulo Suidas etiam tangit, & caussam aperuit, in Iustiniano. Qui, inquit, ἔστησε τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα ὅτι κίονος ἐφ᾽ ἵππου. καὶ τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ φέρει σφαῖραν, ἐμπεπηγότος τοῦ σταυροῦ ἐν αὐτῇ, ὑποσημαίνοντος ὡς διὰ τῆς εἰς τὸν σταυρὸν πίστεως τῆς γῆς ἐγκρατὴς γέγονε. σφαῖρα μὲν γὰρ ἡ γῆ, διὰ τὸ σφαιροειδὲς τοῦ αὐτῆς σχήματος. πίστις δὲ ὁ σταυρὸς, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ σαρκὶ προσηλωθέντα Θεόν: Iustinianus *imaginem suam posuit super columnam in equo. Ea sinistrà manu fert globum, cruce in eo infixà: significante quod per fidem in crucem, terra dominus sit factus. Globus enim terra est, ob hanc eius rotundam formam: fides autem crux, ob Deum qui carne in eà affixus.* Nec tamen Iustinianus inuenti eius auctor: extant Theodosij aliorúmque nummi sic insigniti diu ante illum. Quin obseruo Principes Byzantinos in progressibus publicis crucem hanc prætulisse suâpte manu. Ioannes Curopalates: Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν τοιούτων φορημάτων φορεῖ ὁ βασιλεὺς οἷα ἂν βούλοιτο, τὸν δέ γε σταυρὸν ἐν δεξιᾷ φέρει ἀεί. *E reliquis gestaminibus gestat Imperator qua voluerit cumque: Crucem autem dexterà semper gestat.* Atque infrà: Καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κατέχει τὸν σταυρὸν ὡς σύνηθες ἐστι κρατεῖν τὸν βασιλέα ὅταν καὶ τὸ στέμμα φορεῖ: *Et dextrà quidem manu tenet crucem, sicut sollenne est teneri ab Imperatore, quoties & Stemma fert,* id est diadema. Ab hoc ritu etiamnunc crucifer ille globus inter Sacri illius Imperij insignia: quod tu nunc Rvdolphe Caesar per tot inclytos maiores ad te missum tenes, tenebisque diu (ita voueo) bono Christiani orbis.

*Etiam quorumdam, qui nec Christiani. Occo notat in *Gallieno*, & *Romulo* Augustis.

In globo fixa.

Cum Princeps manu ferebat.

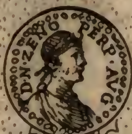
De vita Const. I. c. XXXIII & alibi.

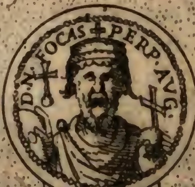
Lib. De offic. Aulę. Const.

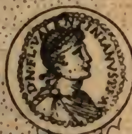

Ex aere

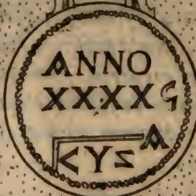

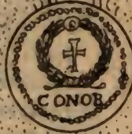
Ex auro

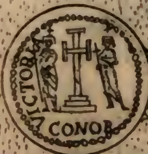
Ex aere

Ex auro

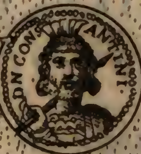

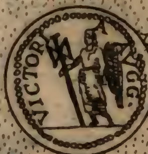

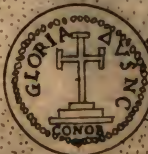
Ex auro

Ex auro

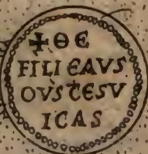

Ex auro

Ex aere

CAP. XVII.
Laudatiuncula Crucis.

SED iam mihi salue

Ὦ ξύλον μακαριστὸν, ἐφ' οὗ θεὸς ἐξετανύσθη.

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit.

Quod his elogijs cum Damasceno lubens meritò assicio: Θυρεὸς καὶ ὅπλον καὶ τρόπαιον κατὰ τοῦ διαβόλου, σφραγὶς, ἵνα μὴ θίγῃ ἡμῶν ὁ ὀλοθρεύων, τῶν κειμένων ἀνάστασις, τῶν ἑστώτων στήριγμα, ἀσθενῶν βακτηρία, ποιμαινομένων ῥάβδος, ἐπιστρεφόντων χειραγωγία, προκοπτόντων τελείωσις, ψυχῆς σωτηρία καὶ σώματος, πάντων τῶν κακῶν ἀποτρόπαιον, πάντων τῶν ἀγαθῶν πρόξενος, ἁμαρτίας ἀναίρεσις, φυτὸν ἀναστάσεως, ξύλον ζωῆς αἰωνίου: *Clypeus & armatura, & tropaeum contra diabolum, signaculum ne tangat nos euersor, iacentium erectio, stantium fulcrum, infirmorum scipio, pastorum virga, reuertentium manuductio, proficientium perfectio, animae conseruatio & corporis, omnium malorum auersio, omnium bonorum conciliatio, peccati pernicies, stirps resurrectionis, lignum vitae aeternae.* Da hanc nobis Ô ÆTERNE.

Sibylla apud Sozom. II. cap. I.
Lib. IIII De Orig. Fide.

FINIS LIBRI III.

DE CRVCE

IVSTI LIPSI
AD EOSDEM LIBROS
N O T AE.

ALLOCVTIO.

AD Textum etiam meum, Lector, visum fuit breuiter hæc notare. Cur non in ipso? quia non pro omnium gustu hæc talia, & plerisque satis est capita rerum delibasse. Caussa etiam, quia placuit quædam explicatius aut firmius iterare. Debui sanè, vt hoc æuum est: in quo calumniæ, vt ille inquit,

Quasi herba irrigua, succrerunt vberrimè.

In culpâ sumus, siue quid commisimus, siue etiam omisimus: & plerisque pulchrum, non nisi τὰς ἀκάνθας τῶν βιβλίων ἐκλέγειν. Ego verò scio *neminem esse tam felicem, qui non subiectus sit errori, & hoc non dementis esse proprium, verùm hominis*. Itaque ne nunc quidem cùm caueo, satis cauero: vtique in isto vario & diffuso scribendi genere, in quo *alius alio plura inuenire potest, nemo omnia*. Quò magis mirum, quosdam nobis insultare: nec cogitare quàm multa ipsi fortasse non repperissent, si primi quæsissent. Non sum tam Lynceus, inquiunt, quàm mihi videor. Egone? testor te summe Deus, non videor: & siquid olim in calida

* *Spinas librorum eligere.*

da

dà illà ætate calidius, abijt, & veris me pretijs nunc æstimo & pendo. Quò longius in hac vitæ vià progredior, magis magisque aspicio circumfusam animo caliginem, corpori imbecillitatem. Heracleitus, vt aiunt, olim dicere solitus, *Se cùm iuuenis esset, nihil scire; cùm senex, nihil ignorare*: mihi planissimè contrà euenit, & qui olim aliquid scire visus, nunc parum aut nihil. Et ò miseri, quid nos, doctrina, fama sumus? Ipsi puluis, illa opinio, ista ventus. Atqui etiam tangunt quasi manum iniecerimus scriptis alienis. Vellem parciùs: certè non merito meo fit, qui prolixè & libenter honorem ingenijs inuentoribusque habitum iui, nisi sicubi Dialogorum ratio & decorum id impediuit. Tale in Saturnalibus. neque negamus virum magnum multa ante nos in eo argumento obseruitasse: sed scripta eius exstant, quid detraximus? Illud tamen non arbitror, ibi aut alibi insigniorem notam aut correctiunculam malà fraude in nomen meum transscriptam. Tetigit aliquis hanc aut illam materiam? quid tum? ego fortassis impleui. Et vt seriò loquar, lectionis aut collectionis tota ista res est: cur alteri imputemus? Tot iam annos, imò lustra, in ijsdem illis scriptoribus versor, voluo reuoluo in easdem curas: malè mehercules de industrià ingenioque nostro sentit, quisquis aut non lecta ea nobis censet, aut neglecta. Vt à fonte quod haurimus, nostrum est, quisque tamen suo vase: sic quod è communibus il-

lis

lis scriptoribus, sed quisque pro iudicij sui modo. Denique legere aut colligere, parum est: seligere, disponere, eloqui, poscit laudem. Hæc & talia satiare nos scriptionis poterant: melior ratio reuocauit, & suasit publico prodesse quà possum. Opes atque arma nostra, stilus. Quem tamen in alium nunquam stringam aut proferam: absit: Christianum me commemini, id est, Sacerdotem pacis: *Habet quidem gloria*, ait Plinius, *præsertim in studijs, quiddam ἀκοινώνητον*: Nolo in me expetat. & quandocumque moriar, feram mecum hanc conscientiam, nullius me famæ inuidisse, quosdam meæ. Quod si æuum hoc parum etiam gratum sit: quid noui? *Suum cuique pretium posteritas rependet*. Tu Lector vale, & iuuantem, aut certè volentem; ama.

Insociabile.

Cap. II.

ABALVM] Exoticam vocem esse per me suspicabar, didici & Hebræã origine à Mart. Antonio Delrio, doctissimo & amicissimo viro. nam illis *Gab*, excelsum: *Gabal*, terminus; aut rectus stipes in agris. Quid nisi tale crux, quæ erecta, & in excelso? Reperio & in Persicarum vocum indice (à Franc. Raphelengio nostro habui) *Gali* notare excelsum. Iam nostras vox quantulum abit, qui Patibulum *Galgam* appellamus? Sed nec Gallica valdè abludit.

Cruces Caucasorum] Potes pro ipsis supplicijs accipere, & cruciariâ morte. Ausonius de hac quoque Prometheâ.

Sic inter rupes Scythicas stetit alitibus crux.
Vnde Prometheo de corpore sanguineus ros.

Iunius Bassus apud Senecam lib. I. Controu. III. *Nihil amplius putabam adijci istius audaciæ posse, quàm quòd in illà cruce Vestam nominauerat.* Nusquam sanè crux, sed virgo deijcienda de saxo erat, Vestam inuocauit, & cecidit illæsa.

Ad Cap. III.

Confixum esse Christo dicit.] Est illud Pauli ad Romanos ca. VI. Ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη.

Cruciarius.] Quo modo & *Verberonem*, *Flagrionem*, *Mastigiam* dicimus, verbere, flagro, mastige dignum. Tertullianus aliter hac voce vtitur. *Febris per cruciarios & mortiferos exitus erogat hominem*: id est, cruciantes. Quâ mente & *Vinum crucium* in Lucilio Festus obseruat, insuaue, acerbum.

AD CAP. IIII.

Σταυρὸς & Σκόλοψ.] Nec tamen nego pluribus etiam verbis in hanc rem vti. Ecce & Ἰκρίον appellant crucem. Scriptor anonymus apud Suidam: Ἰκρίῳ Ἰουδαῖοι τὸν σωτῆρα προσήλωσαν: *Ligno recto Iudæi Seruatorem affixerunt*. Sunt qui ita hoc verbi explicent & vertant in Thucydidis vitâ, quam scripsit Marcellinus: Ἰκρίον ἐπὶ τοῦ τάφου κεῖσθαι. τοῦ κενοταφίου δὲ τοῦτο γνώρισμα εἶναι ἐπιχώρειον καὶ νόμιμον Ἀττικὸν τῶν ἐπὶ τοιαύτῃ δυστυχίᾳ τετελευτηκότων, καὶ μὴ ἐν Ἀθήναις ταφέντων: Ait quosdam opinari Thucydidem peregrè & in exsilio mortuum. *Lignum enim siue Tabulam super sepulchrum eius positum esse. Hoc autem inanis & honorarij tumuli patrium signum & sollenne Atticum haberi, in ijs qui tali infortunio obijssent, nec Athenis sepulti essent*. Sunt, inquam, qui *Crucem* aut *Furcam* vertant, nec mihi probant. Magis est, vt Ἰκρίον hîc lignum nauale sit (peregrinantis, aut absentiæ indicium, quoniam mari ferè ex Atticâ abitur) de quo Hesychium vide9. Ille idem Grammaticus addit: Ἰκρίον, σανίδωμα, ἢ ξύλον ἐν ᾧ κακοῦργοι ξέονται. Melius δέονται. Id esset, *lignum siue axis in quo malefici ligantur*. Atque ita Eustathius in Iliad. x. Σανὶς, ἐν ᾗ τοὺς κακούργους ἔδουν: *Asser, in quo maleficos ligabant*. *In versu* Item Aristophanes: Βασανίζων πάντα τρόπον, ἐν πίνακι 174. δήσας: *Omni modo torquens, in assere ligans*. Reperio & in Eusebio Ἰκρίον pro cruce, & suprà adduxi, lib. II. cap. XII. Σανίδα in hac re dixit Herodotus in extremâ Calliope: Ἀπαγαγόντες δὲ αὐτὸν ἐς τὴν ἀκτὴν, σανίδα προσπασσαλεύσαντες ἀνεκρέμασαν. Quod vertunt: *Adductum hunc in litus depactis humi asseribus suspenderunt*. Vide an non σανίδι legas potius, hoc nostro sensu: *Abducentes eum ad litus, asseri, affigentes suspenderunt*. Esset affixio in stipite simplex.

Κρεμᾶν.] Ita palàm Plutarchus in Cæsare, de piratis: πολλάκις ἠπείλησε κρεμᾶν αὐτοὺς: *Sæpe minatus crucifigere eos*, vt Latini omnes loquuntur & nar-

rant. Est & Antiochi regis edictum, quo philosophos regno pellit, & pœnam etiam affectantibus ponit istam: τῶν δὲ νεανίσκων ὅσοι ἂν ἁλίσκωνται πρὸς τούτοις γινόμενοι, διότι κρεμάσονται, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν αἰτίαις ἔσονται μεγίσταις: *Iuuenum verò quicumque reperientur apud istos, ÿ suspendentur, & patres eorum haerebunt in maximà noxà*. Ita Athenæus recitat lib. XII. sed vtrum de hac nostrâ in cruce suspensione, an de aliâ in trabe accipimus? In trabe, inquam, ad verberandum flagellandúmque. quem morem Græcis Latinísque fuisse, comœdiæ atque alia docent.

Lib. X. parerg. cap. XXIIII.

Aliorum inanes logos.] Ita verè, inanes. Nam Alciati quale est? Ait *Histiaeum Milesium intellegi, quem Sardibus præpositum Artaphernes & Harpagus crucifixerunt, capite desecto & ad regem misso*. Ita Herodotus, inquit, libro sexto. Quod verum est: sed quid Histiæo, cum Achæo? Respondet, *ideò sic vocari à poëta, quia Histiaeus Milesius fuit, Milesii coloni Ionum, Iones Achai. Ergo à Patrià, Achaeus.* Quis color in hoc sermone? Sed nec amicum nostrum audio sine auctore scribentem: *Achaeum intellegi Lydiae regem, qui ob auaritiam necatus in Pactoli aquis pependit.*

AD CAP. V.

Memorem Veneris Proserpina Adonim.] Ausonius fabellam aspicit, quæ est ista. Venus iam olim puerum hunc deamauerat, & vt sola frueretur, clàm deposuerat apud Proserpinam. Sed hæc mox in eâdem flammâ: ac repetenti Veneri negat dare. Lis est, itur ad Iouem. Ille rem sic componit, vt Adonis, quod ad vsum, in tres anni partes secaretur. Primâ, vt Adonis, Adonidis esset: secundâ, Veneris: tertiâ Proserpinæ. Acquieuerunt. sed enim Adonis pronior in Venerem, suum quoque trientem illi tribuit. Hæc Apollodorus lib. III. Bibliothecæ. Ergo istud est, quod Proserpina nunc cruce vindicat. Theocritus & ipse huc aspexit. Eidyll. XV.

Ἔρως

Ἔρπεις ὦ φίλ' Ἄδωνι, καὶ ἐνθάδε κ' εἰς Ἀχέροντα
Ημιθέων, ὡς φαντὶ, μονώτατος.
Migras, ò bone Adoni, istuc & ad infera regna,
Semideûm, vt dicunt, solus

Nam vult non alteri concessum, vt modò ad inferos modò ad superos iret, & alternis copiam sui faceret duabus deabus.

Arbores recisas leuiter.] Ad has, vel ad nudum alium stipitem, allusit Quinctius in epigrammate, quo poëtam Græculum facetè est vltus. Ille Philippum & Macedones insigni victoriâ fregerat, cuius laudem ad Ætolos transferre Alcæus quispiam voluit Græcâ leuitate. Scilicet quia in auxilijs Romanis fuerant Ætoli. Scripserat igitur:

Ακλαυστοι καὶ ἄθαπτοι, ὁδοιπόρε, τῷδ' ἐπὶ τύμβῳ
Θεσσαλίας, τρισσαὶ κείμεθα μυριάδες,
Αἰτωλῶν δ' μηθέντες ὑπ' ἄρεος, ἠδὲ Λατίνων,
Οὓς Τίτος εὐρείης ἤγαγ' ἀπ' Ἰταλίας:
Indefleti, inhumati, his campis esse iacemus
Thessaliæ, cæsi millia ter decies,
Aetolo domiti sub Marte, & Marte Latino,
Quos Titus è latà duxerat Italià.

En Ætolos Romanis præpositos, & quasi hi accessio illorum. Momordit Titum, & vltus est, sed versus versu. Rescripsit alludens:

Ἄφλοιος καὶ ἄφυλλος, ὁδοιπόρε, τῷδ' ἐπὶ νώτῳ
Αλκαίῳ σταυρὸς πήγνυται ἠλίβατος:
Corticibusq; & fronde carens, hac monte, viator,
Alcæo crux defigitur aëria.

Quibus versibus significat crucem defixam ibi stare, quæ hominem illum exspectet. Plutarchum in Quinctio lege: & simul nota, altam hîc Crucem poni, quasi in scelere insigni, suo loco à nobis dictum.

Isidem verò Cererem.] Ipse Tertullianus hoc affirmat, de Coronâ militis: *Prima Isis repertas spicas capite circumtulit.* nam quæ hæc Isis quæ spicas repperit, nisi Ceres?

AD CAP. VI.

Nescio an Mæcenati descripta.] Ambiguè profero, quia etsi Mæcenatis verba nobis faciunt, vix tamen Senecæ, qui velut interpretans subdit: *Suffigas licet, & acutam sessuro* (ita legendum, non *sensuro*) *crucem subdas, est tanti vulnus suum premere & patibulo pendere districtum*. Atqui *pendere*, & *patibulo* quidem, vix est vt conueniat in nostram Acutam. Nisi si tamen patibulum etiam de vno ligno, in quo homo quomodocumque expansus: quod haud nimis velim sperni. Si displicet: alia interpretatio quærenda sit crucis hîc *acuta*. An ideò talis, quia cum dolore acri necat? vt morbi quidam acuti medicis. Lentè probem: & mauelim opinari genus aliquod crucium triste, rarum in quo stipes, cui homo acclinatur, stimulis clauísque acutis sit præfixus. vt cùm acquiescere vellet (*sessuri* vox in Senecâ) pungeretur ac scinderetur in corpore auerso. Nihil super hoc legi, fateor: commentum est merum, nisi si quid iuuat illa Reguli machina, quæ sic armata, & in eam ipse inclusus. Quæ etsi nostra crux non fuit (aumarium potiùs quoddam & arca) tamen & *crucem* Seneca appellauit epistolâ XCVIII. itémque libro de prouidentia cap. III. Certè quidem *Acuta* vocem in Mæcenatis versibus non sic leuiter & in ventum additam, ipse indicat Seneca, qui eam attollit ac repetit (tu vide) quasi in eâ sententiæ momentum.

Iam olim sic legimus.] Nempe in Curis secundis: ídque è libris. tantùm? imò ante me Pincianus, vir fidei & iudicij bonus. Muretus tamen aliter: sed qui benè examinat, stabit à nostrâ. cuius sententia, *Hanc vitam mihi sustine & proroga, etiam sedenti in acutà cruce.*

AD CAP. VII.

Ipsi verterunt ξύλον δίδυμον.] Quod ipsum pro cruce posuit incertus scriptor apud Suidam: Εὑρὼν δὲ Ἴλλουστον φθορέα, ἐκρέμασεν ἐπὶ διδύμου ξύλου: *Inueniens Illustum corruptorem suspendit in gemino ligno.* Id est *cruce*: etsi Suidas interpretatur, τὴν παρὰ ῥωμαίοις φούρκαν. Vide ipsum in voce Δίδυμον, & Ἴλλουστος.

AD CAP. VIII.

Penula aut manui.] In penulâ aut veste monachorum crux, imò & cruces, si rectè capio Nicephorum Gregoram, qui sic de Imp. Andronico monacho nouello Ἄνω μὲν ἐρυθρὸν προὔθηκε τὸν τοῦ θείου σταυροῦ τύπον, κάτω δὲ μέλανα: *Supernè rubrum prætulit diuinæ crucis signum, infernè nigrum,* Duas diuersi coloris cruces appositas videtur dicere: nisi tamen vnam intellegit, sic distinctam. Quod manu autem tulerint, hodiéque in Æthiopibus siue Abyssinis ille mos, vti vulgus reliquum cruces è collo pendulas gestet, monachi hoc amplius etiam manu. Auctor Damianus à Coës in illorum rebus. Illud etiam mihi nouitium lêgi, miseros oppressósque cruces prætulisse, haud aliter quam olim infulas & velamenta. Ligurinus lib. VIII. de Italis hoc notat, qui ius auxiliúmque poscebant ab Imp. Frederico:

—— ex omnibus vndique multi
Vrbibus ac vicis aderant, queruloq; ferebant
Innumeras clamore cruces. hoc quippe querelas
More solent aperire suas.

Cum anulo vel ansulà.] Ansulam Becanus facit, & interpretatur (ita ingenium & scopus viri fuit) μυστικῶς, quasi moneamur apprehendere crucem, & eam tenere. Quid si oculum esse dicam? Iuuet ali-

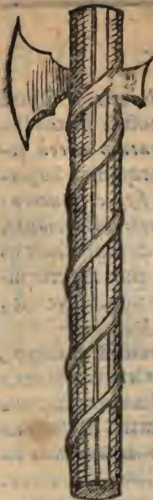
quid Macrobius, qui inter notas Ægyptiacas refert, & significare ait Solem. Lib.1.Saturn.cap.xx1. *Osirim Aegyptij vt Solem esse asserant, quoties Hieroglyphicis litteris suis exprimere volunt, insculpunt sceptrum, inq; eo speciem Oculi exprimunt, & hoc signo Osirim monstrant: quia Solem, Iouis oculum, appellauit antiquitas*. Et sanè quia signum hoc Tau *Vitam venturam* designauit: nónne appositè Sol asscriptus, qui auctor vitæ?

Ad Cap. x.

Vnicornis enim cornua.] Curiosè & pænè dixerim morosè explicat Iustinus. simplicius multo Tertullianus aduers. Iud. cap. x. *Tauri decor eius, cornua vnicornis cornua eius, in eis nationes ventilabit pariter vsque ad summum terræ. Non vtique Rhinoceros destinabatur vnicornis, Nec Minotaurus bicornis: sed Christus in illo significabatur. cuius cornua essent crucis extima. Nam & in antennà nauis, quà crucis pars est, hac extremitates huius cornua vocantur. vnicornis autem medij Stipitis palus.*

* Ἄλλων μὲν καὶ τῶν τροπαίων.] Mutilus locus. & aptant quidem hæc ad trophæa vulgarium, siue monumenta victoriæ: ego cùm in verba intendo, ambigo: & nescio quid de fascibus potius subolet dictum. *Per illos* (ita verterim δι' ὧν) *progressus in publicum fiunt*: illi verè *signa imperij & potestatis*. Atque cum insertâ securi, crucem referunt planissimè. Nónne etiam Tropæa? inquies. Quis nescit? sed præfuit fortasse aliquid de Tropæis illis: hîc magis de fascibus (mihi quidem) dixisse videtur. Nec moueor quod τροπαίων voce vtatur: nónne & suprà Malum in naui sic vocauit? & Eusebius etiam Labarum illum militarem. Possunt & verba alia excidisse. Nec pono tamen ista, sed propono.

Αὐτο-

Αὐτοκρατόρων ἀποθνησκόντων τὰς εἰκόνας.] Quæ illæ sunt? quis me docet? In Nummis, in statuis nihil tale video, nec vsquam in cruce propositos Principes defunctos. Subdubitabam an ad aquilas respiceret, quæ volantium habitu, & in cælum tendentium passis alis conspiciuntur in Nummis, & additum CONSECRATIO. Scilicet quasi Iouis illa ales animam defuncti ferret in gremium Iouis. Certè quidem eam formam crucis esse & Patres monent & res ipsa docet. Sed non placet. Hoc nunc magis, intellegere eum imagines defunctorum Principũ, quæ ordine innexæ in militaribus signis. Nec enim viuorum solùm illîc effigies, sed magis mortuorum. De isto ipso æuo Constantini Eusebius, libro II. De vitâ eius, cap. XVI. Describit Licinij milites in pugnam, more veterum, id est, gentilium exeuntes: οἱ δὲ, inquit, πολυπληθείᾳ θεῶν θαῤῥοῦντες σὺν πολλῇ δυνάμει χειρὸς στρατιωτικῆς ἐπῄεσαν, νεκρῶν εἴδωλα θανόντων ἐν ἀψύχοις ἀγάλμασι προβεβλημένοι: *Hi quidem numero deorum freti cum multâ manu militari ingruebant, mortuorum imagines in signis inanimatis præferentes.* Et scripsi de hoc more in Militiâ Romanâ. Ergo hoc Iustinus exprobrat, Vos, inquit, cruces colitis, cùm Imperatorum & quidem Diuorum imagines proponitis in hastis & vexillis, quid nisi in crucibus? Nam ea illis figura. Respexi etiam aliquando ad Tertullianum, in Apologetico: *Quod non simulacrum prius argilla deformat, cruci & stipiti superposita?* Sed hoc diffusum nimis est, nec tangit Imperatores.

AD

AD CAP. XI.

Populariter & ad caussam Cicero dixerit.] Quod historicâ fide,non opinor. Plinius non ei fautor lib. XXXVI. cap. XV. *Nouum & inexcogitatum anteà postea\-q; remedium inuenit ille rex* (Tarquinius Superbus) *vt omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora, spectanda ciuibus, simul & feris volucribusq; laceranda.* Nam liquet eum loqui de mortuis & ijs qui se interficerent laborum tædio, quos ille crucifixit. At non id in viuis vsurpauit primus, vt ait, vltimúsque.

Arboribus suspendunt.] Haud iniuriâ ambigo, ad vtram pœnam referam, laquei, an Crucis. Nam nec verba alterutrum euincunt, nec alia exempla. Lego in Martyrologio, die XIIII. Martij. de duobus Monachis, *quos Longobardi suspendio necauerunt in arbore* In ipsis Longobardorum Legibus, Tic. c. XIV. *Si seruus regis Morth fecerit, ita decreuimus vt componatur ipsa persona sicut adpreciatus fuerit: & seruus ipse super fossam mortui appendatur, & in eum vindicta detur, & sit caussa finita.* Plurium (antiquorum quidem) nunc non memini: & hæc ipsa incerta, nec diiudicauerint litem.

IVSTI LIPSI

AD LIBRVM II. NOTAE

CAP. II.

APVT *obnubito.*] Quod plerifque puniendis factum, præfertim fi gladio. Hegefippus lib. v. cap. XLVII. *Dum percuſſor moratur, clauſis iam faſciolâ oculis, ſeſe proripuit ad Romanos.* In vitâ Cypriani: *Poſteà verò B. Cyprianus manu ſuà oculos ſibi texit.* Sed & cum ducerentur ad carcerem, aut ad mortem, caput tegebatur. Tacitus IIII. Annal. *Trahebatur damnatus, quantum obductà veſte & aſtrictis faucibus niti poterat, clamitans.* Ammianus lib. XIIII. *Carnifex rapinarum ſequeſter, & obductio capitum, & bonorum vbique mulctatio.* Imo & torquendis hoc factum. In Curtio lib. VI. de Philotâ: *Dum obligantur oculi, dum veſtis exuitur, deos patrios, gentium iura inuocabat.* Propriè autem de crucifigendis, vetus illud carmen quod iam explico: & in libro Efther, cùm Aman ad crucem rapitur, *Statim operuerunt faciem eius.*

AD CAP. III.

Αστραγαλωτὰς μάστιγας.] Addo, fi noffe lubet, quafdam etiam dictas στραγγαλωτὰς, iftis haud abfimiles, contortas fcilicet & nodofas. Suidas: στραγγαλιῶδες, διεστραμμένον· Καὶ στραγγαλωτὴ μάστιξ. Addit deinde verba incerti fcriptoris: Ο δὲ ἐκέλευσεν αὐτὸν μαστιγῶσαι τῇ στραγγαλωτῇ μάστιγι.

AD CAP. V.

Quid opus erat auxiliatore & subsequâ, qui adleuasset?] Ita vulgata quidem opinio est, dumtaxat adleuasset. At D. Hieronymus in Matthæum censet etiam tulisse, sed seorsim & post Christum. Nam cùm Ioannes apertè scribat Christum tulisse, alij tres Euangelistæ Simonem Cyrenæum: ipse conciliat, & *hoc intelligendum est*, inquit, *quòd egrediens de Prætorio Iesus ipse portauerit Crucem suam: posteà obuium habuerint Simonem, cui portandam crucem imposuerunt.*

AD CAP. VII.

Super lignum se ipsum extendit.] Quid si de transuersario tantùm ligno capias, in eo figi solitos, & deinde subduci atque appendi? Pugna omnis cesset; & breuiter fortasse rem dixi.

AD CAP. VIII.

Clauis aut funibus.] Nescio an Lucanus non vtrosque memoret in his occultioris sententiæ versibus; qui quoniam toti ad crucem, ponamus, & retegamus. Lib. VI. de magâ Thessalâ.

----- Laqueum nodosq; nocentes
Ore suo rupit, pendentia corpora carpsit,
Abrasitq; cruces, percussaq; viscera nimbis
Vulsit, & incoctas admisso Sole medullas:
Incertum manibus chalybem, nigramq; per artus
Stillantis tabi saniem, virusq; coactum
Sustulit, & neruo morsus retinente pependit.

Quod ait *laqueum & nodos nocentes*: alij *nocentum* edunt: atque ita haud incommodè ad vincula aptes, quibus noxij ad cruces astricti. Tamen in aliquot scriptis libris, *recentes*, & id malum: credámque

ad

ad suspendiosos dumtaxat referendum, & qui seipsos illaquearunt. Reliqua iam de Cruce: & *percussa viscera nimbis, & incoctas sole medullas.* signanter dixit de corporibus quæ (vt lib. II. cap. XV. scripsi) in crucibus relicta, situ marcida & tabida fiebant, quatenus volucres non laniarent. Iam *Incertum manibus chalybem*, clauos intelligi liquebit, si emendes *Insertum*. Nam hos quoque appetitos ad Magicas artes Apuleius ostendit, in describendâ ferali illâ officinâ, lib. III. *Hic nares & digiti, illic carnosi claui pendentium.* Sed & amplius de his funibus addo. Videri, quorundam iudicio, necessarios fuisse in omni fixione. Nam volunt manus ligatas, ne se subducerent ad ictum aut commouerent. tum etiam vt firmiùs & cum adminiculo pendêrent. deinde & alterum funem ad pectus, corpus ambijsse sub ipsas alas, eóque subleuatum hominem & attractum in summam crucem. Id porrò factum admotis vtrimque scalis. Eius sententiæ vir stirpe & moribus antiquis Ioannes Boisotus est, qui amicè hoc suggessit. Et sanè de scalis, apponere eas pænè necessarium videtur, vtique ad Erectam crucem. Quomodo aliàs subduxeris, aut fixeris? Etiam de funibus sunt quæ suadeant, præter antè dicta. vt Hilarius de Trinitate lib. X. *Penduli in cruce corporis pœna, & colligantium funium violenta vincula, & adactorum clauorum vulnera.* Iungit simul & funes & clauos, vt Lucanus. Etiam illud Christi vaticinium in Petri mortem, poscit funes. Ioannis cap. XIX. *Extendes manus tuas, & alius te cinget.* Cinctio ista vinculorum in cruce est. Theophylactus: τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἔκτασιν καὶ τὰ δεσμὰ δηλοῖ: *Extensionem in cruce & vincula notat.* Tertullianus in Scorpiaco: *Tunc Petrus ab altero cingitur, cùm cruci adstringitur.* Videndum an non in Ausonij Cupidine simile, qui adstrictus describitur, & mox addit, *Adfigunt.* Atque ecce in tabula formam duplicem fixionis, pro duplici subductione.

Æschylus μασχαλιστῆρα appellat, in Prometheo.

Tres

16

17

Tres repperit.] An & duas latronum transtulit, non cultus sed memoriæ caussâ? Videtur ex Suida, si tamen ex meo nunc sensu corrigendus. In voce φόρος inquit: κάτωθεν τοῦ φόρου κεχωσμένοι ὑπῆρχον δύο στρατηγοὶ τῶν δύο λῃστῶν, καὶ σκεῦον μύρου ᾧ ἠλείψατο ὁ Χριστὸς, καὶ πολλὰ ἕτερα σημειοφορικὰ, τεθέντα μὲν παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, ἀφανισθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου: Nam puto legendum δύο σταυροί. Qui verò fuerint στρατηγοὶ, siue *duces duorum latronum?* nec id sit idonei vllius sensus. Vertam igitur: *Infra forum defossa erant duæ cruces duorum latronum, & vasculum vnguenti quo Christus vnctus, & alia multa insignia, posita quidem à Constantino magno, sublata vero sub Theodosio magno.* Admonitus posteà per litteras sum à Ioanne Liuineio amico nostro, seriò & sine ambitione docto, vitium esse ab imperitia transscriptorum. qui cum in autographo repperisset στοὶ, quod compendiariâ illâ scripturâ σταυροὶ erat, fecerunt flagitiosè στρατηγοί.

AD CAP. IX.

Ἀμεμβήτῳ γε.] Ita benè & doctè Franc. Nansius, cùm anteà esset ὁμοβήτῳ. Et sanè claui isti grandes: atque ita ipse Nonnus idemtidē σιδήρεα κέντρα appellat, *stimulos ferreos.*

Contrà tendunt alij & suggerunt quaternos.] Atque ego, etsi negaui me decidere, pronior sum in hanc partem. In templis Græciæ hodie intellego passim Christum cruci affixum, disparatis pedibus sic pingi. Vidimus id ipsi Venetijs in gentis eius templo, tum & alibi in antiquioribus picturis. Audio & Treuiris clauum qui asseruatur, disertè in memorijs antiquis scribi *clauum pedis dextri.* Addo autem, Constantinum Imperatorem quosdam ex his clauis (id quoque multitudinem suadet) inseruisse capiti statuæ quam suo nomine Constantinopoli posuit. Zonaras: Ὁ δὲ θειότατος αὐτοκράτωρ εἰς οἰκεῖον ὄνομα τὸ ἄγαλμα (τοῦ Ἀπόλλωνος) ἔστησε, τῇ κεφαλῇ τούτου τινὰς τῶν ἥλων ἐναρμοσάμενος, οἳ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου προσεπατταλεύσαν τῷ σωτηρίῳ σταυρῷ.

AD CAP. X.

Extensus ambas manus.] Proprium hoc Crucis, extendi.

di. Itaque Euangeliorum vetus Gothica translatio (auctor Antonius Morillonus) vertit identidem Crucifigere, Vscaemen, quasi dicas extendere, & quidem propriè de pannis, quos in palis vallísque distendit fullo. Ea extensio ad manus maximè refertur. Artemidorus lib. I. cap. LXXVIII. Εἰ δέ τις ὑψηλὸς ἐπί τινος ἀρχοῖτο, εἰς φόβον καὶ δέος πεσεῖται. κακοῦργος δὲ ὤν, σταυρωθήσεται, διὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν τῶν χειρῶν ἔκτασιν: *Si quis sublimis in loco quopiam saltet, in periculum & metum incidet. maleficus autem existens, crucifigetur, ob altitudinem & manuum extensionem.* Epictetus apud Arrianum, ab hac caussâ comparat salsè eos qui in balneis se distendunt & lauandos fricandósq. præbent, cum crucifixis. lib. IIII. Dissertat. cap. XXVI. Ἵν' ἐν τῷ βαλανείῳ ἐκδυσάμενας, καὶ ἐκτείνας σεαυτὸν, ὡς οἱ ἐσταυρωμένοι, τρίβῃ ἔνθεν καὶ ἔνθεν: *Vt in balneo exutus & teipsum distendens, vt solent crucifixi, friceris hinc atque illinc.*

Vestigium huius tabellæ exstare audio.] Imò & video: ac misit ad me Dionysius Villerius vir veteri doctrinæ & mihi valdè amicus ectypon nummi Græcanici veteris, qui aureus asseruatur in monasterio Laetiensi in Hannoniâ, quem ecce habes.

H

Inſcriptio in eo eſt: Κόσμου τὸ λύτρον αἷμα τοῦ θεοῦ λόγου: *Mundi redemptio, ſanguis Dei verbi.* Miſſus is nummus cum alijs ſacris donarijs eſt ab Henrico Imperatore, tunc Conſtantinopoli, anno Chriſti ∞. CC. VIII.

AD CAP. XI.

Περιαχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου.] Id dicunt circunduci; ſicut Traduci, cùm oſtentui dumtaxat per ora populi ducebantur, & ſæpe alibi puniendi. Suetonius in Tito, cap. VIII. *Hos* (Delatores) *nouiſſimè traductos per amphitheatri arenam, partim ſubijci in ſeruos ac venire præcepit, partim in aſperrimas inſularum auehi.* Neſcio an Martialis verſus, qui iamdiu cubat in morbo, ſic ſanandus, lib. I. de hiſipſis Delatoribus & Titi facto:

Turba grauis paci placidæq; inimica quieti,
Quæ ſemper miſeras ſollicitabat opes:
Traducta eſt titulis, nec cepit arena nocentes.
Et delator habet quod dabat exſilium.

Titulis enim vult traductos Delatores. quomodo? nónne omnium vnus eſt communis? non hîc: quia additum, quos & quàm illuſtres quiſque detuliſſet. Exempli cauſſâ: *Hic eſt Titius qui Camerinum detulit. Hic, qui Lateranum.* & talia. In libris legitur: *Traducta eſt gatulis*, in alijs, *Tradita Gætulis*: & emendarunt, *Traducta eſt Gyaris*, quod ego & ratio facilè refellant.

Πίνακος αὐτὸν προάγοντος.] In tabellâ enim hæc talia ſcribi ſolent: ſicut & Titulus Seruatoris. Cyprianus de montibus Sinâ & Syon: *Pontius Pilatus impulſà mente è Deo accepit Tabulam, & titulum ſcripſit tribus linguis: & in capite ligni clauis tribus Tabulam cum nomine regis Iudæorum confixit.* Ex cuius verbis vides etiam Tabulam non ſuper lignum (vt multi repræſentant & pingunt) ſed in ipſo ſupremo ligno clauis fixam.

De quo more alij.] Inter eos P. Faber libris Semeſtriũ; vbi & ſparſim plura de Cruce, & quædam ſelecta atque edecumata.

AD CAP. XIIII.

Diſparata hæc ſupplicia.] Notauit & publicè ante nos

nos monuit Cæſar Baronius, vir ſacra profanáque doctus, in Martyrologio. Sed cur frangebant ijs, quos ſtatim mortuos vellent, crura? An non cauſſa in Plinio? Ille lib. XI. cap. XLV, notat in ijs vitalitatem eſſe: atque addit. *Namque in ipſâ genus vtriuſque commiſſurâ, dextrâ læuaq́; à priore parte, gemina quædam buccarum inanitas ineſt: quâ perfoſſâ, ceu iugulo, ſpiritus fugit.* Aliud autem eſt à fragio crurum, *Exſecare crura:* quod in Ammiani lib. XXII. leges, in oratione Iuliani: *Quiſque agmini cohærens incedat, ſciens quod, ſi remanſerit vſquam, exſectis cruribus relinquetur.* Hoc enim proinde eſt, quaſi dixiſſet, neruis aut ſuffraginibus inciſis. Vetus ſæuitia, & Annibali vſurpata in Romanos. Ennius: *His pernas ſuccidit iniqua potentia Pœni.* Potentia Pœni, more Græco, eſt Pœnus. Liuius de eâipsâ re, in clade Cannenſi: *Quoſdam iacentes viuos ſucciſis feminibus poplitibusq́; inuentos fuiſſe.* nempe ne attollerent ſe, & vt deſolati morerentur. Vſurpatum eſt Tyrannis in Chriſtianos. Sozomenus lib. I. cap. X. de Paphnutio & Maximo: quos, inquit, Μαξιμῖνος ἐν τοῖς μετάλλοις ἐργάζεσθαι κατεδίκασε, τοὺς δεξιοὺς αὐτῶν ἐκκόψας ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς ἀριστερὰς ἀγκύλας ἀποτεμών: *Maximinus ad opus metalli condemnauit, dextros eorum oculos excutiens & ſiniſtri pedis ſuffragines abſcindens.* Euſebius oſtendit aduri etiam ſolere, lib. VIII. cap. XII. vbi quorundam meminit τοὺς λαιοὺς πόδας κατὰ τῶν ἀγκυλῶν καυτῆρσιν ἀχρειουμένων: *qui ſiniſtris pedibus, circa poplites, ferro aduſtis, inutiles facti eſſent.*

Liberi non immunes.] Lego in Euſebij lib. VI. cap. XIX de Apollonio Martyre, cùm is ſub Commodo Principe delatus eſſet vt Chriſtianus, accuſatori, ex lege, crura fracta fuiſſe. Verba huic rei: ὅτι μὴ ζῆν ἐξὸν ἦν, κατὰ τὸν βασιλικὸν ὅρον, τοὺς τῶν τοιῶνδε μηνυτὰς, αὐτίκα κατάγνυται τὰ σκέλη: *quoniam viuere nefas, iuxta legem Principis, talium delatores, ſtatim crura ei fracta ſunt.* Sed cuius Principis hæc lex tam commoda in Chriſtianos? Non opinor ipſius Commodi. Nunquid M. Aurelij? de quo Tertullianus Apolog. cap. V. *Qui ſicut palàm ab eiuſmodi homini-*

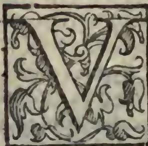
bus (Christianis) *pœnam dimouit*; *ita alio modo palàm dispersit, adiectà etiam accusatoribus damnatione, & quidem tetriore*. Et quod ait de *damnatione tetriore*, possis vel ad Crurifragium istud referre: vel ad Viuicomburium, quo affici accusatores Christianorum iubet eiusce Principis epistola apud Onufrium in Fastis expressa.

AD CAP. XV.

A Sole ac pluuià corrumpi.] Exemplum huic rei etiã in libris sacris, vt Reg. II. cap. XXI. *Dedit eos* (septem viros) *in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram Domino. Tollens autem Respha filia Aia cilicium substrauit sibi supra petram ab initio messis, donec stillaret aqua super eos de cælo, & non dimisit aues lacerare eos per diẽ, neque bestias per noctem*. Hoc de pluuiâ: de sole, in Artemidoro lib. V. Ἔδοξέ τις λαμπάδας ἀπὸ τῆς ἑστίας μὴ δύνασθαι ἀνάψαι, καὶ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀνάψαι ἐσταυρώθη. καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τῷ οὐρανίῳ πυρὶ ἐθάλπετο: *Visus aliquis faces è foco non posse accendere, & à cælo eas accendit. crucifixus est. atque hoc modo igne cælesti concalefactus*.

IVSTI LIPSI AD LIBRVM III. NOTAE

CAP. III.

ERBERATVM *patibuloq́; constrictum*.] An ergo huc referas Dionis etiam illud lib. XLIX. de Antonij sæuitiâ in Iudææ regem Antigonum? τὸν δὲ Ἀντίγονον, inquit, ἐμαστίγωσε σταυρῷ προσδήσας (ὃ μηδεὶς ἄλλος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπιπόνθει) καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἀπέσφαξεν: *Antigonum flagellauit cruci siue furcæ alligans* (*quod nemo alius rex à Romanis*

nis

nis vnquam passus erat) ac posteà interfecit. Verba ita præferre videntur : nec abhorreat ab Antonij impotentiâ, vt seruiliter sæuierit etiam in regem. Tamen verius puto vt capias vertásque *Palum*. Vt palo, inquam alligatus fuerit, solenni Romanis more, & tum securi percussus. Quod ipsum huic Antigono factum, etsi Dio non expressit, notauit Strabo, citante Iosepho (nam hodie non exstat) lib. XVI. Antiq. cap. I. Ἀντώνιος Ἀντίγονον τὸν Ἰουδαῖον ἀχθέντα εἰς Ἀντιόχειαν πελεκίζει, καὶ ἔδοξε μὲν οὗτος πρῶτος ῥωμαίων βασιλέα πελεκίσαι: *Antonius Antigonum Iudæum Antiochiam perductum securi percutit. & visus est primus Romanorum securi subiecisse regem*. Idem Plutarchus, in Antonio.

Furcillæ, quibus homines suspendebant.] Nec negauerim tamen, etiam ita accipi posse, quasi his furcillis sublatum erectúmque ipsum patibulum, postquam homo in eo affixus. Non enim dicit *in quibus*, sed *quibus suspendebant*. Certum enim est siue funibus subduci in stantem crucem debuisse, siue furcis. nisi quis admotas arbitretur & scalas. Λεπτολογήματα hæc videantur, sed necessaria rei capiendæ.

Patens hæc transuersaq; pars sic dicta.] Strictè & propriè inquam. Aliàs quis nescit totam crucem sæpe venire in hoc nomen? Sallustius vtro modo acceperit haud dixerim, in loco vitiato. Fragmentum est apud Nonium è IV. Histor. *In quis notissimus quisque aut malo dependens verberabatur, aut immutilato corpore improbi patibulo eminens affigebatur*. Lego *mutilato corpore:* quia mos ille frequens Orientalibus, vt priusquam crucifigerent admutilarent, aut etiam per tormenta necarent. Exêpla habes in hoc libro, cap. XII. & alibi. At illud *improbi*, qui reformandúm ignoro. Tentaui olim *in proris*. An & *improper* quod sic compositum pro simplici, vt *inante* & talia, apud Tertullianum reperies Exhortat. ad Castitat. cap. X. An etiam *improbè?* vt sit corpus fuisse improbè mutilatum? Credo enim hæc narrasse de sæuitiâ Mithridatis in Cyzicenos, quos terrâ marique obsêdit.

AD CAP. V.

Facie quà nostrum hodie patibulum.] Quæ sententia fuit Antonij Morilloni, viri summi futuri si diutiùs vixisset. Argumenta habebat (vidi & legi in epistolâ eius ad Lindanum, quam heredes adseruant) quod id referret formam Iugi: ferre autem iugum, ignominia & quasi comminatio huiusce mortis. itaque illinc petenda forma. Amplius, Liuius ait lib. 1. Romanos *spectasse furcis duodenos à terrà spectacula alta sustinentibus pedes:* eas furcas proclinantia vtrimque ligna fuisse cum tertio transuersario supernè immisso, quod genus *Capreolos* Latini vocant, & nos hodie *Schragas*: ergo hanc esse faciem Furcæ. Tertiò Hebræos hodiéque suum Tau sic pingere: cum eo autem comparari passim: tale igitur esse. Credo etiam addere (non firmiter nunc commemini, sed addi potest) Ausonium cum Φ. litterâ Græcâ Crucem comparare: at ea quoque istuc abit. Sed hæc sententia, etsi arguta, proba mihi non est ob multas caussas, atque hanc vnicam firmissimam, quòd refellunt spectiones & monumenta omnia antiqua, omnia inquam consensu. Quid Christianis nobis fiet, si ipsa imago crucis aliter vbique non pingenda solùm, sed manibus cottidie deformanda? At enim iugum tale olim. Ita, sed quid ad rem? militaris saltem ignominia illa fuit: & liberorum ea hominum, non seruorum, vt latura furcæ. De Liuio, nihil impedit Furcas nostro vulgaríque more intellegi, quibus ligna transuersa iniecta, & super ea asseres, ad spectandum insistendúmque. Fit & hodie, & olim primas domos sic erectas ex Possidonij sententiâ puto Senecam alibi tradere, & vti pariter voce *furca*. De Hebræis, verum est, sed hodiernis. Priscas eorum litteras alias & diuersiformes fuisse, periti eius linguæ atque ipse Hieronymus tradiderunt. Iam de Ausonij versu, is talis:

Et crucis effigie Palamedica porrigitur Φ.

Lectionem non muto, etsi alij libri proferunt *gruis*: nec id malè. Sed esto *crucis*: verissimum est in nostrâ etiam formâ.

formâ. quomodo? in cruce inquam vestitâ, & in quâ homo appensus. Vide faciem & pendula à ligno brachia, est hæc ipsa litteræ forma. Sed enim cùm multa de Furcâ, & variè dubiéque dixerim, hoc etiam lubet. Quid si ipsa crux nostra vulgaris, vetus furca sit? Plutarchus cum temonis aut *iugi sustentaculo confert: certè in antiquis curribus tale reperio, qui sunt in Columnâ Traiani aut Antonini. Vide imagines. Dixeris hoc non falsò iugum sustinere aut sufferre, quà collo supero boum impositum est, & iugum illi adnexum. Sed & ipsum temonem: (nam

* Facit huc quod supra in Minutij verbis: *Cùm erigitur iugum crucis signum est.*

lectio Græca variat, vt dixi) hoc ipso, quod ita in collo firmum, temonem attollit & prohibet à casu aut delapsu. An & ad Dionysii descriptionem aptari potest? potest dupliciter. Siue vt à pectore stipes longior & ipse temo propendeat: siue potius vt à tergo, quod res magis poscit. In figuris vide & cogita.

Subijcio & formam crucifixionis quam imaginabatur & delineabat Morillonus.

AD

AD CAP. VII.

Impudicas ancillas ſic puniri.] Et eſt ſanè ignaua mors, & *Fœminea* etiam Panegyriſtæ dicta. *Alteri manibus ſatellitum Britannorum gula domi fracta, & inuſta fœminea mortis infamia, vt ſcilicet maluiſſe vir ferri amantiſſimus videretur laqueo perire quàm gladio.* Victor *poſtremam* appellauit, viliſſimámque, in Maximiano: *Pœnas mortis genere poſtremo, fractis laqueo ceruicibus luit.*

Patibu-

Patibulum vulgò Furcà dicitur.] Quo ipſo ſenſu inferiores Græci dixerunt φυλκίζειν *in furcam agere*, aſperiore illâ litterâ mutatâ. Cedrenus in Iuſtiniano Rinotmetâ. Ἐν τῷ τείχει πάντας ἐφούλκισεν: quod vertendum eſt. *In muro omnes de furcà ſuſpendit*. Docet Zonaras qui in eaipſâ re: Ἐν ξύλοις παρὰ τοῖς τείχεσιν ἀπῃώρησε: *In lignis apud muros ſuſpendit*. Credo autem hanc Furcam primò non niſi dimidiatum Patibulum fuiſſe, id eſt, facie adhuc aliquâ Furcæ: paullatim, & quo plures appendi poſſent, immutaſſe.

AD CAP. IX.

Iniectis per crura funibus.] An magis placet hic ſenſus, Funes ipſos per crura eorum traiectos & tranſmiſſos? Tale in Curtio lego Alexandrum vſurpaſſe in Batin quendam, lib. IV. *Per talos ſpirantis lora traiecta ſunt, religatumq́ ad currum traxere circa vrbem equi*. Id factum à rege exemplo Achillis, qui Hectorem ſic fœdauit, vt Curtius inibi notat. Sed tamen Ammianus *Iniectos* ait, non *Traiectos*: nec id ſupplicij credam vulgò vſitatum.

AD CAP. X.

Moriturum in ipſis, non per ipſas.] Præter exempla quæ dedi, hoc rarum videatur in Philippo, de quo Euſebius in Chronico, anno XII. Claudij: *Philippus Apoſtolus Chriſti Hierapolim Aſiæ ciuitatem, dum Euangelium populo nunciaret, cruci affixus, lapidibus opprimitur.* Quaſi in ipſâ cruce lapidibus obrutus eſſet. Atque hoc quidem in vulgatis libris, in veteri & probo meo manuſcripto veſtigium non eſt horum verborum.

AD CAP. XIII.

Viri fide digni afferunt.] Inter eos eximius Theologus Alfonſus Ciacco, qui de ſignis Crucis nunc nuper accuratè ſcripſit.

Iam illa Amanis prœalta.] De quâ accipienda quæ in Codice Iuſtinianæo leguntur, De Iudæis & cælic. vbi ſcribuntur *Iudæi quodam feſtiuitatis ſuæ ſollenni, Aman ad pœnæ quondam recordationem incendere, & ſanctæ crucis adſimilatam ſpeciem in contemptum Chriſtianæ fidei exurere,*

rere, atque id facere deinceps vetantur. Totidem pænè verbis in Cod. Theod. lib. XVI. tit. VIII. Ex quibus vides Iudæos Amanis inimici ſui mortem annuâ memoriâ repræſentaſſe,& in cruce ſuſpenſum cum eâ ipsâ combuſſiſſe: ſpecie Amanem, re & mente Seruatorem & noſtrã crucem. Ideò meritiſſimò interdicti.

Nouus etiam orbis.] In quo ſanè hoc mirum, cruces repertas fuiſſe pluritariàm in templis atque in ſepulchris. De Indiâ Occiduâ loquor. Quâ origine aut fine? neſcimus,niſi iam tunc prouidus ille Deus exſtare voluit omen & ſignum dominaturæ illic crucis.

AD CAP. XIIII.

Edicto prohibitum manet.] Atqui in Panegyricâ oratione,ſanè diſertâ, quæ Theodoſio dicta,mentio etiam crucis quaſi licitæ & manentis. *Et poſt hanc tu vocem, non illum in crucem tolli,non culleo inſui,non diſcerpi in fruſta iuſſiſti*. Et fieri ſanè poteſt vt apud gentiles, & Chriſto aduerſos, ſupplicium etiam manſerit. ſicut de Slauis in Helmoldi Chronico ſcriptum lib. I. *In illis diebus Slaui quendam Danum ſuffixerunt cruci*: In ignominiam ſcilicet diuinæ crucis.

AD CAP. XV.

In hoc vince.] Nummis hoc pluribus expreſſum cernitur,atque etiam quibuſdam vberius. *In hoc ſigno vince*. Sanè Chriſtiani libenter appellarunt *Signum dei*,aut *Chriſti*, ipſam crucem, quaſi Imperatoris illius teſſeram aut vexillum. Iuſtinianæo Codice vetatur, *ſignum ſaluatoris Chriſti humi vel in ſilice inſculpi*. Quid,quod Græci interpretes ſic legem Scæuolæ accipiunt,XXXVIII De aur.arg.mund.? *Fieri volo iubeoq́; ſignum dei ex libris centum*. Accipiunt inquam,& reddunt *Crucem*. An verè? minimè. ſcimus *ſignum dei* ſtatuam eſſe apud Scæuolam ſiue Solis, ſiue indigenæ cuiuſpiam & familiaris dei. Sed pietas,non error,Græcos eò traxit. Monuit ſuper hac interpretatiunculâ Petrus Oranus, iuris & litterarũ conſultus,& germanum in modum mihi amicus.

Ex χρυσοῦ σχεδιάσας σταυρόν.] Quem ſuo æuo extitiſſe

in

in Palatio Socrates asseuerat, Eccl. Hist. lib. 1. cap. 1. Τούτῳ πειοθεὶς τῷ χρησμῷ, κατασκευάζει μὲν τὸ σαυροειδὲς τρόπαιον, ὃ μέχρι νῦν ἐν τοῖς βασιλείοις φυλάττεται: *Huic oraculo fidem habens, conficit simile illud cruci tropaum, quod vsque nunc in regiâ seruatur.* Idem Cedrenus: τότε σαυρὸν χρυσοῦν σχεδιάσας, ὅς ἐστι μέχρι καὶ νῦν: *Tunc crucem auream efformans quæ etiamnunc exstat.* Non opinor tamen hanc esse, de quâ Suidas. σαυρὸς ἐπὶ τὸ βόρειον τοῦ φόρου μέρος ἵστατο, ὡς εἶδεν αὐτὸν Κωνσαντῖνος, χρυσέμπλαστος ἐν τοῖς ἀκρωτηριακοῖς στρογγύλοις μήλοις, ἔνθα καὶ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καθεωρῶντο χρυσέμβαφοι: *Crux ad partem Borealem fori stabat, vt vidit eam Constantinus, auro illita in extremis rotundis pomis, vbi & ipse & filij eius conspiciebantur aureati.*

----- gemmanti textus in auro Signabat labarum.] Dixi ipsi velo nomen intextum: & poëta hîc apertè. Tamen ex descriptione Eusebij, videbis & suprà velum sæpe ex auro statui: & exempla in nummis vtriusque posituræ dedi. illius tamen magis crebra. Ipsa Labari vox qualis? vereor vt peregrina, certè nouitia, & sub Traiani aut illud æuum nata. Vetustior Tertulliano, qui hodie extant, non commeminit. Gregorius Nazianzenus, doctus & fortis Orator, ait Καμάτων λυτήριον εἶναι, καὶ παρὰ Ῥωμαίοις ὀνομάζεσθαι: *Laborum leuamen pausamq; esse, & à Romanis sic appellari.* Igitur à labore deriuauit, eo procliuiùs, quia ipsi Græci λάβωρον scribebant. Sed nostri poëtæ nónne corripiunt? Quomodo etiam pausam laboris, non aliâ additione, vox ea significet? nisi fortè, quia vbi laborabatur in acie, signum illud eò solet ferri. Longinquum est, & perseuero externam vocem esse.

Orat. III in Iulian.

Duæ litteræ Christi nomen exprimentes.] Ita est, & conspicuæ sunt in Nummis. Ipsum etiam Chi solitariũ, signabat Christum. In Antiochenorum dicterijs recenset Iulianus, Misopogone: Τὸ Χῖ, φασὶν, οὐδὲν ἠδίκησε τὴν πόλιν, οὐδὲ τὸ Κάππα. & addit: ἡμεῖς δὲ ἐδιδάχθημεν ἀρχὰς ὀνομάτων εἶναι τὰ γράμματα, δηλοῦν δ' ἐθέλειν τὸ μὲν Χριστὸν, τὸ δὲ Κωνσαντῖνον: *Chi, inquiunt, & Kappa nihil iniuria intulerunt*

lerunt ciuitati. Nos autem didicimus initia nominum esse has litteras, & significare velle illud quidem Christũ. hoc Constantinum. Ita Iulianus, qui has ipsas litteras è Labaro posteà conatus remouere. Frustra, & vicit nomen quod æternùm viuit & vincet.

Ω ξύλον μακαριστόν.] Verè, quia nos per illud μάκαρες. Atque ita προσκυνητὸν καὶ τίμιον, *adorandum & venerabile*: Imperator appellat nouellâ quintâ. Eâque caussâ vetitum in lapidibus sculpi, quæ in solo. Lex exstat in Codice Iustinianæo: & apud Paullum Diaconum sic Tiberius: *Crucem domini quà frontem nostram & pectora munire debemus, eam sub pedibus conculcamus?* Tale & Synodus habita in Trullo, can. LXXIII. Quamquam autem è pauimentis templorum remota, non etiam è tectis. Fulsit iam olim ibi, clarum certúmque symbolum Christiani cultus. Nicephorus Gregoras lib. IX. in descriptione tempestatis quæ Constantinopoli: Τηνικαῦτα μέν τοι πεπτώκασι καὶ πολλοὶ τῶν ἐπὶ τοὺς νεὼς ἱδρυμένων ἐκ σιδήρου σταυρῶν, ἀπενεγκεῖν οὐ δυνάμενοι τὴν τοῦ πνεύματος βίαν: *Tunc cecidedere multa crucium, quæ templis imponi è ferro solent, sufferre non valentes vim venti.*

FINIS.

INDEX CAPITVM
LIBRI PRIMI.

LIBRI SECVNDI.

Custo-

LIBRI TERTII.

